

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جایگاه رزق انسان در هستی

اصغر طاهرزاده

۱۳۸۵

طاهرزاده، اصغر، ۱۳۳۰-

جایگاه رزق انسان در هستی / طاهرزاده، اصغر. - اصفهان: لب‌المیزان، ۱۳۸۵.
۱۹۹ ص.

ISBN: ۹۶۴-۹۶۳۸۹-۹-۷

۹۷۸-۹۶۴-۹۶۳۸۹-۹-۷

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا
کتابنامه به صورت زیرنویس.

رزق و روزی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام. الف. عنوان.

۲۹۷/۴۲

ج ۲ ط ۲ / ۲۱۹ / ۲ BP

۳۵۶۵۷-۸۵ م

کتابخانه ملی ایران

جایگاه رزق انسان در هستی

اصغر طاهرزاده

سفارش: گروه فرهنگی المیزان

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۸۵

قیمت: ۱۵۰۰ تومان

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

طرح جلد: محمد فاطمی‌پور

کلیه حقوق برای گروه المیزان محفوظ است

مراکز پخش:

تلفن: ۷۸۵۴۸۱۴-۳۱۱

۱- گروه فرهنگی المیزان

همراه ۰۹۱۳۱۰۴۸۵۸۲

۲- دفتر انتشارات لب‌المیزان

فهرست مطالب

مقدمه	۹
جایگاه رزق انسان در هستی	۱۳
مقدمه نویسنده	۱۵
رزق حقیقی و غیر حقیقی	۱۷
دستورات دین، عامل جهت گیری به سوی عالم غیب	۲۰
امام معصوم، عالم به قواعد عالم هستی	۲۲
هماهنگی سخن امامان با عقل روحانی انسان‌ها	۲۴
تصحیح نسبت خود با سخن معصومین	۲۷
رزقی که به دنبال توست	۲۹
تحلیل‌های غلط نسبت به فقر و ثروت	۳۰
پنج غنیمت در زندگی	۳۲
جایگاه دارایی‌ها	۳۴
زشتی التماس فقیران و تکبر ثروتمندان	۳۸

- جایگاه اعتماد به سخنان ائمه معصومین در رزق ۴۳
- سطحی نگری؛ آفت دوری از اهل البیت علیهم السلام ۴۵
- آنگاه که حکمت اهل البیت تنها می شود ۴۸
- رزق هر کس به وقتش می رسد ۵۱
- امتحان در امتحان است ای پسر ۵۲
- نداشتن ها بسیار است، از داشتن ها استفاده کن ۵۴
- رهنمودی بزرگ و چاره ساز ۶۰
- چیزی را تضمینی و چیزی را بر عهده تو گذارده اند ۶۶
- زیبایی های کفاف ۶۸
- رزق فردای نیامده ۷۳
- جایگاه رزق در زندگی ۷۵
- وظیفه انسان بندگی است ۷۷
- استغفار، عامل ریزش رزق ۷۹
- صدقه، عامل نزدیکی رزق ۸۰
- ریشه سختی در زندگی ۸۳
- بصیرتی زیبا ۸۵
- غم فردا نشاید خوردن امروز ۸۶
- غم های پوچ ۸۹
- مثل آتشفشان، فعال و مثل دریا، آرام ۹۱
- معنی خوب امتحان دادن ۹۵
- مقدّرات حکیمانه، بستر تعالی انسان ها ۱۰۱
- رزق؛ هدف زندگی نیست ۱۰۳
- رزق و آبادانی قیامت ۱۰۴

- ۱۰۵ به دنبال مرگ؛ یا به دنبال رزق؟
- ۱۰۷ زندگی، یا فرار از مرگ؟
- ۱۰۸ آثار فرار از مرگ در فرهنگ غرب
- ۱۱۳ زینت زمین، زینت ما نیست
- ۱۱۴ برکات انتظار گشایش
- ۱۱۵ تقدیرهای متفاوت، زمینه‌های امتحان
- ۱۲۰ تعالی در دل تقدیرات
- ۱۲۷ آزادی از وهم
- ۱۳۵ زندگی، ماوراء وسعت و تنگی رزق
- ۱۳۷ چگونگی ورود به زندگی اقوم
- ۱۳۸ راه ایجاد یگانگی در شخصیت
- ۱۴۰ تعادل توحیدی
- ۱۴۳ خداوند از ما به ما آگاه‌تر است
- ۱۴۴ تدبیر الهی، نحوه آرمانی زندگی ما
- ۱۴۶ غفلت از رزق مقدر، عامل قتل فرزندان
- ۱۴۹ زنده بودن یا زندگی کردن
- ۱۵۱ برکات کفاف در رزق
- ۱۵۸ روش جدید قتل فرزندان
- ۱۶۴ نشانه‌های محبت خدا
- ۱۶۵ ریشه پریشانی زندگی‌ها
- ۱۶۷ رزق حرام، همان رزق توست که آن را حرام کردی
- ۱۶۹ حرص‌های سرگردان بی نتیجه
- ۱۷۰ حرص در رزق، عامل غفلت از قیامت

- نتیجهٔ هلاکت بار فخر ۱۷۱
- راه امیدواری ۱۷۲
- عبرت‌تی بزرگ ۱۷۵
- قناعت؛ نشانهٔ عقل ۱۷۶
- قاعده‌ای منطقی ۱۷۸
- هشدار که خزینه‌دار دیگران نباشی ۱۸۰
- طلب رزق سنت است ۱۸۲
- دفن استعدادها ۱۸۳
- آسایش دو گیتی ۱۸۴
- زندگی‌ای که خدا ضمانت می‌کند ۱۸۶
- هر حلالی را حرامی است ۱۸۷
- آنگاه که مؤمن از تقدیرهای الهی مدد می‌گیرد ۱۸۹
- تحرکی با نشاط ۱۹۰
- خداوند از ما به ما عاشق‌تر است ۱۹۳
- فوق فقر و غنی ۱۹۴
- آثار منتشر شده از استاد طاهرزاده ۱۹۹

مقدمه

باسمه تعالی

شاید در ابتدا انتظار عزیزان این باشد که مباحث این کتاب به صورت یک مقاله علمی که عموماً هم معمول است، ارائه شود. ولی همچنان که ملاحظه می‌فرمایید به دلایل زیر تلاش شده است در ویراستاری متن کتاب فضای گفتاری آن حفظ شود.

۱- فرق متون دینی با مقاله‌های صرفاً علمی این است که متون دینی - از جمله این کتاب- باید علاوه بر آن که جنبه اطلاع‌رسانی داشته باشد، جنبه حضوری و بازی‌گرانه مخاطب خود را نیز حفظ کند، زیرا هدف دین تربیت انسان است و نه آموزش او، و جایگاه باورهای دینی قلب انسان است و نه ذهن او. در این روش است که انسان، متذکر و متأثر می‌گردد و مطالب دینی، او را در تغییر رفتار یاری می‌کند، و لذا باید ارتباط حضوری متون دینی با مخاطب خود حفظ شود و آنچه توسط سخنران در حالت

حضور بیان شده است با همان حال و هوا به صورت نوشتار در آید تا همان سیر و سفر حضوری در قلب خواننده محقق گردد.

۲- در دریافت "حصولی" از واقعیات به هیچ وجه پیوندی میان ما و واقعیات برقرار نمی‌شود و آن‌هایی که عادت کرده‌اند در حد آگاهی از واقعیات، متوقف شوند انتظار دارند در موضوعات مورد بحث یک مقاله شسته و رفته خدمتشان عرضه شود، ولی ما تلاش می‌کنیم عقل و قلب مخاطب، در محضر خود حقیقت قرار گیرد و از پرتو مقدس آن بهره‌مند گردد و این کار با علم حصولی نسبت به حقایق مقدس، ممکن نیست. آری «ز گوهر سخن گفتن آسان بود» ولی آن را یافتن و در حضور آن قرار گرفتن و از تَلَوُلُو آن بهره‌مند گشتن، راه دیگری می‌خواهد، آن‌هم راهی که بس طولانی است، راه سیر از مفهوم وجود، به سوی خود وجود، راهی که عارف در وصف آن می‌گوید:

رهرو منزل عشقیم و ز سر حدّ عدم تا به اقلیم وجود این همه راه آمده‌ایم
۳- خصوصیات متون دینی می‌طلبد که یک نحوه «از خویش برون آمدن» را در پی داشته باشد، تا عزم عمل در خواننده شعله‌ور شود که گفت:

شهر خالی است ز عشاق، بود کز طرفی مردی از خویش برون آید و کاری بکند
به تعبیر دیگر در متون دینی رابطه «من-تویی»^۱ بین خواننده و متن برقرار است یعنی انسان با کل وجود خود با متن مرتبط می‌شود و درون رابطه قرار می‌گیرد.

۱ - تعبیر «من و تو» نام کتاب مارتین بوبر نویسنده اتریشی است.

۴- متون بزرگ دینی که منشأ تحول در اقوام و ملل شده و می‌شود چیزی جز مخاطبه و محاوره متقابل گوینده با خواننده نیست، آن‌هم با ارائه انبوه مثال‌ها. مسلم مولوی بنا ندارد در مثنوی و یا در دیوان شمس تبریزی اطلاعات خود را با خواننده در میان بگذارد، بلکه تلاش او این است که راهی در مقابل مخاطب خود بگشاید و او را نسبت به خود فعال نماید. لذا نمی‌تواند به نحوه دیگری غیر از نحوه‌ای که مثنوی یا دیوان شمس را ارائه داده است، سخن بگوید و اگر حسام‌الدین چلیبی سایه به سایه مولوی اشعار او را می‌نویسد، حالت مخاطبه و محاوره متقابل آن‌ها را نیز حفظ می‌کند، و به همان اندازه که انسان دارای ابعاد گوناگون و تو در توست، باید مولوی هم - که انسان را مخاطب خود قرار داده است - تو در تو حرف بزند، هرچند تصور بعضی در ابتدای امر این باشد که مثنوی نظم ندارد و مولوی پراکنده سخن گفته است؛ مگر انسان سنگ است که یک وجه داشته باشد و عقل و خیال و عاطفه و فطرت او هر کدام بر دیگری تنیده نباشد؟

حتماً مستحضرید که تفسیر قیم‌المیزان نیز حاصل محاوره و مخاطبه علامه طباطبایی «رحمة الله علیه» با شاگردان خاص ایشان در شب‌های جمعه در منزلشان و روزهای چهارشنبه در مدرسه حجّت بود و حضرت علامه «رحمة الله علیه» حاصل آن مخاطبه و محاوره بینایی را با وسعت بیشتر تدوین نمودند و همین موجب می‌شود که در خواندن آن تفسیر گرانقدر حالت حیات و «از خویش برون آمدن» در خواننده ایجاد شود.

از همه مهم‌تر خود قرآن است که سراسر محاوره و مخاطبه با خواننده خود است و آن‌هم محاوره‌ای با ابعاد گوناگون و با شخصیت تو در تو

انسان - انسانی که عقل و خیال و عاطفه و فطرت او تماماً بر هم تنیده شده است - به طوری که هر کس می‌خواهد با قرآن به عنوان یک کتاب علمی صرف برخورد کند - و نه کتاب به باور کشیدن روح و قلب انسان - ممکن است سؤال کند که چرا مثلاً داستان حضرت موسی علیه السلام را این همه پراکنده و هر وجه آن را در جایی گفته است؟ از نظر چنین فردی شاید قرآن نظم یک مقاله علمی را نداشته باشد، ولی اگر متوجه شد قرآن کتاب تربیت است و هر لحظه با تمام ابعاد انسان سخن می‌گوید و در مثال حضرت موسی علیه السلام در هر موقعیتی وجهی را پیش می‌کشد که مربوط به همان وجه مخاطب قرآن است و بقیه وجوه در فضای محاوره و مخاطبه‌ای دیگر باید به میان آید، می‌فهمد که قرآن به اندازه انسان منظم است.

۵- وقتی مجموعه‌ای از سخنرانی‌های استاد طاهرزاده به صورت نوشتار درمی‌آید ایشان پس از بررسی آن، حذف و اضافاتی را اعمال می‌نمایند تا خوانندگان محترم بتوانند بیشترین استفاده را ببرند و لذا چون بعضاً مطالب مفصلی به بحث اضافه شده است ممکن است در هنگام مطالعه کتاب احساس شود در بعضی از قسمت‌ها حالت سخنرانی بودن بحث تغییر کرده است، که از آن گریزی نیست. ولی به طور کلی چون معتقدیم هدف متون دینی تربیت انسان است و نه صرفاً آموزش و جایگاه تربیت قلب است و نه ذهن، سعی شده است تا حد امکان فضای محاوره‌ای آن محفوظ بماند.

جایگاه رزق انسان در هستی

سال‌های گذشته که بحث رزق توسط استاد طاهرزاده مطرح شد، از همان ابتدا با استقبال زیادی روبه‌رو گردید و نوارهای آن به طور مکرر تکثیر شد و در اختیار مشتاقان قرار گرفت. به همین دلیل انتشارات المیزان از همان ابتدا در صدد بود تا برای استفاده بیشتر، آن مباحث را از نوار پیاده و به صورت کتاب در اختیار عزیزان قرار دهد. لذا پس از پیاده‌شدن مباحث از نوار و بازبینی آن توسط استاد طاهرزاده و اضافه کردن مطالب تکمیلی، بحمدالله اکنون آن مباحث در اختیار عزیزان قرار دارد.

امروزه اکثر مردم نسبت به تأمین رزق در توهم شدیدی به سر می‌برند و اگر به کمک معارف الهی و سخنان معصومین علیهم‌السلام خود را از آن نجات ندهند، سراسر زندگی‌شان لگدمال طلب افراطی رزق می‌شود. إن شاء الله این مبحث طریقی برای عبور سالم از چنین ورطه‌ای باشد.

این کتاب موقعیت رزق را در زندگی انسان‌ها به کمک آیات و روایات مورد بررسی قرار داده و جایگاه تلاش انسان‌ها و محدوده آن را در رابطه با تأمین رزق روشن کرده است.

راستی چرا خداوند رزق بعضی‌ها را وسعت داده؟ آیا وسعت رزق به خودی خود امتیازی برای انسان محسوب می‌شود؟ عوامل تنگی رزق کدام است و نقش انسان در وسعت و تنگی رزق تا چه اندازه است؟ جایگاه راضی‌شدن به رزق مقسوم کجاست و چه تأثیری در سلوک الی‌الله دارد؟ و این‌ها سؤالاتی است که در این کتاب مورد بررسی قرار گرفته است.

امیدواریم توانسته باشیم از این طریق در راستای ارتقاء و تعمیق تفکر دینی و مقابله با حرصِ عنان گسیخته دنیای جدید، در رابطه با موضوع رزق و جایگاه آن، گامی برداشته باشیم.

گروه فرهنگی المیزان

مقدمه نویسنده

باسمه تعالی

شاید رزق در زندگی از یک منظر مهم‌ترین مسئله و از منظری دیگر ساده‌ترین مسئله زندگی باشد، و همین امر است که اگر منظر خود را نسبت به رزق تصحیح نکنیم ممکن است طلب رزق، تمام زندگی ما را اشغال کند و امری که باید برای هدفی بسیار بزرگ‌تر در کنار زندگی ما باشد، هدف زندگی ما گردد. لذا برای نجات از چنین مهلکه‌ای باید با دقت هرچه تمام‌تر جایگاه رزق را در زندگی خود بشناسیم و بررسی کنیم که آیا خالق انسان او را در تهیه رزق به خودش واگذاشته یا نه؟ آیا همراه با خلقت او رزق او را نیز خلق کرده و یا چیزی است بین این دو؟ و خلاصه انسان در طلب رزق چه وظیفه‌ای بر عهده دارد؟

برای روشن شدن جایگاه رزق در زندگی، باید از منظری بسیار فراتر از تجربیات فردی به آن نظر کرد. چرا که محل و جایگاه رزق چیزی است که همه زندگی انسان را فرا گرفته و برای شناختن پدیده‌ای به این

وسعت نمی‌توان به تجربه‌های روزمره بسنده کرد، این جاست که باید از منظر خالق انسان جایگاه آن را تجزیه و تحلیل کرد و به سخنان ائمه معصومین علیهم‌السلام که بازگو کننده سخنان خدا هستند و از منظر الهی به این پدیده می‌نگرند، توجه خاص نمود تا با بصیرتی کامل نسبت به طلب رزق برخورد کنیم و همچنان که آن ذوات مقدسه متذکر می‌شوند از هلاکت نجات یابیم.

آنچه باید بر آن تأکید نمود دقت هرچه بیشتر بر آیات الهی و سخنان ائمه معصومین علیهم‌السلام است تا خود را از وهم نگرانی از فقر برهانیم و به اندازه‌ای که در سخنان آنان دقت کنیم و رهنمودهای آنان را در زندگی خود پیاده نماییم از این وهم زندگی برانداز خود را رها کرده‌ایم.

بارها شاهد بوده‌اید که غفلت از خاستگاه رزق چه هلاکت‌هایی را برای جوامع و افراد به وجود آورده است و نه تنها در اصلاح زندگی خود طرفی نبسته‌اند بلکه برعکس؛ در جهت هلاکت خود تلاش نموده‌اند.

این‌ها همه و همه سبب شد که بنده وظیفه خود بدانم سلسله بحث‌های «جایگاه رزق انسان در هستی» را خدمت عزیزان عرضه بدارم و به جدّ امیدوارم اگر با عزمی محکم نسبت به آن برخورد شود از بسیاری از حیل‌های شیطان خود را رها کرده‌ایم و قدمی بسیار اساسی در سلوک الی‌الله برداشته‌ایم. **إن شاء الله**

طاهرزاده

رزق حقیقی و غیر حقیقی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حضرت امام‌الموحدين علیؑ در ادامه نصایح و دستورالعمل‌های خود در نامه ۳۱ به فرزندشان امام‌حسنؑ فرازی مهم را در تحلیل جایگاه رزق در زندگی انسان گشودند که بصیرت‌های بسیاری برای نجات از حيله‌های شیطان و قدم در سلوک الی‌الله، در آن نهفته است. حضرت می‌فرمایند:

﴿وَأَعْلَمُ يَا بُنَيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ: رِزْقٌ تَطْلُبُهُ وَرِزْقٌ يَطْلُبُكَ﴾

﴿فَإِنْ أَتَيْتَ لَمْ تَأْتِهِ أَتَاكَ مَا أَقْبَحَ الْخُضُوعِ عِنْدَ الْحَاجَةِ وَالْجَفَا عِنْدَ الْغِنَى﴾

﴿إِنَّ لَكَ مِنْ دُنْيَاكَ، مَا أَصْلَحْتَ بِهِ مَمْلُوكًا﴾

﴿وَإِنْ جَزَعْتَ عَلَيَّ مَا تَقَلَّتْ مِنْ يَدَيْكَ فَاجْزَعْ عَلَيَّ كُلَّ مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْكَ﴾

ای فرزندم! بدان که رزق، دو رزق است: رزقی که تو به دنبال آن هستی و رزقی که آن به دنبال تو است، که رزق نوع دوم طوری است که اگر هم به سوی آن نروی، به سوی تو می‌آید. چه زشت است فروتنی به هنگام نیاز و ستم‌کاری به هنگام بی‌نیازی. دنیای تو برای تو همان قدر است که قیامتت را اصلاح کند و اگر به جهت آنچه از دست رفته نگران و ناراحت هستی، پس نگران باش برای همه آنچه در دست نداری.

دستورات دین، عامل جهت‌گیری به سوی عالم غیب

بعد از آن که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به فرزندشان توصیه کردند، از عواملی که تو را گرفتار خودت می‌کند بر حذر باش. می‌فرمایند: یکی از عوامل گرفتاری انسان به خودش و غفلت از خدا، نگرانی از رزق است، و در این فراز به این نکته می‌پردازند.

روح انسان در ذات خود، توان ارتباط با عالم غیب را داراست، چون جنسش مجرد است، به اصطلاح «روح انسان فعّال است، نه منفعل» یعنی به راحتی استعداد ارتباط با عالم غیب در آن هست، مشکل انسان گرایش‌ها و توجّهاتش به عالم مادون است که مانع این ارتباط شده است. هر اندازه روح اسیر حرص‌ها، غضب‌ها و شهوات شد، به همان اندازه ارتباطش با عالم غیب بریده می‌شود. درست است که جنس روح، جنس ارتباط با عالم غیب است، ولی جهتش اگر جهت ارتباط با عالم غیب نباشد، از ارتباط با عالم غیب محروم می‌شود. تمام دستورات دین آن است که این جهت‌گیری را اصلاح کند.

به عنوان مثال دین می‌فرماید انسان نباید خود را به نامحرم بنمایاند، چون اگر جهت روح، جلب نظر نامحرم شد، دیگر از ارتباط با عالم غیب باز می‌ماند. به مرد می‌گویند به نامحرم نگاه نکن، چون همین که روح در جهت غیر حق سیر کرد، از حق محروم می‌شود - روح یعنی جان و اصل انسان - حال اگر اصل انسان از حجاب‌های بین خود و خدا آزاد شد، دیگر مشکلی برای اتصال به حق ندارد، چون خودش در ذات خود به حق وصل است، حجاب‌ها مانع شده‌اند. گفت: «خود را مبین که رستی» آیا ما برای

این که با خدا ارتباط پیدا کنیم باید انرژی صرف کنیم؟ یا باید تلاش کنیم تا ارتباطات دروغین را قطع کنیم؟ مطمئن باشید اگر روح انسان ارتباط‌های دروغینش را قطع کرد، دیگر برای اتصال به حق هیچ انرژی‌ای نمی‌خواهد، خودش وصل است.

دستورات دین برای آزادی روح از ارتباطات دروغ است. اگر کسی بتواند خودش را از چنگال خشونت‌های بیجا آزاد کند، اگر انسان کینه‌ها را از قلب بزداید، اگر با ظلم‌هایی که می‌کند روحش را لگدمال نکند، از روحی برخوردار است که به خودی خود به عالم معنویت وصل است. مگر شما چگونه آزاد می‌شوید؟ اگر جدال‌ها و رقابت‌ها و تکبرها، روح آدم را اشغال نکند، آدم آزاد می‌شود، اگر انصراف از گناه، راه و رسم انسان شود، انسان آزاد می‌شود. عمده آن است که ما این روح قدسی و این نعمت الهی را آزاد کنیم تا خودش به خودی خود در منزل قرب قرار گیرد و از بیکرانه عالم معنویت بهره‌های نو به نو ببرد.

اگر دستوراتی را که حضرت به فرزندشان در نامه ۳۱ نهج‌البلاغه می‌دهند عمل کنید و از این طریق دیدگاه‌تان را تصحیح نمایید، به خود واقعی‌تان دست خواهید یافت، آن وقت خدای خود را روبه‌روی خود می‌یابید، گفت:

آن که عمری می‌دویدم در پی او کوبه کو ناگهانش یافتم با دل نشسته روبه‌رو
این که حضرت به فرزندشان می‌فرمایند: «جرعه‌ خشم، شیرین‌ترین
جرعه است در نوشیدن، از نظر نتیجه» چقدر آدم‌ها را نجات می‌دهد! چه

بسیار انسان‌ها که اسیر این خشم‌ها هستند و لذا زیر فشار این خشم‌ها هلاک شدند. می‌گوید:

جان همه روز از لگدمال خیال وز زیان و سود و زبیم زوال
نی صفا می ماندش، نی لطف و فرّ نی به سوی آسمان راه سفر
همه عمرش لگدمال خیال‌های واهی اش می شود و در نتیجه دیگر
چیزی از خود باقی نمی‌گذارد تا با عالم معنا ارتباط پیدا کند.

امام معصوم، عالم به قواعد عالم هستی

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «وَأَعْلَمُ يَا بُنَيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ: رِزْقٌ تَطْلُبُهُ وَ رِزْقٌ يَطْلُبُكَ»؛ ای فرزندم! رزق دو نوع است، یکی آن رزقی که تو به دنبالش می‌دوی تا آن را بیابی، و یکی هم رزقی که خودش به دنبال تو است. رزق اولی چون برای تو تقدیر نشده، به آن نمی‌رسی، هرچند همواره به دنبال آن باشی، ولی رزقی که دنبال توست و برای تو مقدر شده، حرکت می‌کند تا به تو برسد. در رابطه با رزق نوع دوم می‌فرماید: «فَإِنَّ أَنْتَ لَمْ تَأْتِهِ أَتَاكَ» یعنی؛ اگر تو هم به سوی آن نیروی، خودش به سوی تو خواهد آمد.

در همین رابطه رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «إِنَّ الرِّزْقَ لِيُطَالِبُ الْعَبْدَ أَكْثَرَ مِمَّا يَطْلُبُهُ أَجْلُهُ»^۱ یعنی؛ رزق انسان در جستجوی اوست، بیش از آن که اجلسش به دنبال اوست. و نیز از پیامبر صلی الله علیه و آله داریم: «أَنْتَ قَالَ لَوْ أَنَّ عَبْدًا هَرَبَ

۱ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۶۳۰.

مِنْ رِزْقِهِ لَاتَّبِعَهُ رِزْقُهُ حَتَّى يُدْرِكَهُ كَمَا أَنَّ الْمَوْتَ يُدْرِكُهُ»^۲. یعنی؛ حتی اگر بنده خدا از رزقش فرار هم بکند، رزقش او را دنبال می کند تا به او برسد، همان طور که مرگ، انسان را دنبال می کند تا به او برسد.

این نکته باید به خوبی برای عزیزان حل شود و إن شاء الله در بحث های آینده موضوع روشن می شود. عمده آن است که عنایت داشته باشید این موضوع یکی از نکات مهم بینش توحیدی است و پیامبر خدا ﷺ و امامان معصومین علیهم السلام بر آن تأکیدها کرده اند.

سخن امیرالمؤمنین علیه السلام به فرزندشان این بود؛ یک رزق است که به سراغ تو می آید و یک رزقی هم هست که به سراغ تو نمی آید، هر چند هم به دنبالش بدوی، به آن نمی رسی. عنایت داشته باشید این حرف، حرف امام معصوم است، اگر عقل معمولی یا بهتر بگویم «وهم» آن را تصدیق نکرد، باید آن وهم عقل نما را عوض کرد. سخن امام معصوم از عقل قدسی نشأت گرفته است، یعنی عقلی که قواعد کل هستی را می بیند. حالا اگر رسیدیم به این که این حرف، حرف امام معصوم است، نمی شود بر اساس «وهم» خودمان آن را تحلیل کنیم. ما در روش تحقیق معتقدیم، تک تک حرف هایی را که امام معصوم زده است بگیریم و بر روی آنها دقت کنیم و ببینیم منظور آن حضرت چه بوده است. حالا اگر بیایم تمام عمرمان را صرف این بکنیم که این حرف ها راست است یا نه، پس چه وقت به آن عمل کنیم!!؟

این که می گویند ائمه نور هدایتند، از این جهت است که بسیاری از علمی را که در حوزه و دانشگاه ممکن است در حد محدودی به دست آوریم، آن‌ها بالاتر از آن‌ها با وسعتی کامل گفته‌اند. آری ابتدا با عقل برسید به این که این‌ها معصومند، سپس از نور بصیرت آن‌ها هدایت یابید. نباید انسان نعمت بصیرت آن‌ها را رها کند و خودش بخواهد همه آنچه را که امامان معصوم گفته‌اند تجربه کند. از طرفی تجربه‌های امام معصوم را که نمی‌توانیم تجربه کنیم، پس اگر از امامان معصوم پیروی نکنیم و از بصیرت آن‌ها استفاده نکنیم، هیچ‌وقت به یک سلسله از مقامات دست پیدا نمی‌کنیم و هرگز از بعضی از تنگناهایی که باید خود را آزاد نماییم، آزاد نمی‌شویم.

هماهنگی سخن امامان با عقل روحانی انسان‌ها

حقایق را به کمک امام معصوم بالاتر از عقل چون و چرا، در افقی متعالی بیابید و به آن‌ها گردن نهد. می‌دانید که دو عقل داریم؛ یکی عقل چون و چرا یا عقل بحثی و یکی هم عقل حکمی که این عقل حکمی تلاش دارد با حقایق مرتبط شده و بدون هیچ‌چون و چرایی تسلیم حقایق شود. انسان ابتدا با عقل چون و چرایی‌اش می‌گوید: من هر چیزی را با دلیل می‌خواهم قبول کنم. برای جوان‌ها این عقل بد نیست و اگر درست حرکت کنند، از طریق همین عقل به حقیقت نزدیک می‌شوند، اما اگر کسی در سن ۶۰ سالگی هنوز همان افکار یک جوان ۱۸ ساله را داشته باشد و در حد همان عقل چون و چرا بماند، دیگر به نظر شما این فرد،

پیرمرد عاقلی است یا پیرمردی است که از مقصد دور افتاده؟! مسلّم است که پیرمرد ۶۰ ساله، اگر الفاظ، حرکات و تفکّرش، تفکر یک جوان ۱۸ ساله باشد! این دیگر عقل ندارد!! زیرا بعد از ۴۰ سال هنوز در مویز ۱۸ سالگی است و هنوز از عقلِ چون و چرا به عقل هدایتگر راه پیدا نکرده است. این خیلی بد است. درست است که قبحاش پیدا نیست، چون اکثر مردم عقلشان عقلِ چون و چراست. ولی نرسیدن به عقل هدایتگر خطر بزرگی است. انسان اگر در سن ۴۰ سالگی هنوز دارای عقلی نباشد که حرف‌های امیرالمؤمنین علیه السلام را به راحتی بپذیرد و نوری در خود ایجاد نکرده باشد که سخن معصوم را تصدیق کند، این باید بداند خود را در ورطهٔ هلاکت قرار داده است، باید پس از این مدت، می‌رسید به جایی که وقتی با سخن معصوم روبه‌رو می‌شود بگوید:

چون یافتمت جانان بشناختمت جانان
 اگر به لطف الهی به این حقیقت رسیدید که اهل‌البیت علیهم السلام حق می‌گویند و در شما عقلی پیدا شد که سخن آن‌ها را تصدیق کرد - که این راهی است ممکن و زود دسترس - دیگر وظیفهٔ شما در روبه‌رو شدن با سخنان آن‌ها، تلاش است تا حرف آن‌ها را در زندگی خود پیاده نمایید، نه این که هنوز بخواهید بررسی کنید که راست می‌گویند یا نه. کلام معصوم با عقل روحانی هر انسانی همخوانی دارد و در واقع سخن آن ذوات مقدّس، قصهٔ حقیقت جان ما است، عاقل کسی است که توانسته عقلش را در مسیر فهم سخن امامان معصوم تربیت کند.

مثلاً شما به لطف خدا در ماه رجب روزه‌اید، حال میل بدنی‌تان حرفش این است که پیش از ظهر گرسنه است و آن وجه متعلق به بدن روح‌تان مایل است غذا بخورد، ولی فطرت‌تان اعلام می‌کند، این گرسنگی، عبودیت است و لذا مایل است بر بندگی خدا پایداری کند و حالا یک جدایی بین این دو بعد صورت می‌گیرد، یعنی سه خود پیدا شد: خودی که می‌گوید: گرسنه است. خودی که می‌گوید: ماه رجب، روزه‌اش ثواب بسیار دارد و می‌خواهد روزه باشد. و خودی که بین این دو بعد می‌خواهد قضاوت و داوری کند. چون من یا نفس انسان، درجه‌مند است. آن بعدی که می‌خواهد داوری کند، عقل نام دارد، اگر خود آن عقل به نورانیت کامل رسیده باشد، سخن معصوم را تصدیق می‌کند و به تضاد درونی پایان می‌دهد.

شما دارای بُعدی هستید که در عرصه‌های تفکر می‌توانید به جای این که چون و چراهای عقل بحثی را بپذیرید، حرف قدسی امامان معصوم را تصدیق کنید، یعنی با درجه وجودی برتری از وجود خودتان با سخن معصوم روبه‌رو شوید و نه با درجه وجود مادون و غریزی‌تان، که در این صورت هم باز خودتان هستید. ولی اگر هنوز در چون و چرا بمانید، دو ضرر کرده‌اید: یکی این که هنوز کودک‌ک‌اید و با این که سن شما بیشتر شده، از مرحله کودکی عبور نکرده‌اید، دیگر این که از منابع عالی‌ه قدسی برای سیر و سلوک خود محروم هستید.

تصحیح نسبت خود با سخن معصومین

آری؛ می‌شود زحمت کشید، و نسبت به سخن معصوم و آیات قرآن به اطمینان رسید، چنین عقل و استعدادی در ما نهفته است، باید آن را به کار گیریم. هیچ راهی برای اعتقاد مطلق به قرآن جز خود قرآن نیست، اگر در یک سوره از قرآن به خوبی تدبّر نمایید یقین پیدا می‌کنید، که این کلمات، کلمات الهی است و از مقامی صادر شده که آن مقام، مقام خالق انسان و جهان است و جوانی از ابعاد انسان را در نظر دارد که هرگز انسان‌ها به خودی خود نمی‌توانند متوجه آن جوان بشوند. حالا که قلب به این مرحله رسید، آیا درست است آن عادت قبلی را داشته باشیم و بخواهیم در مقابل سخنان خدا چون و چرا کنیم؟ وقتی قلبمان موضوع را تصدیق می‌کند دیگر انصاف آن است که آن موضوع را به عنوان یک سرمایه سیر و سلوکی بگیریم و اجازه ندهیم «وَهُمْ» و «عقلِ چون و چرا» میدان عمل مان را تحت تأثیر خود قرار دهند. این چون و چراها مربوط به سن نوجوانی است که هنوز انسان به مقام تصدیق دین و دیانت نرسیده است. این که پس از تصدیق سخن خدا و کلمات معصومین علیهم‌السلام باز چون و چرا می‌کنیم، اسمش عادت ماندن در دوران نوجوانی است، این دیگر بد است. یعنی عادتی که در دورانی داشته‌ایم که هر چیزی را نقد می‌کردیم، این عادت را بیاوریم در جایی که می‌توان با خود حقیقت روبه‌رو شد.

گفت:

تا به دریا سیر اسب و زین بود بعد از آتش مرکب چوبین بود

تالاب دریا باید با اسب حرکت کرد، حالا یکی بگوید که من می‌خواهم روی سطح دریا را هم با اسب بروم، خوب؛ خفه می‌شود! اگر بخواهیم تا آخر عمر بگوییم این آیه راست می‌گوید یا نه، پس چه موقع وارد دینداری شویم و از برکات دینداری بهره بگیریم؟ باید عقل قدسی پیدا کنید تا رابطه شما با سخنان معصومین، رابطه پذیرش و انجام باشد. اگر دلیل روشن به تو گفت که این حرف‌ها از طرف معصوم است، دیگر عقل تبعیت از سخن معصوم را در خود رشد دهید. شما این عقل را دارید، تلاش کنید به کار بگیرید، نگذارید تا آخر عمر این عقل در حاشیه باشد. اگر هنوز هم در مقابل سخن معصوم چون و چرا کنید، دیگر این عقل، عقل کودکانه است، نباید انسان خود را فریب دهد و این روحیه را نشانه عقل مداری خود بداند، غافل از این که از عقل بزرگی خود را محروم کرده است. تو با عقل جستجوگر و چون و چرا، تلاش کن بفهمی این کلمات مربوط به امام معصوم است ولی وقتی مطمئن شدی گوینده‌اش معصوم است، دیگر آن عقل را کنار بگذار و عقل قدسی را بگیر که آن عقل به جای چون و چرا، آن کلمات را می‌بلعد. با پرورش عقل قدسی به مقامی می‌رسی که وقتی سخنان معصومین علیهم‌السلام را می‌شنوید، دیگر مقاومت در مقابل دستورات آن‌ها برایتان معنی نمی‌دهد. اگر می‌بینید پیامبر خدا «صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ» این همه تسلیم حق است، چون آن‌همه عاقل است. فکری برای خود بکنید که وقتی با دستورات امامان روبه‌رو می‌شوید، چطور عمل کنید. هنر داشته باشید، حرف معصوم را بپذیرید.

با این مقدمات که عرض شد، باید ابتدا نسبت خود را با جملات امام معصوم اصلاح کنیم و با یک عقل هدایت‌پذیر با آن برخورد کنیم.

رزقی که به دنبال توست

عنایت داشتید که حضرت فرمودند: دو نوع رزق هست، یک نوع رزقی که تو به دنبال آن می‌دوی و برای تو مقدر نشده است و بدون آن که به آن محتاج باشی، حرص تو دنبال آن است و در عین این که در طلب آن هلاک می‌شوی هرگز به دست نمی‌آوری - چون اصلاً مال تو نیست - یک نوع رزق دیگر هم هست که خدا برایت مقدر کرده است و آن به دنبال تو است تا خودش را به تو برساند، و هیچ کس هم نمی‌تواند آن را از تو بگیرد.

خداوند در قرآن می‌فرماید: «مَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا»^۳؛ هیچ جنبنده‌ای نیست جز این که رزقش بر خدا واجب است. یعنی آن رزق حقیقی که خداوند برای جنبنده‌ها تقدیر کرده، طوری است که خداوند برای خود واجب کرده است که آن را به موجودات برساند، پس آن رزق که خدا تقدیر کرده است تو را می‌جوید تا به تو برسد. البته اگر بخواهید از این آیه و روایات این‌طور نتیجه بگیرید که ما نباید هیچ تلاش بکنیم، خود رزق می‌آید، با حرف خدا و امامان معصوم علیهم‌السلام بازی می‌کنید. آری؛ آن رزق مقدر را کسی نمی‌تواند از تو بگیرد، تلاش اضافه هم آن را اضافه نمی‌کند، ولی این در صورتی است که تو با حالت

معمولی عمل کنی. حضرت دارند با آدم حرف می‌زنند، می‌گویند: خودت را ذلیل رزقت نکن، نفرمودند اصلاً تحرک نداشته باش و برنامه‌ریزی نکن و از حالت یک انسان معمولی هم خارج شو.

تحلیل‌های غلط نسبت به فقر و ثروت

حضرت در ادامه نصیحت‌شان به امام حسن علیه السلام می‌فرمایند: «مَا أَقْبَحَ الْخُضُوعَ عِنْدَ الْحَاجَةِ»؛ یعنی با این توصیف، چقدر زشت است در موقع نیاز، انسان خود را خوار کند. چون آن رزقی که بناست برای تو بیاید که می‌آید و آن رزقی هم که برای تو مقدر نشده که نمی‌آید، پس چرا خود را در مقابل اهل دنیا، خوار و ذلیل می‌کنی؟ با توجه به این که وقتی خودت را در مقابل صاحبان ثروت سبک و ذلیل می‌کنی، رزقت اضافه نمی‌شود، پس چه جای چنین کاری؟! پس از آن که فرمودند: چه زشت است در موقع نیازمندی، انسان خود را ذلیل کند، می‌فرمایند: «وَأَلْجَفَا عِنْدَ الْغِنَا»؛ و چه زشت است ستمکاری به هنگام بی‌نیازی! چون فکر کرده‌ای آنچه به تو رسیده است خودت به دست آورده‌ای، نمی‌فهمی که آنچه به‌عنوان رزق فعلاً در اختیار توست، خداوند این چنین مقدر کرده است تا در این شرایط امتحان بدهی، فکر می‌کنی تو خودت به دست آورده‌ای و مال تو است.

ظلم و تکبر در موقع ثروتمندی از آن‌جا ناشی می‌شود که انسان تصور کند خودش این ثروت‌ها را به دست آورده است و هر کاری دلش بخواهد می‌تواند با آن‌ها انجام دهد، ولی وقتی فهمید یک قاعده‌ای در

عالم جاری است و طبق آن قاعده و سنت به او چنین ثروتی رسیده است،
 طور دیگری با ثروتش عمل می کند.

در جامعه در رابطه با ثروت دو نوع بینش باطل داریم: یکی فقیری که
 فکر می کند به نفعش بوده است که بیشتر داشته باشد و دیگری ثروتمندی
 که فکر می کند دارایی اش برایش بزرگی و کمال است. برای اصلاح
 چنین افکار غلطی قرآن می فرماید: «فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ» یعنی؛
 وقتی پروردگار انسان، بخواهد او را امتحان کند، دو نوع برخورد با او
 دارد، «فَأَكْرَمَهُ وَ نَعَّمَهُ فَیَقُولُ رَبِّیْ أَكْرَمَنِ»؛ یا او را با ثروت محترم می دارد
 و او می گوید: پروردگارم مرا گرامی داشت «وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَیْهِ
 رِزْقَهُ فَیَقُولُ رَبِّیْ أَهَانَنِ»؛ و یا او را با محدود کردن ثروت، امتحان می کند
 و او می گوید: پروردگارم مرا سبک شمرد. خداوند پس از طرح این دو
 بینش می فرماید: «كَلَّا!»؛ یعنی این چنین نیست! «بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ وَ لَا
 تَحَاضُّونَ عَلَی طَعَامِ الْمَسْكِينِ»؛ بلکه شما با ثرونتان باید وسیله اکرام یتیمان
 و اطعام مسکینان را فراهم کنید و نکردید، با این تصور که فکر کرده اید
 خداوند شما را ثروتمند کرده چون می خواسته شما را بزرگ بدارد. این
 فرهنگ، فرهنگ غلطی است که فقر را نشانه خواری و غنا را نشانه بزرگی
 می داند. اگر می خواهید دریچه معارف اهل البیت علیهم السلام به روی قلبتان باز
 شود، باید از این نوع تحلیل های تاریک دنیایی فاصله بگیرید.

پنج غنیمت در زندگی

امام باقر علیه السلام به جابر بن یزید جعفی نصیحت می‌کنند که «یا جابر! اغْتَنِمْ مِنْ أَهْلِ زَمَانِكَ خَمْسًا»؛ پنج چیز را در رابطه با مردم زمانه غنیمت شمار: «إِنْ حَضَرْتَ لَمْ تُعْرِفْ»؛ اگر در مجلسی حاضر بودی و تو را نشناختند. «وَ إِنْ غَبْتَ لَمْ تُتَّقَدْ»؛ و اگر از جلسه خارج شدی و به دنبال نبودند. «وَ إِنْ شَهِدْتَ لَمْ تُشَاوَرَ»؛ و اگر در جلسه بودی و از تو نظر نخواستند. «وَ إِنْ قُلْتَ لَمْ يُقْبَلْ قَوْلُكَ»؛ و اگر نظر دادی و نظرت را نپذیرفتند. «وَ إِنْ حُطِّبْتَ لَمْ تُزَوَّجْ»؛^۵ و اگر خواستگاری کردی و جواب رد دادند. این پنج حالت را غنیمت بشمار، نه این که از آن‌ها ناراحت شوی، چون امام علیه السلام می‌خواهند که ارزش‌های اهل دنیا برای ما ملاک کمال و خواری قرار نگیرد. مگر تو در این دنیا نیامده‌ای که عبودیت خود را تقویت کنی، سراسر این دنیا امتحان است برای اظهار عبودیت. اگر گفتند: فلانی فقیر است، بگو: الحمد لله، ولی اگر ثروتمند بودی، باید بدنت بلرزد که در آن شرایط چطوری مسئولیت‌ها را انجام دهی تا از امتحان الهی سرفراز خارج شوم و خللی در عبودیت‌م وارد نشود. امام علیه السلام در قسمت پنجم نصیحت خود می‌فرماید: اگر خواستگاری کسی رفتی و دست رد به سینه‌ات زدند این را غنیمت بشمار، چون مصلحتی در آن است، سرّی پشت قضیه است. حالا ما آزاد و راحت می‌شویم از این تصورات که اگر ازدواج نکنیم مسائل جنسی مان چه می‌شود. آیا ارضای مسائل جنسی در زندگی اصل

۵ - تحف العقول، قسمت روایات امام باقر علیه السلام، حدیث اول.

است و یا فرع؟ می‌فرمایند وقتی تو وظیفه‌ات را انجام دادی و خواستگاری هم کردی ولی تو را رد کردند، به چیزی دسترسی پیدا می‌کنی که به نحو دیگری از مزاحمت مسائل جنسی‌ات راحت می‌شوی و می‌توانی به سیر روحانی خود ادامه دهی. خود خداوند در قرآن فرمود: «وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُعْطِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»؛ یعنی آن‌هایی که امکان ازدواج برایشان نیست، عفت خود را نگهدارند تا خداوند به نحوی آن‌ها را با فضل خود غنی گرداند. خدا نوری به قلب تو می‌اندازد که دیگر این مشکل را نداری. جوانی که برای خدا و برای حفظ عفت به خواستگاری می‌رود، اگر او را بپذیرند، عفتش حفظ می‌شود، اگر نپذیرند باز خداوند به نحو دیگر عفتش را حفظ می‌کند. امام باقر علیه السلام می‌خواهند ما متوجه شویم قواعدی در این عالم جاری است که محرومیت‌های دنیایی، حقیقتاً محرومیت نیست. لذا می‌فرمایند: آنها را غنیمت بشمار. پس نمی‌شود گفت فقر نشانه حقارت و ثروت نشانه بزرگی است. اشتباه از این جاست که وقتی پروردگار ما، ما را امتحان می‌کند، وقتی به ما نعمت می‌دهد، می‌گوییم: «أَكْرَمَن»؛ مرا گرامی داشت و وقتی ثروت ما را محدود می‌کند، می‌گوییم: «أَهَانَن»؛ یعنی به من بی‌محرمانی کرد و مرا سبک شمرد، می‌فرماید: «كَلَّا!»؛ یعنی این چنین نیست، یعنی این بینش که غنا نشانه شرافت، و فقر نشانه خواری است، غلط است. اگر توانستید دو آیه اول را به دو آیه بعد وصل کنید، دل من راضی می‌شود، چون بعد از این دو آیه

که عرض شد، خداوند جایگاه ثروتمندی در دنیا را تحلیل می‌کند و می‌فرماید: «بَلْ لَا تُكْرَمُونَ الْيَتِيمَ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ»؛ یعنی چون نگاهتان به ثروت و فقر غلط است. ثروت را در مسیر صحیح که عبارت باشد از تکریم یتیم و اطعام مسکین، مصرف نمی‌کنید، فرهنگتان به دست آوردن ثروت سرگردان است. اگر ثروت در فرهنگ دینی وارد زندگی انسان‌ها شود، آن ثروت جهت‌دار است و در مسیر خاص قرار می‌گیرد و در نتیجه نه فرد ثروتمند فاسد می‌شود و نه جامعه، ولی اگر همان ثروت در فرهنگ غیر دینی، وارد جامعه شود آن ثروت، سرگردان می‌شود و شخص ثروتمند را به غرور و کبر می‌کشاند و جامعه را هم گرفتار تفاوت طبقاتی می‌کند.

جایگاه دارایی‌ها

حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام باب گرانقدری را نسبت به ثروت باز نمودند که می‌فرمایند: «چه زشت است خواری در هنگام نیاز، و ظلم هنگام ثروت» و سپس در یک جمله فوق‌العاده نورانی می‌فرمایند: «إِنَّ لَكَ مِنْ دُنْيَاكَ، مَا أَصْلَحْتَ بِهِ مَثْوَاكَ وَإِنْ جَزَعْتَ عَلَى مَا ثَقَلَتْ مِنْ يَدَيْكَ فَاجْزَعْ عَلَى كُلِّ مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْكَ»؛ ای پسر! دنیای تو برای تو همان قدر است که قیامت را اصلاح کند و اگر به جهت آنچه از دست رفته نگران و ناراحت هستی، پس نگران باش برای همه آنچه در دست نداری.

حضرت می‌فرمایند: آن مقدار از ثروت دنیا از تو است که می‌توانی به کمک آن قیامت خود را اصلاح کنی، بقیه‌اش مال تو نیست و این قدرش هم برایت حتمی است.

محال است خدا کار لغو کند، چون حکیم است. اگر ما را خلق کند و رزق مناسب ما را برای ما خلق نکند، مسلّم ما به نتیجه‌ای که باید در راستای خلقت خود برسیم، نمی‌رسیم. اگر خداوند ما را در این دنیا نگه دارد، کار لغو کرده است. پس حتماً ما را برای ابدیت خلق کرده است، پس باید رزق مناسب اصلاح ابدیت ما را به ما برساند و لذا حتماً به ما رزق می‌دهد و حتماً هم به ما آن رزق مناسب ابدیت را می‌رساند. ثروتی که ما را از ابدیت باز کند، رزق ما نیست. خداوند آن رزقی که ما را به ابدیت بکشد و قیامت ما را اصلاح بکند، حتماً به ما می‌رساند و حضرت می‌فرمایند: پس حرص و غصه ندارد، چون رزق حقیقی تو آنی است که قیامت تو را برای تو اصلاح کند و این رزق مطمئناً همواره نزد تو است، مواظب باش از این مسئله مهم غفلت نکنی.

خوب است این برهان را به قلب خود برسانید تا در زندگی محکم شوید، می‌گوییم: اگر خدا حکیم است، مسلّم کار لغو نمی‌کند و اگر ما را برای این دنیا خلق کرده و با مرگ همه چیز تمام می‌شود، پس کار لغو کرده است، در حالی که روشن شد کار لغو نمی‌کند، پس ما باید حتماً به ابدیت و قیامت برسیم. به ابدیت رسیدن ما توشه می‌خواهد، توشه معنوی به نام نبوت و توشه مادی به نام رزق. پس حتماً رزقی که ما را به ابدیت برساند، - اعم از رزق معنوی و رزق مادی - با ما خلق کرده است.

حالا مالتان را یعنی آنچه را که به واقع ثروت حقیقی شما است به شما بدهند یا آنچه را که ثروت حقیقی شما نیست و ربطی به ابدیت شما ندارد؟ مردم اکثراً ثروت غیر حقیقی را می‌خواهند. مثلاً اگر لباس برای آن است که اولاً: وسیله کرامت و عزت من باشد، ثانیاً: مرا از گرما و سرما حفظ کند، این لباس در واقع ثروت حقیقی من است، اما اگر می‌خواهم با لباس توجه شما را به خودم جلب کنم، دیگر این رزق حقیقی من نیست و نه تنها به وسیله آن، ابدیت خود را آباد نکرده‌ام، بلکه ابدیتم را خراب کرده‌ام.

حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: پسرم! رزق تو همان اندازه‌ای است که زندگی دنیایی‌ات را طوری سر و سامان دهد که بتوانی به کمک آن ابدیتت را اصلاح کنی، اگر دنبال بقیه‌اش رفتی، درست به دنبال ضد رزق خودت رفته‌ای و آنچه را هم می‌توانستی با رزق اولیّه‌ات در راستای اصلاح قیامت خودت به دست آوری، تخریب کرده‌ای. شما عموماً مال مناسبی که بتوانید لباس و مسکن و غذا برای خود تهیه کنید، دارید، بقیه اوقاتی را که صرف بیشتر کردن این مال می‌کنید باید صرف معرفت و عبادت خدا کنید، و سرمایه ارتباط با خداوند را در این دنیا به دست آورید، تا در قیامت کور محشور نشوید، چون کسی که در این دنیا قلب خداین پیدا نکرد، در قیامت کور محشور می‌شود که آیه ۱۲۴ سوره طه به آن اشاره می‌کند. پس پولی که بتوانی با آن یک زندگی ساده فراهم کنی و آن زندگی را بستر معرفت و عبادت حق قرار دهی، برایت مفید است، اما اگر پول زیادی برایت بیاید که دیگر به این خانه و این نوع غذا راضی

نشوی و عملاً پولی باشد که فرصت عبادت را از تو بگیرد، در واقع پول اولیه‌ای که فرصت بود برای آبادانی قیامت، با پول اضافه از بین می‌رود. خلاصه این که رزق حقیقی شما، شما را نجات می‌دهد، ولی آنچه رزق حقیقی شما نیست، شما را از بین می‌برد. کسی که عاقل است، همین که با ثروتی روبه‌رو شد، می‌اندیشد که آیا این رزق من است یا رزق بقیه است و باید از طریق من به آن‌ها برسد، این همه بخشش که در اهل‌البیت علیهم‌السلام می‌بینید، به جهت این است که آن‌ها ثروت‌ها را رزق خودشان نمی‌بینند.

اگر کسی خواست چیزی به شما ببخشد، اول باید مطمئن باشید که آیا او حق دارد آن را ببخشد، یا اصلاً حق چنین بخششی را ندارد، و مال کس دیگری است که در دست اوست، پس باید به صاحبش بدهد. چیزی که به واقع رزق ما است آن قدر راحت و روان می‌آید که انسان هیچ دغدغه‌ای نسبت به آن برایش پیش نمی‌آید، ولی چیزی که رزقمان نیست و از سر حرص می‌خواهیم به دست آوریم، نسبت به آن دو مشکل داریم: اولاً؛ در عین این که به دست ما نمی‌رسد، بقیه زندگی مان را می‌خورد. ثانیاً؛ یک حرص شیطانی در قلبمان ایجاد می‌شود و آرامش لازمی را که جهت عبادت نیاز داریم، از ما می‌گیرد.

حضرت ما را متوجه نمودند که از دنیا آن قدری مربوط به توست که به کمک آن قیامت خود را آباد کنی، و از این طریق خواستند نیازهای غیرضروری، ذهن و فکر ما را اشغال نکنند و ما را گرفتار حرص ننمایند. با این توصیفات معلوم می‌شود چرا می‌فرمایند: «چقدر زشت است خواری در هنگام نیاز و ظلم و غرور در هنگام ثروتمندی». چون نه آن نیاز، نیاز

حقیقی ماست و نه آن ثروت، ثروت حقیقی، چرا که آنچه نیاز حقیقی ماست خودش به دنبال ما می‌آید، و آن ثروتی هم که وسیله آبادانی قیامت ما نیست، مربوط به ما نیست.

زشتی التماس فقیران و تکبر ثروتمندان

عده‌ای چون به خود مال ارزش داده‌اند خودشان را در مقابل ثروت و ثروتمندان ذلیل می‌کنند، در حالی که بنا نیست ما با التماس به دیگران رزق خود را به دست آوریم. رزقی که با التماس به دست می‌آید یا به جهت این است که چیزی می‌خواهم که رزقم نیست، یا گناهانی انجام داده‌ام که رزق خود را از بین برده‌ام. کاسبی که با کم‌فروشی و گران‌فروشی و بدخلقی، به مشتری‌ها ظلم کرده و از این طریق رزق خود را از خود رانده است، حالا خدا اسیر التماسش می‌کند، این چوب خداست! پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمُ الرَّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ»^۷ یعنی انسان به جهت گناه از رزقی که بنا بود به او برسد، محروم می‌شود.

شیخی گفت: «هر کس در خانقاه ما وارد شود، نانش دهید و از دینش سؤال نکنید، چون خدا چنین کرده است» خدا وجود انسان‌ها را اراده کرده، چطور رزق آن‌ها را اراده نکرده است. اگر خدا نمی‌خواست به انسان رزق دهد، می‌میراندش و حالا که روح او را قبض نکرده، حتماً می‌خواهد به او رزق دهد، پس برای طلب رزق جای خواری و ذلت و

۷- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۶۲۴.

التماس نیست. خیلی زشت است انسانی در مقابل انسان دیگر، برای طلب رزق التماس کند و این عمل یک نحوه توهین به خدا است و عملاً این آدم به خداوند سوءظن دارد و معتقد است خداوند بنده‌هایش را خلق می‌کند و رهایشان می‌نماید. چه زشت است چنین حکمی را به خدا نسبت دادن، و نیز چه زشت است کسی فکر کند آنچه در اختیار دارد مال خودش است و متکبرانه جهت دادن مقداری از آن به مردم، اجازه دهد به او التماس کنند. در روایت داریم که حضرت اباعبدالله علیه السلام وقتی سائلی می‌آمد و تقاضای چیزی می‌کرد، حضرت در خانه را نیمه‌باز می‌کردند و از همان لای در به او آنچه داشتند می‌دادند، که مبادا سائل چشمش در چشم حضرت بیفتد و خجالت بکشد! و بعد هم می‌گفتند: ببخشید که کم است.!

آری؛ «ما أَقْبَحَ الْخُضُوعِ عِنْدَ الْحَاجَةِ وَالْجَفَا عِنْدَ الْغِنَى»؛ چه زشت است التماس و خضوع موقع حاجت و چه زشت است تکبر و جفا موقع ثروت‌مندی، هر دوی این‌ها بیماری است. این بیماری از این‌جا شروع می‌شود که فکر کنیم خدا رزقمان را نمی‌دهد. بیماری بی‌دینی جامعه را به معضل ذلتِ فقیران و تکبرِ ثروتمندان گرفتار کرده است. ما با بی‌دینی و غفلت از سنت‌های الهی، زندگی‌مان را که یا در شرایط رزق کم و یا در گشایش است، از بین برده‌ایم، حالا مانده‌ایم چه کنیم. بسیاری از مشکلات از آتش حرص و قانع‌نبودن به رزقِ مقدر شده، نشأت می‌گیرد. با حرص بیشتر و تلاش‌های افراطی رزق بیشتری به دست نمی‌آورند، ولی رزق حقیقی‌شان را که می‌توانست برای آن‌ها مفید باشد، ضایع می‌کنند. اگر از

اول فقیران و ثروتمندان متوجه بودند که رزق حقیقی شان به راحتی به دستشان می آید، فقط تکلیف خود را نسبت به جامعه انجام می دادند، و لذا این همه مشکلات به وجود نمی آمد.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قَالَ لَيْسَ مِنْ نَفْسٍ إِلَّا وَقَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهَا رِزْقَهَا حَلَالًا يَأْتِيهَا فِي عَافِيَةٍ وَ عَرَضَ لَهَا بِالْحَرَامِ مِنْ وَجْهِ آخَرَ فَإِنْ هِيَ تَنَاوَلَتْ شَيْئًا مِنَ الْحَرَامِ قَاصَّهَا بِهِ مِنَ الْحَلَالِ الَّذِي فَرَضَ لَهَا»^۸

یعنی؛ هیچ کس نیست مگر این که خدای عز و جل برای او رزق حلالی در عین سلامت و عافیت، فرض کرده و در عرض هر رزق حلالی، از جهت دیگر، رزق حرامی را قرار داده، پس اگر آن شخص چیز حرامی را به دست آورد، از آن حرام برایش از رزق حلال کم می گذارند.

ما نمی دانیم رزقمان از چه راهی می رسد، ولی می دانیم که در مقابل خداوند یک آدابی بر عهده ما هست که باید دائم رابطه خودمان را با خدا حفظ کنیم، همچنان که یک آدابی نسبت به خود داریم، و یک آدابی نسبت به خلق. عاقل باید از طریق رعایت این آداب در زندگی، بیشترین بهره را بگیرد. معلوم است که خدا ما را بی رزق نمی گذارد، حالا اگر ما از این زاویه نگاه کنیم که رزقی داریم که به دنبال ما می آید و برای ما مقرر شده است، آیا باز خودمان را در هیچستان خیال و وهم، خسته می کنیم؟ وقتی متوجه شدیم رزق حقیقی ما به دنبال ما می آید، از این به بعد به دنبال وظیفه مان نسبت به خلق خدا هستیم و سعی در آسایش مردم داریم تا از این طریق جامعه را رشد دهیم، در این حالت است که می گوئیم جامعه

رشد کرده، چون شرایط تعالی معنوی در کنار رفاه اقتصادی برای افراد فراهم شده است. ولی آنچه در سیاست‌های فرهنگ غرب «توسعه» نامیده شده است، همان حرص ثروت‌اندوزی است و لذا گفته می‌شود توسعه انسان را عجول می‌کند، چون در توسعه، «حرص» عامل حرکت است. فرق سیاست‌های خلیفه دوم و امیرالمؤمنین علی علیه السلام در کشورداری در همین بود که خلیفه دوم دنبال توسعه بود و علی علیه السلام دنبال رشد و تعالی جامعه بود. حضرت علی علیه السلام در زمان خلافت خود جامعه را طوری تربیت کردند که در عین آسایش اقتصادی، به عبودیت و آبادانی قیامت پردازند، ولی لشکر خلیفه دوم تا فلات تبت آمد و از یک طرف تا شمال آفریقا و طرف دیگر تا کوه‌های پیرنه و از آن طرف تا جنوب روسیه، و انگیزه اصلی این لشکر کشتی‌ها به دست آوردن غنائم بود، و نتیجه‌اش ملتی شد که از نظر معنوی در پایین‌ترین درجه قرار داشتند.

پس؛ از این فراز فوق‌العاده مهم در این خطبه به سادگی ردّ نشوید که غفلت از آن، مصیبت‌های بزرگی را در زندگی انسان پدید می‌آورد، **إن شاء الله** بحث را در جلسات بعدی دنبال می‌کنیم.

سخن خود را با این حدیث پیامبر خدا صلی الله علیه و آله ختم می‌کنیم که می‌فرمایند: **«أَطْلُبُوا الْحَوَائِجَ بِعِزَّةِ النَّفْسِ، فَإِنَّ الْأُمُورَ تَجْرِي بِالْمَقَادِيرِ»**^۹ یعنی؛ با عزت نفس به دنبال حوائج و نیازهای خود بروید، چرا که امور زندگی تان بر اساس مقدرات الهی جریان دارد و با خوار و زبون کردن خود، بیش از آنچه مقلد شما است به شما نمی‌رسد.

«وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»

جایگاه اعتماد به سخنان ائمه معصومین در رزق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَاعْلَمَ يَا بُنَيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ: رِزْقٌ تَطْلُبُهُ وَرِزْقٌ يَطْلُبُكَ﴾

﴿فَإِنْ آتَاكَ لَمْ تَأْتِهِ آتَاكَ﴾

ای فرزندم! بدان که رزق، دو رزق است: رزقی که تو به دنبال آن هستی و رزقی که آن به دنبال تو است، که این رزق نوع دوم طوری است که اگر هم به سوی آن نروی، به سوی تو می آید.

سطحی نگری؛ آفت دوری از اهل البیت علیهم السلام

مقدمتاً نظر عزیزان باید متوجه این نکته باشد که روش اهل البیت علیهم السلام حکمت و تدبّر و تعمق است، تا انسان‌ها از طریق حکمت و تدبّر در سخنان آن بزرگان، در زندگی دنیایی به عالم بالا دست یابند. از طرفی روش مخالفان اهل البیت علیهم السلام سطحی نگری، هر دم خوش بودن و به ظاهر دین و دنیا دل بستن است، و این دو اندیشه همیشه در طول تاریخ بوده و هست. همواره کاخ‌های سبز و تبلیغات معاویه وار برای مهم جلوه دادن این تجملات بوده و هست. عمده آن است که از طریق هدایت امامان معصوم علیهم السلام متوجه باشیم در زندگی معاویه وار نجات نیست، بلکه دل سپردن به زرق و برق زودگذر دنیا است. نجات آن است که انسان،

حکمت عمیق و بی سر و صدای موجود در فرهنگ اهل البیت پیامبر صلی الله علیه و آله را از دست ندهد. دشمنان اهل البیت علیهم السلام سعی داشتند مردم، سطحی و سطحی نگر بمانند تا آن‌ها را بازیچه برنامه‌های خودشان قرار دهند، و اهل البیت علیهم السلام سعی داشتند مردم، عمیق و متفکر و متدین شوند تا آن‌ها هدایت گردند. در اردوگاه معاویه مردم، بازیچه و سطحی‌نگرانند و در پایگاه منور علی علیه السلام مردم، متفکر و هدایت شده‌اند. معاویه همواره با سطحی‌نگری رونق بازار خود را دامن می‌زند ولی مردم با نزدیک شدن به علی علیه السلام به زندگی واقعی که باید داشته باشند مشغول می‌شوند. امیرالمؤمنین علی علیه السلام در دنیا برای خود دکان و بازاری نمی‌خواهد تا طالب مشتری‌های سطحی باشد.

در همان زمان که حضرت علی علیه السلام خلیفه مسلمان بود و معاویه هم غاصبانه حکومت شام را در اختیار گرفته بود و با علی علیه السلام مبارزه می‌کرد، یک نفر کوفی به جهت کاری از کوفه به شام سفر کرده بود، یکی از اهالی شام که شتر ماده‌اش را گم کرده بود، آمد و یقئ این مسافر اهل کوفه را گرفت که آقا! ناقه‌ای که من گم کرده‌ام همین شتری است که تو سوار شده‌ای - در حالی که شتر این مرد مسافر جمل بود و نه ناقه - دعوا به معاویه کشید، مرد شامی چند نفر شاهد برای صحت گفتارش نزد معاویه آورد و همه شهادت دادند شتری که این مسافر اهل کوفه سوار شده، همان ناقه‌ای است که مربوط به این فرد شامی است. معاویه که به خوبی فرق جمل و ناقه را می‌داند، قضاوت را به نفع شخص شامی به پایان می‌برد. هر چه مسافر اهل کوفه اصرار کرد، آقا! این شتر من جمل است و این آقا

می گوید شتر من ماده بوده است، شاهدان همه شهادت دادند که ناقهٔ مرد شامی همین شتر مرد کوفی است، معاویه پس از آن که افراد رفتند، مرد کوفی را خواست و پول شترش را پرداخت کرد و از طریق مرد کوفی به امیرالمؤمنین علی علیه السلام پیغام داد که با گروهی به جنگ تو می آیم که فرق بین ناقه و جمل را نمی دانند!!

اگر عنایت کنید متوجه می شوید که هم معاویه می داند مقصد نورانی حضرت علی علیه السلام با شعور مردم باید همراه باشد و هم امیرالمؤمنین علی علیه السلام می دانند که مردم سطحی سبک، هیچ وقت پیام آن حضرت را نمی فهمند. هم حضرت علیه السلام و هم معاویه می دانند که با مردم سطحی، بازار معاویه گرم است. معاویه یک کاخ سبز ساخت که هیچ، اگر صد کاخ سبز هم می ساخت، مردم جاهل بدون هیچ اعتراضی، عظمت حاکم را به همین کاخ های سبز می دانستند و می دانند و لذا اسراف بیت المال را یک هنر برای حاکم می شمارند. مردم سطحی هیچ وقت حکمت علی علیه السلام را نمی فهمند.

اگر امروز بناست جامعه ما از فرهنگ امیرالمؤمنین علیه السلام برخوردار باشد، ابتدا باید افراد متفکر داشته باشیم. مردمی که با افکار سطحی و حسّی، به زندگی روزمرهٔ دنیایی گرفتار باشند و همهٔ همت خود را طلب رزق بدانند، هرگز حرف حضرت علی علیه السلام را نخواهند فهمید. وقتی بناست فرهنگ اهل بیت علیهم السلام در جامعه شکوفا شود، لااقل اگر انسان ها حکیم نیستند باید به دنبال حکمت باشند. باید سطح تفکر انسان ها رشد کند تا پذیرای حکمت اهل بیت علیهم السلام شوند. و این تکلیفی است بر من و

شما، تا طوری زندگی کنیم که در زندگی، سطحی نشویم و گرنه حکمت علوی را در روابط اجتماعی مان نخواهیم یافت.

آنگاه که حکمت اهل البیت تنها می شود

اگر روزمرگی‌ها زندگی من و شما را برآید؛ اگر تجمل، مدرک و پول و دنیا، مقصد ما شود، حکمت علوی با همه برکاتی که دارد، تنها خواهد ماند، کار به جایی می‌رسد که آدم‌ها ابتدایی‌ترین طریق اصول تفکر خود را هم از دست خواهند داد و به راحتی بازیچه تبلیغات کفر جهانی خواهند شد. خطری که جامعه ما را تهدید می‌کند این است که حرف‌های ساده و سطحی، انسان‌ها را به وجد بیاورد و مردم با حرف‌های عمیق و متین اهل البیت علیهم‌السلام بیگانه شوند. اگر به مردم سطحی بگویید خاکسترهای فلان آتشفشان ۴۰۰۰ کیلومتر به اطراف پاشیده شده است، به راحتی می‌فهمند و می‌توانند آن حادثه را تجزیه و تحلیل کنند. ولی اگر بگویید حضرت امیرالمؤمنین علیه‌السلام می‌فرماید: «رزقی هست که تو به دنبال آن می‌گردی، و رزقی هست که آن به دنبال تو می‌گردد». می‌بینید نمی‌توانند این نکته را تجزیه و تحلیل کنند. خبر اولی برایش حیرت‌آور و قابل پذیرش است، ولی استعداد درک حقیقت دومی را که امام معصوم می‌فرماید، از دست داده است. سیاستمداران استراتژیست آمریکایی می‌گویند: در کشور آمریکا نمی‌خواهد گفتن حرف‌های مهم را ممنوع کنید، سطح فکر مردم را پایین بیاورید که از حرف‌های مهم خسته شوند. در واقع دشمنان ما حرفشان این است که چرا بیاییم پیامبران را نفی کنیم تا

مردم حساس شوند، کاری می‌کنیم که مردم از آن‌ها خسته شوند و از برنامه‌های سطحی و سریال‌های پوچ خوششان بیاید. حرفشان این است که نمی‌خواهد قرآن و نهج‌البلاغه را ممنوع کنید، مردم را با تجملات و مُد لباس و این خطی بودن و آن خطی شدن و برنامه سفره‌های رنگین، سطحی کنید، و زندگی آن‌ها را در همین‌ها خلاصه نمایید؛ دیگر خودشان می‌رسند به این که اهل‌البیت می‌خواهیم چه کار؟

تولد امام‌الموحدین علیه السلام عده‌ای را به حیرت آورد که چگونه دیوار کعبه باز شد و مادر حضرت در داخل خانه خدا، وضع حمل نمود. حالا اگر مردم اهل تفکر باشند، حیرت بزرگ ترشان خود همین نهج‌البلاغه است، نهج‌البلاغه‌ای که ابن ابی‌الحدید می‌گوید: خطبۀ «غراء» - خطبه ۸۳ - آن را بیش از ۱۰۰۰ بار خواندم و هر وقت که می‌خواندم از عظمت آن دگرگون می‌شدم. نهج‌البلاغه‌ای که آقای جرج‌جرداق مسیحی در موردش می‌گوید: «سخنی است مادون سخن خالق و مافوق سخن مخلوق». ملّتی که سطحی شد، اصلاً امام‌الموحدین علیه السلام را نمی‌فهمد. برای او بیش از آن که نهج‌البلاغه علی علیه السلام مهم باشد، باز شدن دیوار کعبه هنگام تولد حضرت مهم است. در حالی که برای شیعه واقعی باید قلب علی علیه السلام مهم‌ترین مقصد زندگی باشد، قلبی که اینچنین به سوی آسمان باز شده و از طریق آن، این سخنان را ارائه می‌دهد. مگر این سخنان عادی است! تماماً حجّت بالغه الهی است برای بشر، به نظر بنده دیوار کعبه برای تولد علی علیه السلام باز شد تا آیندگان بدانند در آن حال انسان بزرگی متولد شد تا در آینده دامن او را بگیرند و هدایت شوند. یعنی زندگی علی علیه السلام

از ابتدا تا انتها سراسر ظهور حقایق غیبی است و مسلّم هر چه این زندگی جلوتر بیاید حقایق برتری را می‌نمایاند.

باید آنچه شما را به سطحی‌نگری می‌کشاند و برایتان مشغولیات دنیایی درست می‌کند، بشناسید و از آن‌ها فاصله بگیرید. نهج‌البلاغه و قرآن برای انسان، حجّت الهی است تا به کمک آن‌ها نجات پیدا کند. نهج‌البلاغه یعنی علی علیه السلام و علی علیه السلام یعنی چراغ هدایت به سوی حق.^۱ پس به سخنان آن حضرت باید به عنوان رمز و راز حیات نگاه کرد. اگر کسی بی‌علی علیه السلام شد، بی‌هدایت می‌شود.

اگر امام معصوم مسئول هدایت مردم است، و اگر او به عنوان یک حکیم بزرگ از حقایق سخن می‌گوید که انسان عادی در عین این که به آن‌ها نیاز دارد، به خودی خود آن‌ها را نمی‌یابد، ولی نجات او در عمل کردن به این حقایق است، و اگر انسان به آن‌ها نزدیک نشود، به ظلمت می‌افتد، با توجه به این مقدمات به سخنان حضرت نظر می‌کنیم. این حرف‌ها، حرف‌هایی نیست که اگر نفهمید و نگیرید، باز هم بتوانید زندگی کنید. مردم با جدا شدن از سخنان معصومین علیهم السلام در مرگ رسمی قرار دارند، ولی اسمش را زندگی گذاشته‌اند.

۱ - پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد حضرت می‌فرماید: «علیٌّ مع الحقِّ و الحقُّ مع علیٍّ، یدورُ معهُ حیثُ دارٌ، و لَنْ یفترقا حتّٰی یردا علیَّ الحوض» یعنی؛ علی با حق و حق با علی است، هر کجا او باشد حق به آن می‌گراید، و از هم جدا نمی‌شوند تا در حوض کوثر به من باز گردند (تاریخ بغداد ج ۱۴ ص ۳۲۱ - مجمع الزوائد ج ۷ ص ۲۳۶، نقل از ترجمه الغدیر ج ۵ ص ۲۹۶).

پس راه صحیح این است که با تعمق و تدبّر در سخنان امام الموحّدین علیهم السلام به فرزندشان، به آن سخنان دل بسپاریم که نکات بسیار مهمّی را مطرح می کنند تا از رمز و راز زندگی محروم نماییم.

رزق هر کس به وقتش می رسد

حضرت می فرمایند: «وَاعْلَمُ يَا بُنَيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ: رِزْقٌ يُطْلَبُهُ وَرِزْقٌ يَطْلُبُكَ»؛ ای فرزندم بدان که رزق دو نوع است؛ رزقی که تو به دنبال آن هستی، و رزقی که آن به دنبال تو است. در رزق اولی که تو به دنبال آن می دوی، هلاکت خودت را در آن می یابی، چون هر چه بیشتر به دنبال آن بگردی، کمتر به آن دست می یابی و عملاً حاصل کار تو پوچ خواهد بود. ولی رزق دومی آنچنان است که تا تو را نیابد، تو را رها نمی کند. تو را همواره دنبال می کند، چون آن رزق را خدا برای تو مقدر کرده است. به طوری که رسول خدا صلی الله علیه و آله در همین راستا می فرمایند: «لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ هَرَبَ مِنْ رِزْقِهِ كَمَا يَهْرَبُ مِنَ الْمَوْتِ لَأَدْرَكَهُ رِزْقُهُ كَمَا يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ»^۲ یعنی؛ اگر فرزند آدم از رزقش که برای او مقدر شده فرار کند، آن طور که از مرگ فرار می کند، آن رزق به او می رسد، همان طور که مرگ به او می رسد. و نیز از امام صادق علیه السلام داریم که:

۲- نهج الفصاحه گرد آورنده و ترجمه آقای ابولقاسم پاینده، سازمان چاپ و انتشارات

جاویدان، حدیث شماره ۲۳۰۰ و مستدرک الوسائل ج ۱۳، ص ۳۱.

«لَوْ كَانَ الْعَبْدُ فِي جُحْرٍ لَأَتَاهُ رِزْقُهُ فَأَجْمَلُوا فِي الطَّلَبِ»^۳. یعنی؛ اگر بنده‌ای در سوراخی باشد رزق او به او خواهد رسید، پس در طلب آن حریص نباشید.

ریشه بسیاری از کاری‌های غلط ما در نفهمیدن این نکته است. اگر در هنگام نیاز، زبون می‌شویم و التماس می‌کنیم و اگر چون ثروتمند شویم، مغرور می‌گردیم و جفا و ظلم به فقرا را پیشه می‌سازیم، همه و همه به جهت نفهمیدن جایگاه این دو رزق است، در حالی که رزق تو مشخص است و کسی هم نمی‌تواند آن را از تو برآید. لذا حضرت در ادامه فرمودند: چه زشت است خواری، هنگام نیاز و جفا، هنگام غنا. پس ما در این دنیا وظیفه‌ای داریم که باید از آن غفلت نکنیم، رزق ما هم از قبل تأمین شده است و می‌گردد تا ما را پیدا کند، البته اگر انسان کارهای غلط انجام دهد، رزقش را خراب می‌کند که راه درست کردن رزق، تصحیح رفتار و عقاید است. کسی که در هر کاری اهل اصرار بیش از حد است نشان می‌دهد به مسیر الهی امور معتقد نیست و می‌خواهد با میل خودش کارها را شکل دهد که مسلم موفق نخواهد شد، ولی انرژی خود را بی‌خود مصرف کرده و عمر خود را بر باد داده است.

امتحان در امتحان است ای پسر

اگر بفهمیم رزقی به دنبال ماست و ما را می‌یابد، پس دیگر در هنگام نیاز جا ندارد خود را خوار کنیم. حتی وقتی سعی می‌کنیم مدرک بالاتر

بگیریم باید قصد ما این باشد که زمینه خدمت بیشتر را برای خود فراهم کنیم، ولی اگر برای به دست آوردن رزق بیشتر، امیدمان به مدرک بود، حتماً ناکام می‌شویم. مگر تا حالا دیپلم شما به شما رزق داد که حالا امید دارید فوق‌لیسانس شما به شما رزق بدهد؟ امام من و شما به ما گفته است رزقمان تأمین است، حالا وظیفه است لیسانس داشته باشی، یا فوق‌لیسانس آن موضوع دیگری است.

اگر تهدید اهل دنیا را برای تنگ کردن رزقمان بپذیریم نسبت به این حرف امام معصوم غافل هستیم، واقعاً نهایت دانایی و شعور است اگر متوجه باشیم هیچ کس نمی‌تواند رزقی که خداوند برای ما مقرر فرموده است، از دست ما برباید.

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: «لَا تَسْتَبْطُوا الرِّزْقَ فَإِنَّهُ لَمْ يَكُنْ عَبْدٌ لِمُوتٍ حَتَّى يَبْلُغَهُ آخِرُ رِزْقِ هَوَلَهُ، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاجْمَلُوا فِي الطَّلَبِ، أَخَذِ الْحَلَالَ وَتَرَكَ الْحَرَامَ»؛ یعنی رسیدن رزق به خود را گنند میندازید، ممکن نیست بنده خدا بمیرد مگر این که آخرین قسمت از رزقی که برایش مقرر شده به او برسد، پس تقوا پیشه کنید و در طلب رزق بسنده کنید در به دست آوردن حلال و ترک حرام.

همین طور که ملاحظه می‌کنید؛ ممکن است فکر کنیم رزق ما نرسیده و بعد تصور کنیم کسی می‌تواند رزق ما را تنگ کند، حضرت می‌فرمایند: این طور نیست، آری! ترک وظیفه و یا انجام گناه باعث تنگی رزق می‌شود که این هم مربوط به خودمان است. عمده آن است که نگران

نقش بقیه در تنگ کردن رزق خودمان نباشیم. پس ما دو وظیفه داریم: یکی؛ خوار نکردن خود هنگام نیاز، و دیگری؛ ستم نکردن به دیگران هنگام بی‌نیازی، و بدانیم چنانچه ثروت داریم و به مستحق آن ندهیم، بد امتحان داده‌ایم، و اگر نداریم و التماس کنیم هم بد امتحان داده‌ایم. آری؛ رزقتان ممکن است به این باشد که مثلاً از طریق کسب و کار مشخصی به دست شما برسد، مثل کاسب و معلّم، من و شما می‌رویم به طرف کاری که برایمان فراهم شده، تا خداوند رزقمان را بدهد و می‌دانیم رزاق خداست و او چنین مقدر کرده است که رزق ما از این طریق به دست ما برسد. در این جا معلّمی و مغازه‌داری، وسیله است، ولی رزاق خدا است، منتها چنین مقدر فرموده که رزق ما از این طریق برسد. اما اگر ابزارها مقصد شد، خدا از مقصد بودن می‌افتد و در واقع رزاق واقعی را گم می‌کنیم، در این حالت است که انواع انحراف‌ها اعم از گناه و خواری و ظلم در زندگی وارد می‌شود.

نداشتن‌ها بسیار است، از داشتن‌ها استفاده کن

اگر نظرتان باشد حضرت در یک جمله فوق‌العاده اساسی جایگاه رزق را در زندگی تعیین کردند تا زندگی ما بازیچه رزق ما نشود، بلکه رزق وسیله و ابزار کار اصلی ما قرار گیرد، فرمودند:

«إِنَّ لَكَ مِنْ دُنْيَاكَ، مَا أَصْلَحْتَ بِهِ مَشْوَاكَ وَإِنْ جَزَعْتَ عَلَيَّ مَا تَقَلَّتْ مِنْ يَدَيْكَ فَاجْزَعْ عَلَيَّ كُلَّ مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْكَ»؛ از دنیا آن قدرش مال توست که به کمک آن قیامتت را که جایگاه اصلی

توست، اصلاح کنی و اگر نسبت به آنچه از دست داده‌ای، نگران هستی، پس باید نگران باشی نسبت به آنچه هنوز به دست نیاورده‌ای. ملاحظه می‌کنید که حضرت می‌خواهند ما را متوجه آن رزقی بکنند که فعلاً در دست داریم و ما را نسبت به دو حالت وَهْمی گذشته و آینده، آزاد نمایند؛ نسبت به آنچه از دست داده‌ایم و نسبت به آنچه به دست نیاورده‌ایم، و ذهن ما را نسبت به هر دوی آن‌ها آزاد کنند تا بتوانیم به وظیفه اصلی خود پردازیم و متوجه باشیم آنچه در دست داریم برای آباد کردن قیامت کافی است.

لازم است تحت تأثیر مکتب‌های غیردینی که افق زندگی را تیره و تار می‌کنند، قرار نگیرید. بعد از رنسانس یک سلسله افکار وحشی و انحرافی وارد نظام فکری جهان شد. پیامبران همواره به بشر گوشزد کرده بودند، رزق دست خداست و بشریت هم بر اساس سخن انبیاء زندگی و فرهنگ و تمدن خود را شکل داده بود، عده‌ای به بهانه پیشرفت و تسلط هر چه بیشتر بر طبیعت، آمدند و حرف‌های پیامبران و اولیاء خدا را ضایع کردند، گفتند: این که آخوندها و کشیش‌ها می‌گویند رزق دست خداست، می‌خواهند ما تلاش نکنیم تا سرمایه‌دارها همه ثروت‌ها را برای خودشان تصاحب کنند. و با این تحلیل غلط در ذهن افراد جامعه، حرص را به بشریت القاء نمودند، به طوری که دیگر افراد جامعه و حتی متدینین جرأت نکردند بگویند رزق دست خداست. آری؛ اگر عده‌ای از دین سوء استفاده می‌کنند و تبلی و بی‌مسئولیتی خود را با این جمله که «رزق از اول مقدر شده و ما نباید دنبال فعالیت باشیم» توجیه می‌کنند، نباید باعث شود که دین و شعارهای دین را نادیده بگیریم، باید جلو سوءاستفاده این افراد

را از سخنان انبیاء و اولیاء، بگیریم.^۵ ولی آیا با جوّ ساختن روی سخنان دینی، وضع بهتر شد؟! امروز با حرصی که مردم را فرا گرفته، همه زندگی‌ها دارد نابود می‌شود، اگر تا دیروز عدّه قلیلی گرفتار حرص دنیایی بودند، امروز اکثر مردم گرفتار آن شده‌اند و با این حرص‌های افراطی هرگز چاره کارشان به دست نیامد. اگر ما به سخنان پیامبران خدا اعتماد کنیم، در راستای انجام وظیفه‌ای که خداوند به دوش ما گذارده، نسبت به چپاول ثروتمندان نیز وظیفه خود را انجام می‌دهیم و حق مستضعفان را از گلوی ثروتمندان در می‌آوریم. همان امامی که می‌گوید رزق دست خداست، می‌گوید: «ما رأیتُ نعمةً موفورةً إلّا و إلى جانبها حقٌ مضیع»؛^۶ یعنی ندیدم ثروت انباشته‌ای را، مگر این که در کنار آن، حقی ضایع شده باشد. یعنی اگر کوخی هست کاخی در کنار آن سر برافراشته.

۵ - امام حسین علیه السلام برای جلوگیری از این گونه سوء استفاده‌ها می‌فرماید: «لِرُجُلٍ يَا هَذَا لَا تُجَاهِدُ فِي الرِّزْقِ جِهَادَ الْغَالِبِ وَلَا تُكَلِّمُ عَلِيَّ الْقَدَرِ اِكْتَالَ مُسْتَسْلِمٍ فَإِنَّ ابْتِغَاءَ الرِّزْقِ مِنَ السُّنَّةِ وَالْإِجْمَالِ فِي الطَّلَبِ مِنَ الْعَيْتَةِ وَ لَيْسَ الْعَيْتَةُ بِمَانِعَةٍ رِزْقًا وَ لَا الْجِرْصُ بِجَالِبٍ فَضْلًا وَ إِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ وَ الْأَجَلَ مَحْتُومٌ وَ اسْتِعْمَالَ الْجِرْصِ جَالِبُ الْمَأْتِمِ». امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: ای فرد! در طلب رزق نه آنچنان تلاش کن که همه تلاش تو طلب رزق باشد، و نه آنچنان کار را به تقدیر واگذار که دست‌بسته تسلیم شوی، چرا که طلب رزق، سنت است و حریص نبودن، از عفت، و عفت‌ورزیدن در طلب رزق موجب نمی‌شود که رزق از تو منع شود و نه این که حرص موجب شود که اضافه‌تر به دست آید. رزق تقسیم شده است و اجل هرکسی حتمی است و حرص زدن در رزق زمینه ایجاد گناه است. (مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۵).

۶ - تفسیر نهج البلاغه، محمد تقی جعفری «رحمة الله عليه»، ج ۵، ص ۴۶.

ما برای این که در زندگی و در مقابل مسائلی که با آن روبه‌رو هستیم تحلیل داشته باشیم، نیازمند یک شاخص معصوم هستیم تا جایگاه رزق خود را درست بررسی کنیم و ببینیم چقدر باید نگران رزق خود باشیم. بدون تحلیل صحیح نسبت به رزق، آن‌هم تحلیلی که از طریق انسان‌های بی‌خطا یعنی معصومین به ما رسیده باشد، همواره سرگردان خواهیم بود. به عنوان مثال؛ وقتی در بیابان برهوتی هستیم که هیچ شاخصی در آن‌جا نیست، یعنی چیزی نیست که دوری و نزدیکی‌مان را با توجه به آن مشخص کنیم، باید بگردیم یک شاخص پیدا کنیم تا موقعیتمان از دستمان نرود. در برهوت دنیا و در بیابان پر از فکرهای گوناگون در مورد رزق، بهترین راه این است که حرف امام معصوم علیه السلام را بگیریم و بقیه افکار و اعمال را با آن ارزیابی کنید، تا همه عمرمان در نگرانی از رزق تمام نشود. این حرف را نگذارید در زندگی‌تان زمین بماند، که می‌فرماید: رزق اصلی شما برایتان می‌آید. آری ممکن است در آن رابطه سؤال‌ها و اشکال‌هایی برایتان پیش آید، با مبنا قرار دادن سخن امام، آن سؤال‌ها را حل کنید، نه این که اگر سؤال برایتان پیش آمد حرف امام را رها کنید. اگر در حال حاضر که چند ساعت از شب گذشته است، کسی بگوید هم‌اکنون شب است و دیگری اشکال کند اگر شب است، چرا من شما را می‌بینم؟! آیا درست است که طرف بگوید: ببخشید پس روز است؟! یا باید اشکال را جواب بدهید و بگویید علت این که مرا می‌بینی این است که چراغ روشن است. در مورد حرف امام معصوم هم موضوع همین‌طور است، مگر می‌شود با اندک اشکالی که در مورد رزق آن‌طور که امام

مطرح می‌کنند، برایمان پیش می‌آید، از حرف امام معصوم علیه السلام عقب‌نشینی کرد، اگر در ابتدای امر که امثال بنده با سخن امام معصوم روبه‌رو شدم، تجزیه و تحلیل با آن حرف منطبق نبود، منطقی است که تجزیه و تحلیل خود را - که عموماً به وهمیات آغشته است - عوض کنم، بعد با تبعیت از سخن امام، به خوبی می‌فهمم که مبانی من اشکال دارد که غلط تجزیه و تحلیل می‌کنم. بسیاری مواقع در نتیجه‌گیری عجله می‌کنیم. امام خمینی رحمة الله علیه چون مبانی و سنن الهی را می‌شناختند، در اوج قدرت‌نمایی صدام، فرمودند: صدام رفتنی است، و همان هم شد. در مورد رزق قاعده همان است که امام معصوم فرمودند، هر چند در ابتدا ممکن است ظاهر قضیه چیز دیگری را نشان دهد.

هر چه در آینه جوان ببیند پیر، در خشت بیش از آن ببیند جریان‌های دنیا‌گرای امروز، جوّ خاصی را دامن می‌زنند، که آقا! آخوندها مخالف پیشرفت و توسعه هستند و می‌گویند که رزق خودش می‌آید و شما هیچ کاری نکنید. این جریان‌ها هر چه می‌خواهند بگویند، خودشان را بیچاره می‌کنند، این توصیه‌ای را که امام می‌فرمایند، برای آن است که حرص نزنی، و عمرت را فقط صرف دنیا نکنی و دنیا را آنچنان تنگ‌نپنداری که فکر کنی تمام عمرت را باید صرف کنی که فقط نان و مسکنی به دست آوری، بعد هم بمیری و از کار مهم‌تری که خداوند بر عهده‌ات گذارده غافل بمانی. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در همین رابطه می‌فرمایند:

«أَغْنَى النَّاسَ مَنْ لَمْ يَكُنْ لِلْحِرْصِ أَسِيرًا»^۷ یعنی؛ بی‌نیازترین مردم کسی است که اسیر و گرفتار حرص نباشد.

از آن جایی که فرهنگ غرب نسبت به رزق، غلط فکر کرد مردم اروپا را این قدر نسبت به دنیا حریص کرد. حالا مردم ما که می‌خواهند به کمک سخنان امام معصوم مقابل اروپایی‌ها زندگی کنند، آیا به نظر شما باید زندگی و طرز تفکر شبیه زندگی غرب را تغییر بدهند یا حرف امام معصوم علیه السلام را؟ وقتی امام علیه السلام می‌فرماید: آن قدری از دنیا مال توست که بتوانی به کمک آن آبادانی آخرت را سبب شوی، پس معلوم می‌شود باید خیلی راه و روش خودمان را در زندگی عوض کنیم تا به سیره امامان زندگی کنیم و دعایمان که تقاضا می‌کنیم: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَحْيَايَ مَحْيَا مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مَمَاتِي مَمَاتِ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ»؛ برایمان محقق شود. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَعْدُو حِمَاصًا وَ تَرُوحُ بَطَانًا»^۸ یعنی اگر شما آن طور که باید و شاید بر خدا توکل کنید، رزق شما به شما می‌رسد همان‌طور که رزق پرنده به آن می‌رسد، صبح گرسنه از لانه خارج می‌شود و شب سیر برمی‌گردد.

گاهی ثروت‌های شما فرصت‌های تعالی و انس با خدا را از شما می‌گیرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله در این رابطه می‌فرماید: «مَا قَلَّ وَ كَفَى خَيْرٌ مِمَّا

۷- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۸۰.

۸- نهج الفصاحه ابوالقاسم پاینده، حدیث شماره ۲۳۱۰.

كُثِرَ وَ اَلْهَى»^۹؛ یعنی؛ اندکی از رزق که تو را کفایت کند، از زیادی ثروت که تو را به بطالت آورد، بهتر است. حرص برای شما چیزهایی از اموال دنیا پیش می‌آورد که مزاحم شماست. در طرف مقابل هم در دعا می‌خوانیم: «خدایا! فقیرم نکن» این دعا به معنای این است که خدایا! طوری نکن که اسیر رزق بشوم. پس باید از سخن امام معصوم استفاده کنیم و نگذاریم زندگی تماماً تحت تأثیر رزقمان باشد و بدانیم مسئله رزق ظرائفی دارد که می‌توان از طریق سخنان امام معصوم متوجه آن ظرائف شد.

رهنمودی بزرگ و چاره‌ساز

امام صادق علیه السلام از قول امیرالمؤمنین علیه السلام در کتاب کافی می‌فرماید:

«اعْلَمُوا عِلْمًا يَبِينُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ يَجْعَلْ لِلْعَبْدِ وَ إِنِ اشْتَدَّ جَهْدُهُ وَ عَظُمَتْ حِيلَتُهُ وَ كَثُرَتْ مُكَابِدَتُهُ أَنْ يَسْبِقَ مَا سُمِّيَ لَهُ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ وَ لَمْ يَحُلْ مِنَ الْعَبْدِ فِي ضَعْفِهِ وَ قَلَّةِ حِيلَتِهِ أَنْ يُبْلَغَ مَا سُمِّيَ لَهُ فِي الذِّكْرِ الْحَكِيمِ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَنْ يَزِدَادَ امْرُؤٌ تَقِيْرًا بِحَدَقِهِ وَ لَمْ يَنْتَقِصْ امْرُؤٌ تَقِيْرًا لِحُمَقِهِ فَالْعَالِمُ لِهَذَا الْعَامِلِ بِهِ أَعْظَمُ النَّاسِ رَاحَةً فِي مَنْفَعَتِهِ وَ الْعَالِمُ لِهَذَا التَّارِكِ لَهُ أَعْظَمُ النَّاسِ شُغْلًا فِي مَضْرَبَتِهِ وَ رَبٌّ مُنْعَمٌ عَلَيْهِ مُسْتَدْرَجٌ بِالْإِحْسَانِ إِلَيْهِ وَ رَبٌّ مَعْرُورٌ فِي النَّاسِ مَصْنُوعٌ لَهُ فَافْقُ أَيُّهَا السَّاعِي مِنْ

سَعِيكَ وَ قَصْرٌ مِنْ عَجَلَتِكَ وَ اثْبَتَهُ مِنْ سِنَةِ غَفْلَتِكَ وَ تَفَكَّرْ فِيمَا جَاءَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيَّ لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ»^{۱۰}

«یقین بدانید که بنده هر چه سخت کوشش کند و چاره‌اندیشی‌های

بزرگ و نقشه‌های فراوان به کار برد، خدا چنین قراری نگذاشته که

وی از آنچه در «ذکر حکیم» برایش مقرر شده، پیشی گیرد.»

«ذکر حکیم» آن علم الهی است که بر اساس آن، خداوند به فکر

بندگانش بوده و برای هر کس رزق خاص مربوط به آن شخص را تعیین

فرموده است، برای همین هم تکلیف هر روزه ما را برای ما تعیین کرده‌اند،

می‌فرمایند: ۸ ساعت کار، ۸ ساعت عبادت، ۸ ساعت استراحت. هر که

بیش از این برای طلب رزق تلاش بکند، خودش را خسته کرده و از

عبادات و مطالعاتش محروم شده است. حالا که امام علیه السلام این جملات را

می‌فرمایند، آیا درست است بگویید آقا شما دستتان توی خرج نیست؟!

امام علیه السلام می‌خواهند ما گرفتار خرج کردن‌های بیجا نشویم. مردم چوب

حرص و غلط بودن برنامه‌هایشان را می‌خورند و بعد خدا را متهم می‌کنند

که به فکر رزق ما نبوده، در حالی که نجاتمان به راهنمایی‌های

امیرالمؤمنین علیه السلام است. در ادامه آن حدیث می‌فرماید:

«ای مردم! هرگز کسی را بر اثر هوشی که دارد پسیزی افزون ندهند و

احدی را به خاطر حماقتش کم ندهند. پس هر کس این را بداند و

بدان عمل کند از همه مردم آسوده‌تر بوده و سود برد، ولی کسی که

این را بداند و عمل نکند گرفتاری و ضرر او بیش از همه مردم است.

چه بسا شخصی که نعمت فراوان به او داده‌اند ولی همین احسانی که به او شده باعث درهم کوبیدن اوست و چه بسا مردمی که در بین مردم فریب خورده‌اند، ولی در عین حال کارشان هم درست شده است. پس ای مرد کوشا! در کوشش خود پرهیزکار باش، و از عجله خود کم کن و از خواب غفلت خود بیدار شو و در آنچه که از طرف خدا بر پیغمبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نازل شده فکر کن.»

می‌فرمایند: «أحدی را به خاطر سادگی اش کم ندهند»؛ یعنی نه افراد زرنگ بیشتر از رزقی که برایشان مقدر شده نصیبشان می‌شود و نه افراد ساده، کمتر از آنچه برایشان مقدر شده بهره می‌برند، شما اگر در محله‌ها بگردید، تعدادی زمین بایر و خانه خالی می‌بینید، این‌ها حاصل زد و بندهای بیجای انسان‌های زرنگ است، صاحبان این خانه‌ها متوجه نبودند که تلاش بیش از حد و از سر حرص و عدم قناعت، برای آن‌ها آتش به بار می‌آورد، این آقا آنچه که باید داشته باشد دارد، بقیه‌اش آتشی است که وبال گردن او خواهد شد، در همین رابطه از رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ داریم که می‌فرمایند: «كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ حَتَّى الْعُجْزِ وَالْكَئِيسِ»^{۱۱} یعنی؛ هر چیزی اندازه گیری و مقدر شده، حتی تیزهوشی و سادگی و عدم زرنگی. عمده آن است که هر کس در هر آنچه قرار داده شده است، وظیفه‌اش را خوب انجام دهد. آری تیزهوشی و زرنگی از قبل تعیین شده است ولی این که انسان در زرنگی بندگی کند یا عصیان، این را به عهده خودش گذارده‌اند. پس وقتی سادگی از قبل مشخص شده است، رزق مربوط به این حالت هم

از قبل مشخص شده و این طور نیست که به خاطر سادگی، رزق کمتری به انسان تعلق بگیرد. لذاست که حضرت می فرمایند: «پس هر کس این را بداند و بدان عمل کند از همه آسوده تر بوده و سود برد» چون در این حالت نه حرص دارد که مضطرب شود و نه فرصت های عبادت را از بین برده است.

به همین جهت می فرمایند: «از همه مردم آسوده تر بوده و سود برد» پس عزیزان! چشم حرصتان را بکنید تا ببینید چقدر این حرف ها کارساز است و چقدر بسیاراند انسان هایی که با غفلت از این کلمات، زندگی خود را در سختی های طاقت فرسا می گذرانند و به دنبال آسودگی ای هستند که هرگز به دست نمی آورند. بعد می فرمایند: «کسی که این را بداند و عمل نکند، گرفتاری و ضرر او بیش از همه مردم است»؛ چون راه و روش بسیار پرارزشی را زیر پا گذارده و گوهر پر قیمتی را به دور انداخته است، آیا این ضرر بزرگی نیست؟ انسان های جدا شده از چنین فرهنگی، حریص اند و اسم آن را تلاش و زرنگی می گذارند. این ها فراموش کرده اند که رسول خدا ﷺ فرمود: ای فرزند آدم! «هر روز رزق تو می رسد و باز تو نگران هستی، و هر روز از عمر تو می رود و خوشحالی می کنی؟»^{۱۲} دارایی ثروت غیر از تأمین رزق است، همان طور که فقر غیر از گرسنگی است. خداوند بنده اش را بدون رزق نمی پسندد، هر چند ممکن است بنا به مصلحتی به ظاهر او را فقیر نماید. رسول خدا ﷺ می فرمایند: «مَا زُوِيَ

الدُّنْيَا عَنْ أَحَدٍ إِلَّا كَانَتْ خَيْرًا لَهُ»^{۱۳} یعنی دنیا از کسی گرفته نشد مگر آن که خیر وی در آن باشد. پس آن قسمت از دنیا را از او می‌گیرند که به نفع او نبوده است.

دارایی‌ها تکلیف‌آور و مسئولیت‌زا است، اشتباه از آن‌جا ناشی می‌شود که عده‌ای دارایی‌ها را رزق خود می‌گیرند و در نتیجه وظیفه‌شان را نسبت به ثروت‌ها انجام نمی‌دهند. فقر هم امتحان است، هر چند ممکن است بعضی‌ها به دست ما فقیر شوند، در این حالت فقر برای آن‌ها امتحان و عمل ما هم برایمان عامل عقوبت می‌شود.

حضرت در ادامه می‌فرمایند:

«چه بسا شخصی که نعمت فراوان به او داده‌اند ولی همین احسانی که به او شده باعث در هم کوبیدن اوست، و چه بسا مردمی که در بین مردم فریب‌خورده ولی در عین حال کارشان هم درست شده است.»

چنانچه دقت بفرمایید، حتی در مورد کسانی که ما فکر می‌کنیم چون زود فریب می‌خورند پس رزقشان را آدم‌های زرنگ از دستشان بیرون می‌کشند، حضرت می‌فرمایند: این طور نیست که فرد فریب‌خورده، اموراتش مختل شود و آنچه رزق حقیقی اوست، از دستش برود - هر چند عقوبت شخص فریب‌دهنده سرچایش محفوظ است - پس آنچه مربوط به شرایط بندگی ما است، خداوند آن را به ما می‌رساند، آنچه هم که برای پُز دادن است، ما نمی‌توانیم طلبکار خدا شویم، مثلاً بگوییم خدایا! چرا فلان مدل لباس را به من ندادی تا حواس ما در نماز پرت نشود. همیشه ما خودمان را

گرفتار نیازهای کاذب می‌کنیم، بعد به خدا می‌گوییم که چرا نیازهای کاذبمان را فراهم نمی‌کنی. نیازهای کاذب آنچنان نیست که خدا به عهده گرفته تا برآورده کند. این نیازها را ما خودمان برای خودمان درست کرده‌ایم.

در آخر این روایت می‌فرمایند:

«ای انسان کوش! در کوشش خود پرهیزگار باش و از عجله خود کم کن و از خواب غفلت بیدار شو و در آنچه که از طرف خدا بر پیامبر نازل شده فکر کن!»^{۱۴}

ای علی! آیا می‌شود روزی بشر چشمش به معرفت حکیمانه تو باز شود و بفهمد که چقدر در اشتباه است. فرمودند: در کوشش خود پرهیزگار باش، یعنی تلاش‌های دنیایی، تو را به بی‌تقوایی نکشانند، از طریق کار و فعالیتت که به عهده‌ات گذارده‌اند تقوا به دست آور. بعد فرمودند: از عجله خود کم کن، چون انسان در عجله، سر به سلامت نمی‌برد و از آن نتیجه طبیعی هم که می‌تواند از طریق کار و تلاش به دست آورد، محروم می‌شود، چون در عجله حرص حاکم است و نه بصیرت. می‌فرمایند: ای آدم‌ها! شما در این دنیا آمده‌اید که در قرآن تدبیر کنید، «در آنچه از طرف خدا بر پیامبر نازل شده فکر کن» انسان با غفلت از تدبیر در قرآن، تمام حواس و فکر و ذکرش این است که سود دنیایی از دستش نرود، حالا خدا از دستش رفت که رفت!! امام علیه السلام می‌فرماید: یک چیز را گذاشته‌اند که تو خوب در موردش فکر کنی و بیشتر فکر و ذکرت تدبیر

در آن باشد و آن قرآن است، نیازهای زندگی با اندک تلاش و کمترین فکر، خودش برطرف می‌شود. می‌فرماید: تمام فرصت دنیا را لگدمال طلب رزقت نکن و تمام تمرکز و فکرت را در معاملات دنیایی از بین ببر. قرآن در سوره نمل شرح حال کافرانی را که منکر قیامت‌اند، این‌طور بیان می‌کند: «مشرکین، علم خود را تا آخرین جزئیات دربارۀ غیر قیامت مصرف کردند و دیگر چیزی نمانده تا به کمک آن، امر آخرت را دریابند»^{۱۵}، حالا حضرت می‌فرماید: از خواب غفلت بیدار شو و در آنچه از طرف خدا بر پیامبر خدا ﷺ نازل شده فکر کن، حتی اگر ثروت زیادی به تو دادند بین چقدرش رزق تو است و چقدرش رزق تو نیست. مال و ثروت برای امتحان است و رزق برای بندگی.

چیزی را تضمین کرده و چیزی را بر عهده تو گذارده‌اند

ای مردم! بعضی مردند، ولی مالی را که باید به بقیه می‌دادند و حق بقیه بود، ندادند و حالا در تنگنای قبر، گرفتار آن هستند. حضرت علی علیه السلام در خطبه ۱۱۴ تذکر خوبی دارند، می‌فرماید: «قَدْ تَكْفَلُ لَكُمْ بِالرِّزْقِ وَأَمْرُكُمْ بِالْعَمَلِ»؛ یعنی؛ خداوند روزی شما را ضمانت کرده و شما را به کردار و اعمال خداپسند امر کرده است. کاری به عهده خود گرفته و کاری را به عهده شما گذاشته، آنچه خود به عهده گرفته، تأمین رزق شماست و آنچه به عهده شما گذارده، آبادانی قیامتتان است. فرمایش لقمان حکیم در این مورد بسیار کارساز است که می‌فرماید: «ای پسر! کاری را خدا به عهده

خود گرفته و کاری را بر عهده مردم گذاشته است، آنچه را خود به عهده گرفته، همان تأمین رزق مخلوقات است، ولی مردم هم در تأمین آن تلاش می کنند و کاری را که به عهده مردم گذارده، آبادانی قیامتشان است، ولی مردم آن را به عهده خدا گذارده اند.»

چنانچه ملاحظه می کنید حضرت لقمان می خواهند یکی از غفلت های بشر را به فرزندشان متذکر شوند که چگونه از آنچه بر عهده دارد غافل است و از آنچه نباید نگران باشد، سخت نگران است. حضرت علی علیه السلام در خطبه ۱۱۴ پس از آن که فرمودند: خداوند روزی شما را ضمانت کرده و شما را به کردار و اعمال خداپسند امر کرده است، ادامه می دهند: «فَلَا يَكُونَنَّ الْمَضْمُونُ لَكُمْ طَلَبُهُ أَوْلَىٰ بِكُمْ مِنَ الْمَفْرُوضِ عَلَيْكُمْ عَمَلُهُ» یعنی؛ نباید روزی تضمین شده، مهم تر از کاری باشد که بر عهده شما گذارده شده و بر شما واجب گشته است، و در نتیجه آنچه باید انجام دهید پیش شما سبک شود و آنچه که نباید انجام دهید، تمام فکر شما را بگیرد. در واقع حرف حضرت این است که؛ ای آدم ها! بر شما واجب شده است که قیامتتان را آباد کنید و فرصت ها را از دست ندهید، اگر قیامت را فراموش کنید، زندگی تان چون کار کردن مردم در جامعه امروزی می شود که نمی دانند رزق در دست خداست و برای آن ها تضمین شده است و لذا حریص می شوند و چون حریص شوند، همدیگر را ضایع می کنند.

اگر کاری برای وظیفه بود، نشاط اعتماد به تأمین رزق توسط خداوند همراه با صفای انسانی، جامعه را به بهشت تبدیل می کند. و انسان ها در چنین شرایطی گویا در همین دنیا در یک حالت روحانی بهشت گونه به سر

می‌برند. پیامبر خدا «صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ» در راستای پذیرفتن آنچه از طرف خدا می‌رسد و چشم‌پوشی از آنچه در دست مردم است، می‌فرماید: «لَأَنْ يَلْبَسَ أَحَدُكُمْ ثَوْبًا مِنْ رِقَاعِ شَتَّى خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ غَيْرِهِ مَا لَيْسَ عِنْدَهُ»؛^{۱۶} یعنی اگر هر کدام از شما لباس‌های وصله‌دار بپوشد، آن هم وصله‌های فراوان، برایش بهتر است از این که چیزی را به دست آورد که از او نیست. چون آن لباس وصله‌دار مال توست و لذا نزد توست، برای این که بندگی کنی و به بهشت وصل شوی و کافی است، ولی آرزوی داشتن آنچه در نزد تو نیست همین حالا زندگی را برایت جهنم می‌کند و رقابت‌ها و کینه‌ها بین تو و بقیه به وجود می‌آورد، غافل از این که انسان‌ها در يَوْمِ الْحِسَابِ به اندازه‌ای که از امکانات دنیایی بهره‌مندند باید حساب پس بدهند، به طوری که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «ذُو الدَّرَاهِمِينَ أَشَدُّ حِسَابًا مِنْ ذِي الدَّرَاهِمِ وَ ذُو الدِّيَّارِينَ أَشَدُّ حِسَابًا مِنْ ذِي الدِّيَّارِ»^{۱۷} یعنی؛ صاحب دو درهم حسابش از صاحب یک درهم سخت‌تر است و نیز صاحب دو دینار حسابش از صاحب یک دینار سخت‌تر است.

زیبایی‌های کفاف

با چنین بصیرتی است که انسان‌های بزرگ خودشان به دنبال دنیای بیشتر نمی‌رفتند، چون متوجه بودند به همان اندازه که دنیای آن‌ها وسیع

۱۶ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۲۱۴.

۱۷ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۶۲۷.

شد کار آنها در ابدیت مشکل می‌گردد^{۱۸} و لذا است که زیباترین رزق را، «کفاف» می‌دانستند. کفاف یعنی آن اندازه‌ای که نه گرفتار فقر باشیم، و از آن طریق فکر و ذهن ما مشغول باشد و نه گرفتار ثروت باشیم و از آن طرف، فکر و ذهن ما مشغول ثروتمان باشد. لذا است که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: خوشبخت‌ترین مردم کسی است که متعلق‌اتش کم باشد، و از نمازش بهره کامل ببرد و «كَانَ رِزْقُهُ كِفَافًا فَصَبَرَ عَلَيْهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ»^{۱۹} یعنی؛ رزقش در حد «کفاف» باشد و بر همان رزق شکیا است تا خدا را ملاقات کند. به همین جهت رسول خدا ﷺ به عنوان یک مژده می‌فرماید: «... وَمَنْ عَمِلَ لِآخِرَتِهِ كَفَاهُ اللَّهُ دُنْيَاهُ»^{۲۰} یعنی؛ هر کس برای آخرت خود تلاش کند، خداوند دنیای او را در حد کفاف تأمین می‌کند. چنین انسانی درست آن چیزی را طلب می‌کند که خداوند برایش فراهم کرده است. لذا رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «لَا أَشْتَرِي شَيْئًا لَيْسَ عِندِي ثَمُّهُ»^{۲۱} یعنی؛ من آن چیزی را که پولش را ندارم، خریداری نمی‌کنم. چون چنین انسانی «کفاف» را در زندگی برای خود پذیرفته است. رسول خدا ﷺ در وصف چنین انسان‌هایی می‌فرماید: «طُوبَى لِمَنْ أَسْلَمَ وَكَانَ عَيْشُهُ كِفَافًا»^{۲۲} یعنی؛

۱۸ - رسول خدا ﷺ می‌فرماید: مؤمنان فقیر را بشارت دهید به آسودگی آنها در روز قیامت، قبل از ثروتمندان، به اندازه پانصدسال، به طوری که آن فقرا در آن حال در بهشت‌اند و اغنیاء در حال حساب پس دادن (نهج‌الفصاحه، حدیث شماره ۲۳۶۹).

۱۹ - نهج‌الفصاحه، حدیث شماره ۳۷۱.

۲۰ - نهج‌الفصاحه، حدیث شماره ۳۰۵۱.

۲۱ - نهج‌الفصاحه، حدیث شماره ۲۴۲۷.

۲۲ - نهج‌الفصاحه، حدیث شماره ۱۹۰۹.

چه خوش است وضع آن کسی که در عین اعتقادات اسلامی، زندگی اش در حدّ کفاف باشد، و نه در حدّ تجمل و ریخت و پاش. ممکن است در عرف مردم معمولی چنین افرادی فقیر محسوب شوند، ولی در نظام الهی اینان مورد احترام اند. به طوری که رسول خدا ﷺ در مورد همین نوع فقر است که می فرماید: «الْفَقْرُ شَيْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَ زَيْنٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^{۲۳} یعنی؛ فقر در نزد مردم زشت است و در روز قیامت در نزد خدا زیبایی و زینت است. چون چنین فردی توانسته است حرص خود را در دنیا نسبت به زوائد دنیا کنترل کند. پیامبر ﷺ می فرماید: «هیچ ثروتمندی در روز قیامت نیست مگر این که آرزو می کند ای کاش در دنیا فقط قوت خود را داشت»^{۲۴}.

آری؛ هیچ اشکال ندارد که انسان برای اصلاح زندگی خود تلاش کند و در راستای چنین هدفی از وسایل دنیا استفاده کند. عمده آن است که اولاً؛ متوجه باشد جایگاه رزق در زندگی کجاست. ثانیاً؛ خودش به دنبال ثروتمند شدن نباشد، ولی به دنبال اصلاح زندگی برای هر چه بهتر انجام دادن بندگی باشد. پیامبر خدا ﷺ می فرماید: «مَنْ فُقِهَ الرَّجُلُ أَنْ يُصْلِحَ مَعِيشَتَهُ وَ لَيْسَ مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا طَلَبُ مَا يُصْلِحُكَ»^{۲۵} یعنی؛ از اندیشمندی فرد این که بتواند زندگی خود را اصلاح نماید و تلاش برای اصلاح زندگی، حبّ دنیا محسوب نمی شود.

۲۳ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۰۶۴

۲۴ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۶۷۳.

۲۵ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۰۴۷.

به هر حال ملاحظه می‌فرمایید که در مورد رزق، نکات دقیقی مطرح است که اگر به آن توجه شود دارای بصیرتی فوق‌العاده خواهید شد که امید است در جلسات آینده زوایایی از مسئله روشن گردد.

خداوند ما را شامل این قسمت از دعای کمیل قرار دهد که عرضه

بداریم:

«وَتَجْعَلَنِي بِقِسْمِكَ رَاضِيًا»

«وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»

رزقِ فردایِ نیامده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَاعْلَمُ يَا بَنِيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ: رِزْقٌ تَطْلُبُهُ وَرِزْقٌ يَطْلُبُكَ﴾

﴿فَإِنْ آتَتْ لَمْ تَأْتِهِ أَنَاكَ﴾

ای فرزندم! بدان که رزق، دو رزق است: رزقی که تو به دنبال آن هستی و رزقی که آن به دنبال تو است، که این رزق نوع دوم، طوری است که اگر هم به سوی آن نروی، به سوی تو می آید.

جایگاه رزق در زندگی

بعد از طرح نکته فوق حضرت فرمودند: یک سلسله موضع گیری ها از آن جهت که انسان متوجه این قاعده نیست، باعث عمل کردهای بد و در نتیجه آبرو ریزی برای انسان می شود. سپس فرمودند: باید دنیا را وسیله اصلاح امور آخرت خود قرار دهی و رزق حقیقی تو آن است که وسیله آبادانی آخرتت قرار بگیرد. این جاست که احساس می شود باید با موضوع و جایگاه رزق در زندگی بیشتر آشنا شد.

بنده ای که راهی کوی دوست است، اگر از بندهای اسارت آزاد شود، دلدادگی با حق برایش آسان است. اساساً در مسیر سیر و سلوک مجموعه ای از افکار و اعمال و گرایش هایی هست که نمی گذارند سالک،

سالک واقعی باشد و به سوی مقصد حقیقی سیر کند. اگر افکار ما صحیح باشد و گرایش‌های ما متعادل گردد و اعمال ما درست شود، به خودی خود روح و قلب ما با حق مراوده خواهد داشت. پس باید روشن شود، چه کنیم که افکار و اعمال و گرایش‌های ما مانع سیر و سلوک ما نشود؟

امام علی علیه السلام در دستوراتی که به فرزندانشان می‌دهند در واقع می‌خواهند از آن طریق بندهای توقّف در دنیا و افکار محرومیت از حق، را در ما از بین ببرند. یکی از بندهای بسیار محکم که انسان را در دنیا متوقف می‌کند و از بهره‌ای که باید در زندگی ببرد، باز می‌دارد، گرفتار شدن در رزق است و مسلّم خداوندی که ما را برای بندگی خلق کرده - و از طرفی گرفتار رزق شدن ما را از بندگی خدا باز می‌دارد - بنا ندارد ما را در زندگی دنیا گرفتار رزقمان کند.

امام علی علیه السلام می‌فرمایند: چه بخواهی و چه نخواهی خدا رزق تو را تأمین کرده است و آن رزق به دنبال توست تا تو را بیابد و خود را به تو برساند، پس به جای این که همه زندگی را برای طلب رزق خود قرار دهی، سیر بندگی را مدّ نظر داشته باش. می‌فرمایند: «رِزْقُكَ يَطْلُبُكَ فَارْحُ نَفْسَكَ مِنْ طَلْبِهِ»^۱ یعنی؛ روزی تو، تو را طلب می‌کند، خود را نسبت به طلب آن در زحمت مینداز.

شما به این نکته عنایت کنید که خود خداوند متعال می‌فرماید: من شما را برای بندگی روی زمین آفریده‌ام، در حالی که اگر دنیا را خدا طوری خلق کرده باشد که ما اسیر رزقمان باشیم، پس عملاً به بندگی خدا

۱ - غررالحکم، حدیث شماره ۵۴۱۱.

نمی‌رسیم و لذا باید رزق ما را از قبل تأمین کرده باشد تا ما دغدغهٔ رزق نداشته باشیم و به همین جهت اولیاء دین دائماً ما را متذکر این نکته می‌کنند که؛ با حرصِ بیشتر، رزقِ بیشتر نصیب شما نمی‌شود، ولی فرصت بندگی خود را از بین می‌برید. پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: «...إِنَّ الرِّزْقَ لَا يَجْرُهُ حِرْصٌ حَرِيصٌ وَلَا يَصْرِفُهُ كِرَاهَةٌ كَارِهٌ»^۲ یعنی؛ رزق را حرصِ حریصان افزون نکند و تنفر و ممانعت افراد، نقصانش ندهد. البته اگر انسان مؤمن وظیفه‌اش را نسبت به افراد جامعه درست انجام بدهد و در این رابطه از رزقی که برایش پیش می‌آید استفاده کند، این را نمی‌گویند گرفتار رزق شدن. این همان بندگی است که در کنار آن رزق مورد نیاز به راحتی می‌رسد. به عنوان معلّمان درس دینی خدمت حضرت امام خمینی «رحمة الله علیه» رفته بودیم، فرمودند: «شما معلّمان برای خدا درس بدهید، حقوقتان را هم بگیرید». اگر ما برای خدا درس بدهیم، بالأخره یا آموزش و پرورش به ما حقوق می‌دهد یا از طریق دیگر رزق ما می‌رسد. شما به من بگویید مگر جز این است که پیغمبران، به صرف عبودیت کار می‌کردند و هیچ کدام هم بی‌رزق نبودند؟ آری؛ گاهی رزقشان تنگ می‌شد و گاهی وسیع. که آن بحثی دیگر است و إن شاء الله بعداً به آن می‌پردازیم.

وظیفهٔ انسان بندگی است

پیامبران در مقام عبودیت محض بوده‌اند. کنار این عبودیت، هر وقت پیش می‌آمد کار هم می‌کردند. اگر می‌بینید امیرالمؤمنین عليه السلام نخلستان

۲ - نهج الفصاحه، قسمتی از حدیث شماره ۹۲۱.

درست می کردند، این نخلستان‌ها را برای کمک به انسان‌ها احداث می نمودند، ولی می بینید که هیچ وقت هم دغدغه رزق نداشتند. خداوندی که می فرماید شما را برای بندگی آفریدم و اگر گرفتار رزق شویم از بندگی باز می مانیم، پس حتماً دنیا را طوری نیافریده است که ما گرفتار رزق شویم، چون خداوند حکیم است و کار لغو نمی کند و تکلیفی که از طاقت بنده بیرون باشد، از حکیم صادر نمی شود. یعنی هیچ وقت حکیم پای مرغ‌ها را نمی بندد و به آن‌ها بگوید بروید لانه! اگر گرفتار رزق دنیا شدن لازمه زندگی دنیا باشد و در نتیجه به جهت این گرفتاری نتوانیم به بندگی پردازیم و آن وقت از طرفی فرموده است ما شما را برای بندگی خلق کردیم، پس چه موقع بندگی کنیم؟ پس معلوم می شود دنیا را طوری آفریده است که با اندک فعالیت، رزق حقیقی ما می رسد و نباید نگران رزق خود باشیم و از وظیفه اصلی خودمان، که همان بندگی خدا است، غافل گردیم.

همچنان که در جلسه قبل عرض شد، حضرت در خطبه ۱۱۴ می فرماید: خداوند رزق را تکفل کرده و به عهده گرفته، ولی عمل برای آبادانی قیامت را به عهده شما گذاشته است. فهم این مسئله یکی از اسرار عرفانی است. چیزهایی در زندگی هست که برای درک آن خیلی شعور می خواهد: یکی مسئله مرگ است که چگونه انسان آن را بفهمد و جایگاه آن را در حیات دنیایی بشناسد. دیگری سرّ رزق در عالم است. امیرالمؤمنین علی علیه السلام می فرماید: اگر کسی این مسئله را بفهمد، از همه مشکلاتش رها می شود. البته به شرطی که از این موضوع سوءاستفاده نکند

و تبلی کند. کسی که بفهمد رزقش را خدا تکفل کرده است، زندگی اش یک پارچه عبودیت و تلاش و نشاط می شود، نه تنها یک گوشه نمی نشیند که خداوند خودش رزق را برساند، بلکه تلاش هایش در افقی فوق زندگی دنیایی انجام می شود. مگر تو آمده ای در این دنیا رزق بخوری که در عین تأمین رزق یک گوشه نشسته ای و انتظار داری خودش رزقت را برساند، فراموش کرده ای آمده ای تا عبودیت انسانی داشته باشی و در راه تحقق عبودیت باید همچون انبیاء و اولیای الهی عمل کرد، با سوءاستفاده از این سخن، عملاً اگر کسی گوشه نشینی کند، از آدمیت گوشه گیری کرده است.

استغفار، عامل ریزش رزق

حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند: «قَدْ جَعَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الْاِسْتِغْفَارَ سَبَبًا لِدُرُورِ الرِّزْقِ وَ رَحْمَةً الْخَلْقِ»^۳ یعنی؛ خداوند استغفار را سبب پیوسته داشتن رزق بر رزق خواران و موجب رحمت بر آفریدگان قرار داده است. حضرت در این فراز از خطبه می خواهند این نکته را متذکر شوند که یکی از عوامل تنگ شدن رزق، گرایش های منفی انسان و افتادن در دام گناهان است. ما در پیروی از تمدن غرب، بدون فرار از گناه و با غفلت از استغفار، به دنبال رفاه و زرق و برق دنیا رفتیم، در نتیجه رزقمان تنگ شد، و به خوبی مشخص است، ریشه تنگی رزق در زمان معاصر، برگشت از خدا و رجوع به دنیا است. ابزاری بعد از ابزاری ساختیم که با تسلط بیشتر

۳- نهج البلاغه، خطبه ۱۴۳.

بر طبیعت، رزق خود را وسیع کنیم، ولی همین ابزارها به خاطر غفلت از رزاق و امیدواری به ابزارها، چنان رزق را تنگ کرد که می‌بینیم امروز انسان‌ها با این همه تلاش، بیشتر از دیروز گرفتار رزق خود هستند، در حالی که در تکنولوژی و ساختن ابزارها برای زندگی بهتر، بیشتر از قبل پیشرفت کرده‌اند. به گفته یکی از دانشمندان در نقد ابزارهای تکنولوژی «ماشین حساب برای راحت حساب کردن، اجاق گاز برای راحت غذا پختن، بخاری برای راحت گرم شدن و، این‌ها همه ثابت می‌کند ما ناراحتیم و به دنبال راحتی هستیم که هنوز نیافته‌ایم».

مردم عادی آمریکا گفته بودند: ۱۸ ساعت کار می‌کنیم تا دو وعده غذا بخوریم. امیرالمؤمنین علیه السلام در این فراز می‌فرمایند: رزقتان را با دوری از گناهان و استغفار از آن‌ها برگردانید، ای بشریت! اگر رزقی از دستتان رفته است، به اعمال معصیت‌آلودتان نگاه کنید و علت را در آن اعمال بجوید.

صدقه، عامل نزدیکی رزق

حضرت در کلمات قصار نهج‌البلاغه می‌فرمایند: «اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ»^۴ رزق خود را با صدقه فرود آورید. یعنی می‌توانید کاری بکنید که رزق برایتان سخت و دیردسترس نباشد، بلکه به راحتی در دسترس شما قرار گیرد و آن از طریق صدقه‌دادن ممکن می‌شود. انسان‌ها عموماً فکر می‌کنند با بخل و نگهداشتن مالی که در اختیار دارند، مال و رزق خود را

۴ - نهج‌البلاغه، کلمات قصار شماره ۱۳۷.

حفظ می‌کنند، ولی امام علیه السلام قاعده دیگری را پیشنهاد می‌کنند و می‌فرمایند: از طریق صدقه‌دادن شرایطی در نظام عالم فراهم می‌شود که رزق را آسان به دست می‌آوری، چون بخل، انسان را مادی و دنیایی می‌کند و راه‌های معنوی ایجاد رزق را بر روی او می‌بندد و با صدقه‌دادن، عوامل معنوی موجب می‌شوند که رزق آسان‌تر به دست آید، همچنان که با گناه، عموماً رزق از دسترس انسان‌ها دور می‌شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمَ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ...»^۵ یعنی؛ انسان با گناهی که انجام می‌دهد از رزقش محروم می‌گردد. البته ظاهراً به معنای این نیست که ما از اصل رزق خود محروم می‌شویم، بلکه به این معنا است که ما گرفتار رزق خود می‌شویم، و تمام عمرمان صرف تأمین رزق دنیایی می‌شود. بنا بر فرمایش امام معصوم، اگر از رزق دنیا یک لقمه هنوز برای انسان مانده، عمرش آن قدر طولانی می‌شود که آن لقمه را بخورد و بعد بمیرد. نکته قابل توجه این است که آنچه برای انسان نوشته‌اند و برای او تقدیر کرده‌اند، آن را به دست می‌آورد، ولی یک وقت به سختی و با گناه به دست می‌آورد و یک وقت به راحتی و با انجام اعمال الهی به دست می‌آورد. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمایند:

«إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رَوْعِي إِنْ نَفَسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ أَجَلَهَا وَ تَسْتَوْعِبَ رِزْقَهَا، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ وَ لَا يَحْمِلَنَّ أَحَدُكُمْ اسْتِيطَاءَ الرِّزْقِ أَنْ يَطْلُبَهُ بِمَعْصِيَةِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

لَا يُنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ^۶ یعنی؛ حضرت جبرائیل در روح من دمید که هیچ کس نمی‌میرد مگر این که آجلش تمام شود و رزقش به انتها برسد، پس تقوای الهی پیشه کنید و حرص و هوس را کنترل نمایید و در طلب رزق، راه اعتدال پیشه کرده، هرگز دیر شدن رزق، شما را به معصیت الهی نکشانند، به درستی که خدای تعالی شما را نمی‌رساند به آنچه نزدش است مگر با طاعت و فرمانبرداریش.

پس ملاحظه می‌کنید هیچ کس نمی‌میرد تا این که رزق مقدرش را بخورد، اما گاهی انسان‌ها صبر ندارند و می‌خواهند با گناه، رزقشان را به دست آورند و از این قاعده مهم الهی غفلت می‌کنند که عجله آنها موجب پدید آمدن رزقشان نمی‌شود، بلکه موجب گرفتار شدنشان به رزق حرام خواهد گشت.

رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «لَا يَحْمِلَنَّكُمْ اسْتِبْطَاءُ أَمْرِ عَلِيٍّ اسْتِعْجَالِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُعْجِلُ بِعَجَلَةِ أَحَدٍ»^۷ یعنی تصور تأخیر کاری و ادارتان نکند که آن را به شتاب بخواید، که خدای تعالی به جهت عجله کسی، عجله نمی‌کند.

مشکل این است که آدم‌ها صبر در بندگی‌شان کم است و لذا آنچه را برایشان به صورت حلال مقدر شده است از طریق حرام به دست می‌آورند. یعنی؛ تحرک غیر معتدل شما، رزق شما را افزون نمی‌کند، بلکه رزق شما را حرام می‌کند. مدیر عامل شرکت خودرو سازی «دوو» در کتاب

۶- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۸۵۳.

۷- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۵۲۷.

«سنگِ فرشِ خیابان‌ها از طلاست» می‌گوید: «آن قدر من مشغول کار هستم که در حین مسافرت‌م با کمی آب و صابون در حالی که مرا از فرودگاه تا جلسه کنفرانس می‌برند استحمام می‌کنم و لذا من همین‌طور طلا جمع می‌کنم.» آیا ما نباید از خودمان پرسیم چه شده است که یک انسان، زندگی خود را این‌طور تفسیر می‌کند که فقط به قول خودش طلا جمع می‌کند، به طوری که فرصت یک استحمام به طور طبیعی را ندارد؟ آیا پیامبران و ائمه معصومین علیهم‌السلام نیامدند ما را از همین هلاکت‌ها نجات دهند، آیا بنا بود ما خود را شایسته حیات متعالی در ابدیت خود کنیم و یا در این دنیا طلا جمع کنیم، پس چه موقع زندگی کنیم؟! این کارها اسمش تحرّک و توسعه است، ولی رسمش دوری از انسانیت است. پس باید تلاش کنیم تا بفهمیم امام برای درست زندگی کردن چه می‌گوید. امام می‌فرماید: گناه رزق را دیردسترس می‌کند و صدقه، رزق را نازل می‌نماید، یعنی به راحتی آن رزق در نزد تو می‌آید.

ریشهٔ سختی در زندگی

ریشهٔ سخت زندگی کردن، یکی این است که فکر می‌کنیم در این دنیا آمده‌ایم تا فقط رزق درآوریم، در حالی که آمده‌ایم در این دنیا تا بندگی کنیم و خدا رزق ما را به عهده گرفته است و هر چه در بندگی خدا بیشتر همّت کنیم، راحت‌تر رزق ما را تأمین می‌کند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «ما مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا»^۸ یعنی هیچ جنبنده‌ای نیست

مگر این که رزق او بر عهده خدا است. پس وقتی تأمین رزق را به عهده گرفته، معلوم می‌شود که ما را برای کار دیگری خلق کرده است، آن وقت همان خدایی که می‌فرماید: رزق بندگانم را خودم به عهده گرفته‌ام و آن‌ها را برای پول درآوردن خلق نکرده‌ام، می‌فرماید آن‌ها را برای عبادت و بندگی خلق کرده‌ام. البته دوباره عرض می‌کنم به بهانه این که خدا رزق ما را به عهده گرفته، به گوشه خانقاه خزیدن، یعنی از انسانیت دور شدن. امام خمینی «رحمة الله علیه» آن مرد الهی دوران اخیر، در عین توجه به سرنوشت جامعه و دقت در مسائل سیاسی جهان، گاهی در ماه‌های رجب و شعبان و رمضان ملاقات‌های مهم مملکتی را تعطیل می‌کردند و به اصلاح نفس خودشان می‌پرداختند. آری؛ مسلم نگران رزقشان نبودند و رزقشان هم می‌رسید ولی در عین توجه به خودسازی، از تحریک‌های اجتماعی، خود را جدا نکرده بودند. پس تحریک‌ها اگر عبودیت‌گونه شوند، ما مقصد حیات خود را روی زمین به دست می‌آوریم. رزق از این جهت تأمین شده است که ما کارهای دیگری به عهده داریم، در کنار آن کارها رزق ما هم می‌رسد، ولی عکسش؛ اگر زمین را بگیری و از تبت بندگی خدا روی زمین غفلت کنی، اولاً؛ خودت دستیابی به رزقت را سخت کرده‌ای و تمام زندگی می‌شود طلب رزق. ثانیاً؛ بگو مقصد و هدف زندگی زمینی تو که برای رسیدن به آن مقصد، رزق خود را تهیه می‌کنی، چه می‌شود؟

یکی دیگر از عواملی که دستیابی به رزق را مشکل می‌کند، گناه است. پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُحْرَمَ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ يُصِيبُهُ

.....»^۹ یعنی؛ انسان با گناهی که مرتکب می‌شود، رزقی را که باید به او برسد از خود دور می‌کند و در مقابل، با بندگی خدا، رزقی که برای ما کافی باشد به ما خواهد رسید، به طوری که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «مَنْ أَحْسَنَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ، كَفَاهُ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ، وَ مَنْ أَصْلَحَ سَرِيرَتَهُ أَصْلَحَ اللَّهُ عِلَانِيَتَهُ وَ مَنْ عَمِلَ لِآخِرَتِهِ كَفَاهُ اللَّهُ دُنْيَاهُ»^{۱۰} یعنی؛ هر کس رابطه بین خود و خدا را نیکو گرداند، خداوند رابطه بین او و مردم را خود به عهده می‌گیرد و اصلاح می‌کند، و هر کس باطن خود را اصلاح کند، خداوند ظاهر او را اصلاح می‌کند، و هر کس برای آخرت خود عمل کند، خداوند دنیای او را به عهده خواهد گرفت. چنانچه از این حدیث شریف برمی‌آید اگر ما وظیفه اصلی خود را که عمل برای آخرت است فراموش نکنیم، خداوند امور دنیایی ما را به راحتی تأمین می‌کند.

بصیرتی زیبا

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ رَضِيَ بِرِزْقِ اللَّهِ لَمْ يَحْزَنْ عَلَى مَا فَاتَهُ»^{۱۱} اگر کسی راضی به رزق خدا شد، بر آنچه از دستش رفت اندوهگین نمی‌شود. چون رزق هر کس ثابت است، پس آنچه از دست ما می‌رود، رزق ما نبوده تا جای نگرانی باشد. آری؛ همچنان که بحث آن گذشت، طبق مشیت الهی رزق بعضی‌ها را تنگ می‌گیرند و رزق بعضی‌ها را

۹- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۶۲۴.

۱۰- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۰۵۱.

۱۱- نهج البلاغه، حکمت ۳۴۹.

گسترده، نه آن کسی که رزقش را تنگ گرفته‌اند - تا در تنگی رزق امتحانش کنند- می‌تواند رزقش را وسیع کند و نه آن که رزقش را فراخ کرده‌اند، باید مغرور شود و به طلب رزق بیشتر مشغول گردد. حضرت در این جمله فوق‌العاده ارزش مند می‌فرمایند: کسی که به رزق خدا راضی شد، غصه آنچه را که از دست می‌دهد نمی‌خورد.

برایتان حتماً پیش آمده که غذایی در سفره آماده است که بخورید، ناگهان به شما خبری می‌رسد که مجبور می‌شوید بلند شوید و دنبال کاری بروید، اگر به رزق خود راضی نباشید، غصه می‌خورید که عجب! این همه سختی کشیدیم برای فراهم کردن غذا ولی آخرش نخوردیم و رزق کس دیگری شد، در حالی که تو باید خوشحال باشی که اسباب رزق دیگری شده‌ای و به آن هم باید راضی باشی و مطمئن باشی رزق تو نبوده است و گرنه به دست تو می‌رسید، اصلاً چیزی از دست نداده‌ای، می‌فهمی رزقت نبوده و این نوع تجزیه و تحلیل نسبت به رزق یک بصیرت است که انسان متوجه باشد آنچه از دست او رفته، رزق او نبوده است و به رزق خودش راضی شود که همانی است که در دست اوست، و راه رسیدن به خدا همانی است که در دست اوست، بقیه رهن است و راه ما را منحرف می‌کند.

غم فردا نشاید خوردن امروز

باز امام علی علیه السلام می‌فرماید: «يَا بْنَ آدَمَ! لَا تَحْمِلْ هَمَّ يَوْمِكَ الَّذِي لَمْ يَأْتِكَ عَلَى يَوْمِكَ الَّذِي قَدْ آتَاكَ فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ مِنْ عُمْرِكَ يَأْتِ اللَّهُ فِيهِ»

برَزِّقَكَ»^{۱۲} یعنی ای فرزند آدم! غصهٔ رزق نیامده‌ات را، بر روز آمده‌ات می‌فزا. که اگر فردای نیامده از عمر تو بود، خداوند رزق و روزی تو را در آن روز می‌رساند. پس امروزت را با غم فردایی که نیامده برای خود سخت نگردان.

مولوی در مثنوی در رابطه با همین موضوع داستان آن گاوی را می‌گوید که هر روز از صبح تا شب در مزرعهٔ سرسبزی می‌چرید و علف‌های آن را می‌خورد و بعد از سر شب تا صبح غصه می‌خورد که فردا چکار کنم! باز فردا با علف‌های از نو سرسبز شده آن مزرعه روبه‌رو می‌شد و تا شب به خوردن آن مشغول می‌گشت و باز از شب تا صبح نگران رزق فردا بود. می‌گوید:

یک جزیره هست سبز اندر جهان	اندرو گاوی است تنها خوش‌دهان
جمله صحرا را چرد او تا به شب	تا شود زُفت و عظیم و منتجب
شب زاندیشه که فردا چه خورم	گردد او چون تار مو لاغر زغم
چون برآید صبح بیند سبز دشت	تا میان رسته قصیل سبز گشت
اندر افتد گاو با جوعُ الْبَقَر	تا به شب آن را چرد او سر به سر
باز شب اندر تب افتد از فزع	تا شود لاغر زخوف منتجع
که چه خواهم خورد فردا وقت خور	سال‌ها این است خوف این بقر
هیچ ندیدم که چندین سال من	می‌خورم زین سبزه زار و زین چمن
هیچ روزی کم نیامد روزیم	چیست این ترس و غم و دلسوزیم
باز چون شب می‌شود آن گاو زفت	می‌شود لاغر که آوه رزق رفت

مولوی بعد از این که این مثال زیبا را مطرح می کند و ما را متوجه ضعف بینش این گاو می نماید که چگونه از نظام الهی که همواره در حال فیضان رزق بندگانش است، غافل است، می گوید:

نفس، آن گاو است و آن دشت، این جهان که همی لاغر شود از خوف نان
 که چه خواهم خورد مستقبل عجب لوت فردا از کجا سازم طلب
 همواره نگران فردایی است که به وجود نیامده و لذا از نتیجه ای که
 امروز باید از زندگی خود بگیرد غافل است، مولوی سپس به ما روی
 می کند که

سالها خوردی و کم نامد ز خور ترک مستقبل کن و ماضی نگر
 لوت و پوت خورده را هم یاد آر منگر اندر غابر و کم باش زار
 به جای این که این همه نگران آینده باشی که نیامده است، کمی هم به
 گذشته بنگر که چگونه به راحتی گذشت و نگرانی تو نسبت به آن بی جا
 بود.

حضرت در آن فرمایششان همین نکته را متذکر می شوند که ای پسر
 آدم! غصه رزقی را که هنوز نیامده است بر امروز خود حمل نکن. ما امروز
 وظیفه ای داریم و برای انجام آن روزمان را شروع کنیم و مسلم آنچه در
 امروز نیاز داریم، خدای خالق امروز بر ایمان خلق می کند، و چون خداوند
 فردا را خلق کرد، نیاز مربوط به فردای مخلوقاتش را نیز خلق می کند.
 این که ما نیازهای فردای خود را در پیش خود نداریم چون هنوز فردا را
 خلق نکرده تا رزق فردا را خلق کند. آری؛ فردا هم باید کاری که به عهده
 ماست، انجام دهیم. رزق فردا هم به عهده خداست و حتماً می رسد. اشکال

در این است که شما امروز کاری را شروع می‌کنید، برای این که بی‌رزق نشوید، و لذا از اوّل صبح غصهٔ رزق آن روز را می‌خورید و در نتیجه آن کاری را که به عهده‌تان است انجام نمی‌دهید و غم چیزی را می‌خوردید که بدون این غم‌ها محقق می‌شد، حال با این نوع تفکر، چون پس‌فردا می‌آید، غصهٔ رزق روز بعدش را می‌خورید، و خلاصه هر روز کارمان می‌شود رفتن به دنبال چیزی که خودش به وقتش می‌آمد، و در نتیجه از بندگی خدا که محتوای حقیقی زندگی انسان است درمی‌مانید و بعد در خودتان که تأمل می‌کنید می‌بینید سخت از زندگی خود ناراضی هستید، چون به محتوای معنوی که باید می‌رسیدید، دست نیافتید.

امام معصوم علیه السلام می‌فرماید: نگرانی رزق فردا را بر امروزت حمل نکن، «فَإِنَّهُ إِنْ يَكُ مِنْ عُمْرِكَ يَأْتِ اللَّهُ فِيهِ بِرِزْقِكَ»؛ اگر فردا جزء عمرت باشد، خدا در همان فردا رزق تو را می‌رساند. فردایی که هنوز نیامده است تمام ذهنت را مشغول نکند تا روزی که آمده است را از دست دهی.

غم‌های پوچ

حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: حالا که متوجه‌ای رزق حقیقی تو به سوی تو می‌آید. «فَلَا تَحْمِلْ هَمَّ سَنَّتِكَ عَلَى هَمِّ يَوْمِكَ، كَفَاكَ كُلُّ يَوْمٍ عَلَى مَا فِيهِ»؛^{۱۳} پس غم رزق یک سال خود را بر امروزت تحمیل مکن، که رزق همان روزی که تو در آن هستی، تو را بس است.

اگر می‌خواهید در زندگی کاری بزرگ‌تر از دنبال‌ن‌ان‌دویدن داشته باشید، باید این مسئله را که می‌فرماید غم رزق یک‌ساله خود را بر امروزت تحمیل نکن، برای خود حل کنید. هستند عده‌ای که در عین دینداری معمولی، اسیر رزقند. اگر شما می‌خواهید کاری بزرگ‌تر از کار انسان‌های معمولی انجام دهید و به بزرگی‌ها و اسرار عالم خلقت دست پیدا کنید، باید بتوانید از این انحراف مهم آگاه شوید و حقیقتاً این جمله حضرت را مبنای کار خود قرار دهید که «لَا تَحْمِلْ هَمَّ يَوْمِكَ الَّذِي لَمْ يَأْتِكَ عَلَى يَوْمِكَ»؛ غم آن روزی را که نیامده است بر روح و روان خود تحمیل نکن. امیرالمؤمنین علیه السلام رمز و راز بزرگی خودشان را برای ما روشن می‌کنند، و ما با غفلت از این موضوع، زندگی‌مان را از دست می‌دهیم. در واقع می‌فرمایند: خودت را بشناس! یا تفکرت را بده دست من، که خودت را به تو بشناسانم تا بفهمی چه مشغولیات پوچی را بر زندگی خود تحمیل کرده‌ای. آری؛ «كَفَاكَ كُلُّ يَوْمٍ عَلَى مَا فِيهِ» یعنی رزق همان روزی که تو در آن هستی، تو را بس است، برای زندگی و جهت انجام وظیفه‌ات در این دنیا به مسائل مهم‌تری فکر کن، هر چه دقیق‌تر برای آینده برنامه‌ریزی بکن، ولی خود را اسیر آرزوهای بلند منما. مهم این است که امروزت را از ترس به دست نیاوردن رزق، از دست ندهی، آن هم رزق فردایی که هنوز نیامده است تا رزقش بیاید. ما انتظار داریم خداوند رزق فردایمان را که نیامده امروز بدهد، در حالی که او بنا دارد رزق فردا را، فردا بدهد و بنا به فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله اگر بنده هم عجله کند، خداوند عجله نمی‌کند

«فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَا تَعْجَلُ بِعَجَلَةِ أَحَدٍ»^{۱۴} یعنی خداوند عزوجل با عجله بنده، عجله نمی‌کند، و همان موقعی که باید رزق بنده‌اش را برساند، می‌رساند.

از برنامه‌ریزی برای وظایفی که باید آینده به دوش گرفت کسی ضربه نمی‌خورد، از این که نسبت به رزق آینده حریص است و می‌خواهد رزق آینده را امروز به دست آورد، ضربه می‌خورد و داستان آن گاو می‌شود که یک عمر غصه فردایی را می‌خورد که هنوز نیامده بود. غصه رزق فردا موجب می‌شود که امروزت را از دست بدهی. امیرالمؤمنین علیه السلام در ادامه کلام ۳۷۹ می‌فرماید: اگر این سالی که در پیش است جزء عمر تو باشد، خداوند در هر فردایی از هر روز آن، رزق همان روز را که قسمت تو است به تو می‌رساند «سَيُؤْتِيكَ فِي كُلِّ غَدٍّ جَدِيدٍ مَا قَسَمَ لَكَ» و اگر آن سال در شمار عمر تو نیست، پس غم تو برای آن چه از آن تو نیست، برای چیست؟ «وَإِنْ لَمْ تُكُنِ السَّنَةُ مِنْ عُمْرِكَ فَمَا تَصْنَعُ بِالْهَمِّ فِيمَا لَيْسَ لَكَ» پس اگر مقدر است بنده پس فردا بمیرم، آیا غصه هفته دیگر را خوردن منطقی است؟!

مثل آتشفشان، فعال و مثل دریا، آرام

دو عامل است که نمی‌گذارد هدایت‌گری‌های امام معصوم علیه السلام عمیقاً وارد زندگی ما بشود: یکی جهل به معارف دین، و یکی هم وسوسه شیطان. نمونه وسوسه شیطان این که با انواع تردیها و شبهه‌هایی که در

ذهن شما می آورد، تلاش می کند فرمایش پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و امامان معصوم عَلَيْهِمُ السَّلَام در باره رزق به خوبی فهمیده نشود و عملاً شما را از تصمیمات بزرگ برای زندگی محروم کند. تلاش کنید بفهمید امام چه می گوید تا مثل آتشفشان، فعال و مثل دریا، آرام شوید. کسی که این اسرار را بفهمد، نه گوشه گیر است و نه ترسو. اگر انسان از جایگاه رزق در هستی آگاه شد و فهمید رابطه رزق او با او چگونه است، شیطان از تأثیر بسیاری از وسوسه هایش مأیوس می شود.

در ادامه می فرمایند: «وَلَنْ يَسْبِقَكَ إِلَى رِزْقِكَ طَالِبٌ، وَلَنْ يُغْلِبَكَ عَلَيْهِ غَالِبٌ» و لَنْ يُبْطِئَ عَنْكَ مَا قَدْ قُدِّرَ لَكَ؛ یعنی بر آنچه رزق تو است کسی نمی تواند سبقت بگیرد و هیچ شخص غالی در این امر بر تو چیره نمی شود که رزق تو را از تو بگیرد و آنچه برایت مقدر شده تأخیر نپذیرد. برایتان پیش آمده که رزقتان از طریق خاصی می آمد. آن طریق دور می شود، فکر می کنید حالا صدمه می خورید، ولی بعد متوجه می شوید هیچ مشکلی پیش نمی آید، طریق دیگر باز می شود و از این به بعد راه تصاحب رزقتان، از آن طریق ممکن می گردد، بعضی ها فکر می کنند از طریق به تنگنا انداختن رزق ما می توانند به ما صدمه بزنند. حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام می فرمایند: چنین قدرتی را خداوند در اختیار کسی قرار نداده است، حتی آنچه برایت مقدر شده درست همان وقتی که مقدر شده می رسد و تأخیر نمی افتد.

علامه طباطبائی رحمة الله عليه می فرمایند: «موقعی که نجف بودم، در تبریز جنگ شد و پولی که حاصل زمین های کشاورزی مان بود و برای

خرجی ام می‌رسید دیگر نرسید، و من همچنان در فکر خرج زندگی خود بودم، همین‌طور که پشت میز مطالعه نشسته بودم، احساس کردم در خانه را می‌زنند، رفتم در را باز کردم دیدم یک آقای بلند قدی پشت در بود، گفتند من شاه‌حسین ولی هستم، خدای عزوجل به تو سلام می‌رساند و می‌گوید: این هجده سال که مهمان ما بودی، چه موقع رزق تو را نرساندیم که حالا مطالعاتت را تعطیل کرده‌ای و به فکر رزق افتاده‌ای؟ و خدا حافظی کرد و رفت. متوجه شدم عجب من پشت میز هستم و از جایم تکان نخورده‌ام، چند سؤال برایم پیش آمد: یکی این که چگونه پشت در رفتم، در حالی که پشت میز بودم، دیگر این که منظور از این هجده سال چه موقعی است و سوم این که این آقا خودش را شاه‌حسین ولی معرفی کرد، در حالی که لباس بسیار ساده و فقیرانه داشت، سؤال اولم برایم حل بود که بدنم پشت میز بود و در عین حال، روحم چنین سیری را داشته است. در مورد هجده سال هم فکر کردم، متوجه شدم هجده سال است که معتم شده و لباس روحانی به تن کرده‌ام. ولی سؤال سوم برایم باقی بود تا این که روزی در قبرستان داشتم قدم می‌زدم، یک قبر را دیدم که روی آن نام شاه‌حسین ولی نوشته بود، متوجه شدم که ۳۰۰ سال پیش رحلت کرده.»

ظاهراً شاه‌حسین ولی از برزخ مأمور بوده چنین تذکری به علامه طباطبائی «رحمة الله علیه» بدهد و به این حالت می‌گویند: ظهور برزخی. عرض من این است که خداوند به علامه «رحمة الله علیه» متذکر شده که دوست ندارم مؤمنی که از قلمش نور معرفت اسلام می‌درخشد، وقتش صرف این شود که حالا رزق من از تبریز چگونه می‌رسد. گاهی خدا این قدر مواظب بنده‌اش است

که به او متذکر می‌شود، رزق تو تأمین است به کار خود برس. آیا علامه طباطبائی «رحمة الله علیه» وقتی این مسئله را می‌شنوند، می‌روند دراز می‌کشند و می‌خوانند و دیگر مطالعه و درس و بحث و کتابت را کنار می‌گذارند؟ و یا شور بندگی در او شعله‌ور می‌شود؟ آری بنا به فرمایش رسول خدا ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا جَعَلَ رِزْقَهُ كِفَافًا»^{۱۵}؛ یعنی چون خداوند بنده‌ای را دوست داشته باشد و محبت خاصی بخواهد به او بکند، رزق او را در حد کفایش به او می‌دهد، در حدی که نیازهای منطقی‌اش برآورده شود و گرفتار ثروت دنیا نشود تا بتواند همان کاری که خدا دوست دارد از طریق آن بنده انجام گیرد. خیلی چیزها از قبل برای ما تقدیر شده است، یعنی حد و اندازه‌اش مشخص است. یکی از آن چیزهایی که از قبل تقدیر شده، جنس ماست که کدام باید مرد باشیم و کدام باید زن باشیم. و یکی دیگر، طول عمر ماست و از جمله آنچه از قبل تقدیر شده، رزق انسان است، این است که حضرت در انتهای این کلام می‌فرماید: «وَلَنْ يُؤْتِيَ عَنكَ مَا قَدَرْتُ لَكَ»^{۱۶} یعنی؛ تأخیر نمی‌پذیرد آن رزقی که برای تو مقدر شده است. آری؛ اگر فعالیت کردی که رزقت افزون شود، افزون نمی‌شود زحمت زیاد می‌شود، ولی اگر در بندگی خدا فعالیت کردی، رزقت راحت‌تر و پربرکت‌تر به دست می‌آید. دیگر برای به دست آوردن رزق، جان نمی‌کنی. در رابطه با تأمین خاص رزق در حدیث قدسی داریم که حضرت حق می‌فرماید: «ضَمِنْتُ لِأَهْلِ الْعِلْمِ

۱۵ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۶۸۱.

۱۶ - نهج البلاغه، کلمات قصار، شماره ۳۷۹.

أَرْزَاقَهُمْ»؛ یعنی رزق اهل علم را ضمانت کرده‌ام، این ضمانت، ضمانت خاص است، یعنی همان رزقی که برای همهٔ انسان‌ها مقدر شده است برای اهل علم به نحو خاص تضمین شده و آن تضمین خاص این است که به راحتی رزق آن‌ها را می‌رساند. درست عکسِ بعضی‌ها که با دغل‌کاری می‌خواهند رزق خود را به‌دست آورند، این‌ها در به‌دست آوردن رزقِ مقدر شده جان می‌کنند و به اشتباه فکر می‌کنند این پیرایه‌ها و دردسرها که اطراف خود درست کرده‌اند همه و همه رزقشان است، در حالی که آنچه رزقشان باشد، مثل این که باد پر کاهی را جلوی پایشان می‌اندازد، به آن‌ها می‌رسد. ولی اگر شما دنبال باد دویدید تا پر کاه را بگیرید، خود را خسته کرده‌اید و در نهایت هم باد پر کاه را هر جا مصلحت بود می‌اندازد.

معنی خوب امتحان دادن

حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «مَنْ عَاشَ فَعَلَيْهِ رِزْقُهُ»^{۱۷} کسی که زندگی می‌کند بر خداست که رزقش را بدهد. و نیز می‌فرمایند: «إِنَّهُ يَخْتَبِرُهُمْ بِالْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ لِيَتَّبِعَنَّ السَّخِطَ لِرِزْقِهِ وَالرَّاضِيَ بِقِسْمِهِ»^{۱۸} یعنی خداوند از طریق امتحان با مال و فرزند، روشن می‌کند چه کسی به رزقش که خدا به او داده ناخشنود است و چه کسی به قسمت و رزقش راضی است، چون وقتی کسی که به واقع به خداوند و به برنامه حکیمانهٔ او ایمان آورد، هر چه و به هر شکل از خداوند برسد، برای او پذیرفتنی است. و

۱۷ - نهج البلاغه، خطبه ۱۰۹.

۱۸ - نهج البلاغه، کلمات قصار، شماره ۹۳.

این است معنی خوب امتحان دادن. پس موضوع اصلی زندگی ما در این دنیا زیادی و کمی مال نیست، موضوع اصلی ما خوب امتحان دادن است. راز کمی و زیادی رزق باید از طریق این سخن حضرت درست در ذهنتان جا بیفتد و مفهوم شود تا نه به صورت منفی و نه به صورت افراطی در مورد آن عمل کنید. در همین رابطه حضرت علی علیه السلام می فرمایند: «لَيْسَ الْخَيْرُ أَنْ يَكْثَرَ مَالُكَ وَوَلَدُكَ، وَلَكِنَّ الْخَيْرَ أَنْ يَكْثَرَ عِلْمُكَ وَ أَنْ يُعْظَمَ حِلْمُكَ وَ أَنْ تُبَاهِيَ النَّاسَ بِعِبَادَةِ رَبِّكَ»^{۱۹} یعنی خیر و خوشبختی در آن نیست که مال و فرزند و قدرتت زیاد باشد، بلکه خیر و خوشبختی در آن است که علم تو زیاد باشد و حلم و شکیبایی ات را گسترش داده و نسبت به بقیه مردم عبادت پروردگارت را بیشتر پیشه کرده باشی.

ما عموماً خودمان را در شرایط اضطراری می اندازیم و بعد می گوئیم چاره ای دیگر نداریم. طرف گفته بود: کاری می کنم که گربه حلال شود و می خورمش. گفتند: چطور! گفت: گربه را در کیسه ای می اندازم و روی دوشم می گذارم و به بی راهه می روم تا جایی که دیگر پاهایم طاقت رفتن و برگشتن نداشته باشد و در آن جا هیچ چیزی هم برای خوردن پیدا نشود، آن وقت باید گربه را بخورم تا از گرسنگی نمیرم و لذا همان گربه را می خورم. ما بعضی مواقع برای خودمان همین طور برنامه ریزی می کنیم، خودمان را در تنگناهای بی برکتی می اندازیم و بعد هم مجبور می شویم به احکام و لوازم آن تنگناها تن بدهیم. این تمدن با ما کاری کرده است که همه ما گربه خور شده ایم. گاومان را فروختیم یا کشتیم، بعد به شهر آمدیم

در صف تقسیم شیر پاستوریزه ایستادیم. بعد می گوید آقا مگر در این دنیا یک لیتر شیر حَقْم نیست؟ آری؛ حَقْت است، ولی از پستان گاو در مزرعه! با آن همه برکت‌های جانبی. ولی شما به جای این که گاو را به صحرا ببری هم شیرش را بخوری و هم با شیر آن بسیاری از نیازهای زندگی‌ات را تأمین کنی، رفاه شهری را خواستی. و از همه مهم‌تر به جای این که از آن زندگی و از آن شیر و ماست، روح‌ت را در آرامش نگهداری، حالا جسمت به ظاهر آرام ولی دستیابی به رزق تنگ شده است، در نتیجه به جای آن سختی‌های جسمی در مزرعه، حالا فشارهای روحی جایگزین شده است. دیگر از ساندویچ و کافه تریا و رستوران خوشت می‌آید، و سختی‌های دشت و صحرا برای تو عذاب است، حالا که خود را در این اضطرار انداخته‌ای، می‌گویی چاره‌ای ندارم. راست هم می‌گویی، در شرایطی که تو مانده‌ای و یک گربه و دیگر هیچ، به واقع هم جز خوردن گربه چاره‌ای نداری.

بنابراین ما باید به کارهای خود صحّه نگذاریم و از برنامه‌ای که خداوند برای راحتی ما در دنیا و آبادانی قیامت‌مان فراهم کرده غفلت نکنیم. و گرنه وقتی نظام جامعه طوری شد که افراد حریص شدند، قیمت‌ها هم دائم تغییر می‌کند و اضطراب و اضطرار سراسر زندگی‌ها را پر می‌کند، برای این که جامعه به تعادل برسد، زحمت‌های سنگینی باید بکشیم تا مزه تعادل را بچشیم. و تنها راه، برگشت به توصیه‌هایی است که انسان‌های معصوم در تحلیل رزق در عالم هستی به ما کرده‌اند.

بنده در انتهای این سلسله بحث سخنان ائمه معصومین در مورد رزق را همراه با شرح مختصر می آورم تا این شاء الله با نوری که از طریق سخنان معصوم علیهم السلام بر قلب شما می افتد به جمع بندی خوبی دست یابید.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُنْزِلُ الْمَعُونَةَ عَلَى قَدْرِ الْمُؤْنَةِ وَ يُنْزِلُ الصَّبْرَ عَلَى قَدْرِ الْبَلَاءِ»^{۲۰} یعنی؛ خداوند کمک و خرج خود به انسان ها را به اندازه نیاز و احتیاج انسان ها نازل می کند، همچنان که صبر را بر اساس وسعت بلا نازل می کند. حال با این سخن باید مطمئن بود آنچه به واقع نیاز ماست از طرف خدا می رسد و آن چیزی که نمی رسد، نیاز ما نیست و ما خودمان را بدون دلیل گرفتار نیازهای کاذب کرده ایم. بنابراین به جای اصرار و تلاش برای رفع آن نیازها باید تلاش کنیم خودمان را از آن ها آزاد کنیم و متوجه باشیم ما را با اموال و اولاد امتحان می کنند تا روشن شود چه کسی نسبت به رزق خدا ناراضی و چه کسی راضی است.

عن ابی جعفر علیه السلام قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله يقول الله عز و جل: «وَعِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ كِبْرِيَايِي وَ نَوْرِي وَ عُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي، لَا يُؤْتِرُ عَبْدٌ هَوَاهُ عَلَى هَوَايَ إِلَّا شَتَّتْ عَلَيْهِ أَمْرَهُ وَ كَبَسَتْ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَ شَعَلَتْ قَلْبَهُ بِهَا وَ لَمْ أُوتِهِ مِنْهَا إِلَّا مَا قَدَّرْتُ لَهُ. وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ نَوْرِي وَ عُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي» «لَا يُؤْتِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَى هَوَاهُ إِلَّا اسْتَحْفَظْتُهُ مَلَائِكَتِي وَ كَفَلْتُ

السَّمَاوَاتِ وَالْبَرَصِينَ رِزْقَهُ وَكُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ تِجَارَةٍ كُلِّ تَاجِرٍ
وَأُمَّتُهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ».^{۲۱}

حضرت باقر علیه السلام می فرمایند: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند که خداوند

فرموده:

به عزّت و جلال و عظمت و کبریایی و نور و علوّ و برتری موقعیتم
قسم؛ هرگز بنده‌ای خواست خود را بر خواست من مقدم نمی‌کند
مگر آن که امورش را پریشان و دنیایش را به هم ریخته، و قلبش را به
آن مشغول کرده و از دنیا به او مگر آنچه برایش مقلّد کرده‌ام،
نمی‌رسانم.

و به عزّت و جلال و عظمت و نور و علوّ و برتری مقام سوگند، هیچ
بنده‌ای خواست من را بر خواست خود مقدم نمی‌کند مگر این که
ملائکه‌ام او را محافظت می‌کنند و آسمان‌ها و زمین‌ها را کفیل رزقش
قرار می‌دهم و برای او برتر از تجارت هر تاجری خواهم بود و دنیا در
عین تواضع به سوی او رو می‌آورد.

حال در این روایت گرانقدر کمی تأمل کن که خداوند چه رازهایی را
برای بنده‌اش می‌گشاید. می‌گوید علت آسفتگی زندگی انسان‌ها پیروی از
میلشان است - به‌جای اطاعت از خواست خدا- و می‌فرماید: اگر بنده من؛
خواست مرا بر میل خود حاکم کرد، ملائکه من او را حفاظت می‌کنند و
آسمان و زمین برای رزق در حدّ کفاف برای او تلاش می‌کنند و خود من

ماوراء هر تاجری به کمک او خواهم بود و دنیا به دنبال او می آید به جای آن که او به دنبال دنیا برود.

این روایت حرف‌هایی دارد ولی در رابطه با بحث ما به نکته آخر توجه بفرمایید که می‌فرماید: به جای دویدن به دنبال رزق و غفلت از اطاعت خدا، اگر اطاعت از خدا را ترجیح دهیم و در حدّ وظیفه تلاش کنیم، چگونه همه عالم در خدمت ما قرار می‌گیرند.

«وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»

مقدّرات حكيمانه، بستر تعالى انسانها

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَاعْلَمُ يَا بُنَيَّ! أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ: رِزْقٌ تَطْلُبُهُ وَرِزْقٌ يَطْلُبُكَ﴾

﴿فَإِنْ آتَاكَ لَمْ تَأْتِهِ آتَاكَ﴾

ای فرزندم! بدان که رزق، دو رزق است: رزقی که تو به دنبال آن هستی و رزقی که آن به دنبال تو است، پس اگر هم به سوی آن نروی، آن به سوی تو می آید.

فرمایش امام الموحدین علیه السلام پرتوهای وحی است. وحیی که بعثت رسول خدا صلی الله علیه و آله آغازکننده آن است و لذا می بینیم که آن حضرت اسرار وحی را به ما تفهیم می کند. می فرمایند: تو رزقی داری که برای تو تقدیر شده است و به دنبال تو می آید و اگر این نکته را بشناسی، نه در مقابل کسی برای به دست آوردن رزق ذلیل خواهی شد و نه اگر غنی شدی، جبارانه با مردم برخورد خواهی کرد که تا حدی بحث آن گذشت.

رزق؛ هدف زندگی نیست

سپس فرمودند: ای فرزندم! رزق، تحفه خداست به بنده اش، تا بنده خدا بتواند قیامتش را سامان دهد، پس نه تنها به دست آوردن رزق، هدف زندگی نیست، بلکه انسان دائم باید به خودش متذکر باشد که رزق، وسیله

و ابزاری است تا قیامت انسان سامان یابد و اصلاح شود. آن هم از طریق رزقی که به دنبال توست، نه رزقی که تو به دنبال آن می‌دوی. سپس فرمودند: اگر این نکته را در مورد رزقت نفهمی دو حالت پیدا می‌کنی، یا در هنگام ثروتمند بودن ستم می‌کنی و یا در موقع فقر، خوار می‌شوی.

رزق و آبادانی قیامت

قیامت یعنی ادامهٔ امروز ما در ابدیتی که شرایط دنیا را ندارد و شرایط مخصوص به خود را دارد. اگر ما ملکات معنوی مطلوبی برای خود در دنیا به وجود آوردیم، برای همیشه با آن ملکات به سر خواهیم برد، و بر عکس دنیا که با وجه قابل تغییر خودمان در این عالم روبه‌رویم، تا فرصت تغییر خود به سوی کمالات را داشته باشیم، در قیامت از طریق بُعد ثابت خودمان با حقیقت ثابت عالم روبه‌رو خواهیم بود. در این دنیا خود آدم باید بُعد همیشگی و ابدی خودش را آباد کند و طوری خود را بسازد که دوست داشته باشد با آن خودی که ساخته است در آن عالم ابدی به‌سر برود، و خودش نه تنها برایش قابل تحمل بلکه قابل پذیرش باشد، نه این که طوری خود را ساخته باشد که در آن عالم بخواهد از خودش فرار کند، چرا که در آن عالم برای انسان امکان فرار از خود هرگز پیش نمی‌آید. مثلاً کسی که خودش را می‌کُشد، در واقع تن خود را کشته است، یعنی خودش تنش را به قتل رسانده، ولی باز در آن عالم با خودش یعنی با آن کسی که خودش خودش را کشته است، روبه‌رو است، و باز همان که خودش را کشته پیش خودش هست، چون تنش را کشت. حالا پس از

جدا شدن از تن، همان کسی که تنش را کشت به برزخ می‌رود، پس هرگز از خودش جدا نشده، ولی با خودی همواره روبه‌رو است که همواره می‌خواهد از آن فرار کند.

حالا با توجّه به این نکته باید به رزق خودمان بنگریم، مگر ما برای آبادانی خودمان رزق را نمی‌خواهیم، حال خودمان همیشه خودمانیم، پس باید در اصلاح خودمان بکوشیم تا در ابدیت که خودمان دقیق‌تر با خود روبه‌رو می‌شود، احساس رضایت کنیم. اگر صرفاً در آبادانی تن خود کوشیدیم، غفلت از خود کرده‌ایم. اما اگر بر قیامت خود نظر کردیم، در واقع بر خود واقعی‌مان نظر کرده‌ایم، اگر به ساختمان و در و دیوار و مدرک و مقام نظر کردیم، بر آن خودی که قیامت ظهور کامل خواهد کرد، نظر نکرده‌ایم، اما اگر به قیامت نظر کردیم، به جایی نظر کرده‌ایم که ما خودمانیم بدون این ابزارها، آن‌جایی که این اسباب‌ها دیگر حکومت نمی‌کند. پس برای این که خودت را برای خودت بخواهی، باید در اصلاح قیامت بکوشی.

به دنبال مرگ؛ یا به دنبال رزق؟

امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمایند:

«الرِّزْقُ رِزْقَانِ، طَالِبٌ وَ مَطْلُوبٌ فَمَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا طَلَبَهُ الْمَوْتُ
حَتَّى يُخْرِجَهُ عَنْهَا، وَ مَنْ طَلَبَ الْآخِرَةَ طَلَبْتَهُ الدُّنْيَا حَتَّى يَسْتَوْفِيَ
رِزْقَهُ مِنْهَا»^۱

۱ - نهج البلاغه، کلمات قصار، شماره ۴۳۱.

رزق دو نوع است: یکی رزقی که طالب توست و دیگر رزقی که مطلوب توست. پس هر کس که طالب دنیا بود و به دنبال دنیا دویید، مرگ به دنبال او می‌رود و او را تعقیب می‌کند تا آن‌که از دنیا خارجش کند، و آن کسی که به دنبال آخرت بود، دنیا به دنبال او می‌دود تا روزی‌اش را به نحو کامل و تمام به او برساند.

پس طبق سخن امام‌الموحیدین علیه السلام اگر تو به دنبال دنیا دوییدی، در واقع تو دنبال آن رزقی دویده‌ای که مطلوب توست و تو او را اراده کرده‌ای، و نه آن رزقی که طالب توست و خدا برای تو اراده کرده است، و این رزقی که ما اراده کرده‌ایم کارش آن است که ما را به مرگ برساند، نه به دنیای برتر، باز به جمله حضرت‌التفات بفرماید: «مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا، طَلَبَهُ الْمَوْتُ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنْهَا» یعنی؛ اگر کسی دنبال دنیا دویید، فکر می‌کند به دنبال رزق برتر می‌دود، در حالی که متوجه نیست به دنبال مرگ خود می‌دود، و مرگ دارد او را تعقیب می‌کند، همین‌که دنبال دنیا می‌دود، با مرگی که دنبالش می‌کند روبه‌رو می‌شود و این مرگ رهایش نمی‌کند تا او را از این دنیا خارج کند. این یک سرّ فوق‌العاده گرانقدر است که از طریق امام معصوم به ما رسیده است و چقدر نشانه‌هایش در عالم زیاد است، هر چند مردم متوجه نیستند، این‌ها فکر می‌کنند با دویدن به دنبال رزقی که اراده کرده‌اند، از مرگ فاصله می‌گیرند، در حالی که به اسم فرار از مرگ، به مرگ نزدیک می‌شوند و اساساً همه افراد و تمدن‌ها از روزی به هلاکت خود نزدیک شدند که از مرگ ترسیدند، به دنبال رزقی رفتند که از طریق به‌دست آوردن آن رزق، از مرگ دور شدند، در حالی که از همان طریق به مرگ نزدیک و نزدیک‌تر گشتند. حتی روحیات چنگیزخان مغول را

بررسی کنید، می‌خواست با کشتن دیگران از مرگ خود فرار کند، چنگیز خان شد تا از مرگ فرار کند، ولی همین روحیه چنگیزی او را به مرگ نزدیک می‌کرد.

زندگی، یا فرار از مرگ؟

امام می‌فرماید: هر کس طالب دنیا شد تا دنیای بیشتری داشته باشد و در دنیا بیشتر بماند، در واقع مرگ را انتخاب کرده است. رمز از مرگ ترسیدن این است که به رزقی که طالب ماست قانع نباشیم و به دنبال رزقی که خداوند برای ما مقدر نکرده است، بدویم، چون با این کار عملاً می‌خواهیم بیشتر در دنیا بمانیم و از چنگال مرگ رها شویم. ولی اگر به دنبال وظیفه بودیم تا در قیامت نزد خدا شرمند نباشیم، علاوه بر این که رزق ما به نحو کامل و تمام به ما می‌رسد، قیامت خود را نیز آباد می‌کنیم. وقتی که سرمان را زیر انداختیم و سراسر عمر دنبال رزق دویدیم، با مرگ روبه‌رو می‌شویم، در این حالت است که شروع می‌کنیم همه زندگی را صرف فرار از مرگ کردن، بدون آن که مرگ را از خود جدا کنیم، همه چیز را از دست می‌دهیم، حالا هم باید دست خالی بمیریم. این طور به دنبال رزق دویدن و بعد هم این طور با مرگ روبه‌رو شدن، زندگی است یا مردگی؟

قرآن فرمود: «قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِن زِعْمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ، وَلَا يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًا بِمَا

قَدَّمْتُ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ^۲؛ یعنی پیامبر به قوم یهود بگو
اگر معتقدید فقط شما دوستان خدااید، پس طالب مرگ باشید، در
حالی که هرگز چنین تمنّایی را ندارید، و آن هم به جهت اعمالی است
که از پیش برای قیامت خود فرستاده‌اید و خدا خوب می‌داند چه
کسی ظالم است.

می‌فرماید: «بِمَا قَدَّمْتُ أَيْدِيهِمْ»؛ چون بد عمل کردند، مرگ را
نمی‌خواهند و از آن فرار می‌کنند، و از طرفی چون مرگ را نمی‌خواهند و
از آن فرار می‌کنند، تمام زندگی‌شان می‌شود فرار از مرگ، در حالی که
نمی‌توانند از مرگ فرار کنند و در حین فرار از مرگ، در چنگال
مرگ‌اند. در قرآن به خصوص در سوره‌های جمعه و بقره بحث‌هایی در
مورد نقش مرگ در روان انسان و نوع شخصیت انسان در برخورد با مرگ
مطرح است که فوق‌العاده دقیق است، پیشنهاد می‌کنم آن آیات را دنبال
کنید.

آثار فرار از مرگ در فرهنگ غرب

یک دانشمند سوئدی می‌گوید: ما قبل از دوران مدرنیته و ظهور
ابزارهای تکنیکی، دست‌ها و پاها را قوی داشتیم و در دل طبیعت برای
زندگی خود تلاش می‌کردیم و در حالی که در طبیعت سرما و گرما،
سختی و مرگ هست، چون زندگی در آن شرایط عبارت بود از این
که در طبیعت باشیم، پس زندگی همراه با سختی‌ها و مرگ بود،
بنابراین مرگ برای ما یک چیز عادی در کنار زندگی بود. ما به جهت

۲ - سوره جمعه، آیه ۶ و ۷.

روان‌های آسوده، خیلی راحت زندگی می‌کردیم و خیلی راحت هم می‌کردیم و هنر آن زندگی این بود که همیشه مرگ را در کنار خود احساس می‌کردیم و همواره آماده بودیم که آن را در آغوش بکشیم. نمونه عالی این نوع زندگی، زندگی شیعه است، هنر شیعه این است که مرگ را قسمتی از زندگی می‌شمارد. در فرهنگ شیعه، مرگ یک خطر برای زندگی کردن نیست. نمونه کامل آن را در استقبال حضرت اباعبدالله علیه السلام از شهادت می‌بینید.

با توجه به آیات ۶ و ۷ سوره جمعه، هر وقت دیدید مرگ به عنوان خطری در زندگی شما محسوب می‌شود، بدانید که از اولیاء خدا نیستید. چون قرآن می‌فرماید: اگر شما واقعاً فکر می‌کنید از دوستان خدا هستید، پس دوست داشته باشید بمیرید و این چنین از مرگ هراسان نباشید، چون مرگ جزء زندگی است. امام کاظم علیه السلام می‌فرمایند: مگر مرگ جز این است که شما از قالبی به قالب دیگر درمی‌آید؟! امام حسین علیه السلام نیز می‌فرمایند: مرگ مثل این است که از این طرف پل به آن طرف پل بروید. مرگ یک مرحله عادی زندگی است، هر کس برای فرار از مرگ نقشه می‌کشد، مرده‌ای است که هرگز طعم حیات را نخواهد چشید. آن دانشمند سوئدی می‌گوید:

«ماشین ساختیم و در کنار ماشین فرصت بیشتری پیدا کردیم، این فرصت بیشتر را کنار ماشین دیگری به نام تلویزیون مصرف کردیم، قبلاً من با خود طبیعت با همه سختی‌ها و زیبایی‌هایش ارتباط داشتم، ولی الآن با طبیعتی که تلویزیون به من نشان می‌دهد روبه‌رویم که در آن مرگ و سختی نیست، بهترین مناظر را می‌بینیم، بدون این‌که

کوچک‌ترین باد و سوزی بخوریم، این ماشین یعنی تلویزیون تصویر مجازی طبیعت را بدون هیچ سختی و احساس مرگ، به ما نشان می‌دهد. در نتیجه آرام آرام، مرگ برای من خشن و ترسناک می‌شود. آری؛ ما آرام آرام از مرگ ترسیدیم، چرا ترسیدیم؟ چون از طبیعت ترسیدیم، چرا که از دریچه ماشینی به نام تلویزیون با دنیای بیرون ارتباط پیدا کردیم. حالا که از مرگ ترسیدیم برای فرار از مرگ، اسلحه‌های مرگبار ساختیم و از این طریق به مرگ ترسناک نزدیک‌تر شدیم. هم‌چنین از مرده‌ها ترسیدیم، و لذا قبرستان‌ها را که یادآور مرگ ما بودند از کنار زندگی خود دور ساختیم و در نتیجه مرگ برای ما وحشتناک‌تر شد- باید هر روز از کنار قبرستان بگذری و جایگاه خود را ببینی که یک روز جای این جاست و بفهمی مرگ کنار زندگی توست. چقدر زشت است دور کردن قبرستان از کنار شهرها، که صاحبان تکنولوژی در غرب انجام دادند و ما نیز متأسفانه از آن‌ها یاد گرفتیم!!- و حالا که خواستیم هیچ چیز متذکر مرگ برای ما نباشد علاوه بر قبرستان‌ها، پیران را نیز به شدت از کنار زندگی خود دور کردیم، چون پیری، مقدمه مرگ و متذکر آن است. از پیری ترسیدیم و پیران را از صحنه زندگی دور کردیم و به آسایشگاه سالمندان فرستادیم و پیری برای ما وحشتناک شد.

خودتان می‌دانید که عموماً سینه پیرمردان و پیرزنان دائرةالمعارفی از معرفت و حکمت برای فرزندان‌شان است. هیچ مکتبی به اندازه سینه پر تجربه پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها در امر تعلیم و تربیت کودکان موفق نیست. پیران؛ عاقلانی هستند که کودکان می‌توانند سخن بگویند و سخنان را همچنان تکرار کنند تا کودکان آرام آرام فرا گیرند و پروریده شوند و

تعلیم و تربیت یعنی همین. آری؛ خواستیم مقدمه مرگمان را که پیری است نبینیم، به پیری وحشتناکی گرفتار شدیم. چون وقتی من پدرم را به آسایشگاه سالمندان می‌برم، دارم در چهره پیری خودم، جای گرفتن در آسایشگاه سالمندان را می‌بینم. به گفته آن دانشمند:

«و پیری برای ما فاجعه شد و برای این‌که به پیری فکر نکنیم، به کودکان نزدیک شدیم، و کودکان صاحب‌نظران خانه و زندگی ما شدند و به اندازه کودکان، سطح فکرمان پایین آمد.»

امروز جهان، جهان امیال کودکان است. یک روانشناس آمریکایی می‌گوید: حدّ تفکر مردم آمریکا عموماً در حدّ یک نوجوان ۱۴ ساله است. که البته این سخن مربوط به مدّت‌ها قبل است، متخصصان، وضع امروز آمریکا را خیلی بدتر از قبل می‌دانند. پس ملاحظه کنید که اگر از مرگ ترسیدیم و مرگ وسیله تهدید یک جامعه شد، آن جامعه را به اضمحلال می‌کشاند و هر اندازه مردم به خدا نزدیک شوند و فرهنگ اولیاء خدا بر جامعه حاکم شود، ترس از مرگ ضعیف می‌شود و همچنان که ملاحظه کردید ریشه ترس از مرگ، به دنبال دنیا دویدن است و با طلب و تمنای رزقی که مربوط به ما نیست شروع می‌شود.

عرض شد حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند چیزی که باعث می‌شود تو با مرگ ناخواسته روبه‌رو شوی و این‌همه نقشه برای فرار از آن بکشی، دویدن دنبال رزقی است که رزقت نیست. «فَمَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا طَلَبَهُ الْمَوْتُ حَتَّى يُخْرِجَهُ مِنْهَا»؛ هر کس به دنبال دنیا دوید، مرگ به دنبال او می‌دود تا این‌که او را از دنیا خارج کند. و اصل قضیه هم به جهت آن است که به

دنبال رزقی رفتی که مال تو نیست. در عین این که آن رزق را به دست نمی آوری، ولی با مرگی روبه رو می شوی که چنگال همان مرگ تو را به نابودی می کشاند در حالی که می خواستی با طلب رزق بیشتر از آن فرار کنی. پس هر کس دنبال رزقی که برایش نیست بدود، دنبال دنیا دویده است و اگر کسی دنبال دنیا دوید به دنیا نمی رسد، ولی با مرگ روبه رو می شود و سراسر زندگی اش می شود فرار از مرگ و کسی که تمام زندگی اش فرار از مرگ شد، مرگ تمام زندگی اش را اشغال می کند. در همین رابطه از رسول خدا ﷺ داریم که فرمودند:

«أَتْرُكُوا الدُّنْيَا لِأَهْلِهَا فَإِنَّهُ مَنْ أَخَذَ مِنْهُ فَوْقَ مَا يَكْفِيهِ أَخَذَ مِنْ حَتْفِهِ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ»^۳

یعنی دنیا را برای اهلش واگذارید و بدانید هر کس بیش از آنچه او را کفایت می کند و به آن نیاز دارد، از دنیا بگیرد، عملاً هلاکت خود را برگرفته است بدون آن که بفهمد.

پس زندگی کسی برابر با هلاکت است که بیش از آنچه او را کفایت می کند، می طلبد، در حالی که او می توانست زندگی را بستر تعالی خود قرار دهد، و برعکس آن، زندگی کسی است که حضرت در کلمه قصار ۴۳۱ در وصفش فرمودند: «وَمَنْ طَلَبَ أَى خِرَةٍ طَلَبَتْهُ الدُّنْيَا حَتَّى يَسْتَوْفَى رِزْقَهُ مِنْهَا» یعنی؛ هر کس در دنیا، به دنبال آبادانی آخرت باشد، رزقش به راحتی و به تمامه برایش می رسد، و این یعنی حفظ خود برای ابدیت، در

حالی که دنیاطلبی یعنی حفظ ناخودِ غیر ابدی و سپس روبه‌رو شدن با یک ابدیت همراه با پشیمانی.

زینت زمین، زینت ما نیست

شما ساختمان خانه‌تان را با هزار تلاش حفظ می‌کنید و به آن می‌گویید ساختمان من! ولی چیزی که به واقع مال ماست، عقیده و اخلاق و عمل است. باید این سه را به نحو احسن بر بنیان وجود خودمان بنا کنیم، ولی آنچه در روی زمین است زینت زمین است خداوند می‌فرماید: «إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِيَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا»^۴ یعنی ما آنچه را بر زمین است زینت زمین قرار دادیم، تا مردم از طریق آن زیبایی‌ها امتحان شوند و ببینیم چه کسی بهترین عمل را خواهد داشت. هرگاه دنبال دنیا رفتید، دنبال ناخودِ خود رفته‌اید و هر وقت دنبال آخرت رفتید، یعنی دنبال خود واقعی‌تان که تا ابدیت و در ابدیت هستید، رفته‌اید. مواظب باشیم زینت زمین را زینت خود قرار ندهیم و از زینت حقیقی خود که عقیده صحیح و اخلاق کریمه و اعمال صالحه است، محروم نشویم.

این یکی از اسرار دنیا است که امامی سرشناس به ما خبر می‌دهد و می‌فرماید: «مَنْ طَلَبَ الْآخِرَةَ طَلَبَتْهُ الدُّنْيَا حَتَّى يُسْتَوْفَى رِزْقُهُ مِنْهَا» اگر کسی دنبال آخرت رفت، دنیا دنبالش می‌دود تا رزقی را که خداوند برای او مقدّر کرده است، به او برساند. در واقع خداوند زمینه اصلاح او را که در دنیا برای او گذاشته است، به او می‌رساند و رزق او مطابق مقتضای

۴ - سوره کهف، آیه ۷.

خلقتش به او می‌رسد، یعنی اگر کسی خواست دنیا را بگیرد، خلاف مقتضای خلقتش عمل کرده است و لذا مدیر و پروردگار عالم به کمک او نمی‌آید، چون بر اساس برنامه پروردگار عالم عمل نکرده است. اگر کسی در دنیا، خواست آخرتش را آباد کند، مطابق مقصد خلقت خود عمل کرده است، در نتیجه زمین و زمان در خدمت اوست، چون رزق با خلقت عجین است و همین که ما را خلق کرده‌اند، رزق ما را هم خلق کرده‌اند، عَلَتْ بَدُ رِزْقِي مَا، به نحو افراطی دنبال رزق دوییدن‌های ماست. حافظ می‌گوید:

بشنو این نکته که خود را ز غم آزاد کنی خون خوری گر طلب روزی نهاده کنی
می‌فرماید: اگر به دنبال رزقی باشی که مقتضای خلقت تو نیست و برای تو مقدر نشده است، عملاً خون دل می‌خوری، بدون این که به نتیجه برسی.

برکات انتظار گشایش

آری؛ به عنوان یک مسلمان که به وعده خدا ایمان داریم ما وظیفه خود را انجام می‌دهیم و بعد منتظر می‌مانیم تا آنچه برای ما مقدر فرموده‌اند پیش آید و می‌دانیم آنچه مقتضای خلقت ماست و نیاز منطقی ماست برای ما خلق کرده‌اند، باید عجله نکنیم، به همین جهت رسول خدا ﷺ می‌فرمایند:

«إِنْتَظِرُ الْفَرَجَ مِنَ اللَّهِ عِبَادَةً وَ مَنْ رَضِيَ بِالْقَلِيلِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِيَ
اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ بِالْقَلِيلِ مِنَ الْعَمَلِ»؛ یعنی در امور خود منتظر فرج و

گشایش از طرف خدا بودن، نوعی عبادت است و هر کس به رزق کم راضی شد، خداوند نیز به عمل کم او راضی می‌شود.^۵

چون چنین انسانی چشم قلبش راحت‌تر به سوی خدا باز می‌شود. عمده آن است که انسان بفهمد، اولاً: آنچه نیاز حقیقی خلقت اوست حتماً برایش تقدیر کرده‌اند و به او خواهد رسید. ثانیاً: در تنگ‌دستی‌ها منتظر فرج و گشایش الهی باشد و بداند خداوند او را فراموش نکرده است. ثالثاً: بداند اگر برایش رزق کمی را تقدیر کرده‌اند و از آن راضی شود، خداوند هم عمل کم را از او می‌پذیرد و از او راضی می‌شود. و رضایت الهی بالاترین چیزی است که انسان بدان مفتخر خواهد شد. وقتی انسان از این نوع معارف غفلت کرد به گفته یک نویسنده آمریکایی: هر روز برای خود معضلی ساختم و برای رفع آن، معضلی دیگر ساختم و تمام زندگی مان شده است معضل، آن‌هم معضلاتی که تمام زندگی ما را دارد می‌رباید.

تقدیرهای متفاوت، زمینه‌های امتحان

امام الموحّدین علیهم‌السلام می‌فرمایند:

«وَقَدَّرَ الْأَرْزَاقَ فَكَثَّرَهَا وَقَلَّلَهَا وَقَسَمَهَا عَلَى الضُّعْفِ وَالسَّعَةِ
فَعَدَلَ فِيهَا لِيَبْتَلِيَ مَنْ أَرَادَ بِمَيْسُورِهَا وَمَعْسُورِهَا. وَ لِيَحْتَبِرَ بِذَلِكَ
الشُّكْرَ وَالصَّبْرَ مِنْ غَنِيِّهَا وَقَفِيرِهَا. ثُمَّ قَرَنَ بِسَعَتِهَا عِقَابِيلَ فَاقْتَبَاهَا،
وَ بِسَلَامَتِهَا طَوَارِقَ آفَاتِهَا، وَ بِفُرْجِ أَفْرَاحِهَا غُصَصَ أَثْرَاجِهَا، وَ

خَلَقَ الْآجَالَ فَاطَّالَهَا وَ قَصَّرَهَا، وَ قَدَّمَهَا وَ آخَّرَهَا، وَ وَصَلَ بِالْمَوْتِ
 أَسْبَابَهَا، وَ جَعَلَهُ خَالِجًا لِأَشْطَانِهَا وَ قَاطِعًا لِمِرَائِرِ آقْرَانِهَا»^۶

یعنی حضرت پروردگار رزق‌ها را مقدر کرد، پس برخی را فراوان رزق داد و برخی را اندک، و آن ارزاق را قسمت کرد، برای گروهی با وسعت و برای گروهی همراه با تنگی، پس در این کار عدالت کرد تا بیازماید هر دوی آن‌هایی را که در گشادگی رزق و یا در تنگی رزق‌اند، و امتحان کند از طریق شکر و صبر آن را که در ثروت است و آن را که در فقر است، سپس همراه کرد با فراوانی ثروت، مشقت نداری را. و با سلامتی و تندرستی، راه‌های بلا و بیماری را، و همراه کرد در کنار شادی‌ها اندوه‌های گلوگیر را، آجل‌ها را معین ساخت، برخی را دراز و برخی را کوتاه، یکی را آجلش را پیش انداخت و دیگری را واپس قرار داد و رشته‌های زندگی را به دست مرگ سپرد و مرگ را کِشنده طناب‌های دراز و پاره‌کننده ریسمان‌های کوتاه گیره‌خورده آن‌ها قرار داد.

می‌فرماید: رزق را اندازه کرد، «تقدیر» یعنی مرز و اندازه‌ها را مشخص کردن، مثل جنس تن که خداوند برای شما تقدیر کرد و به انتخاب شما نبود که زن یا مرد باشید، تقدیر رزق‌ها هم با انتخاب ما نبوده است، در عین این که از عدل خدا خارج نیست، چون من با رزق کم اگر راضی به تقدیر خدا شدم، در زندگی خود طوری جهت می‌گیرم که به سود من است، همان‌طور که دیگری با رزق زیاد اگر در مسیر بندگی خدا باشد، جهتی می‌گیرد که به نفع او است. اگر او حریص شد و نتوانست در شرایط

توسعه رزق و وظیفه خود را انجام دهد، خودش کارش را خراب کرده است همچنان که اگر من از تقدیر الهی ناراضی شدم، خودم کار خودم را خراب کرده‌ام.

بعد می‌فرماید علّت این که رزق بعضی را زیاد و بعضی را کم تقدیر فرمود، این است که «لِيُبَيِّنَ لِي مَنْ أَرَادَ بِمَيْسُورِهَا وَمَعْسُورِهَا»؛ امتحان کند هر کدام را، یا در تنگی و سختی یا در گشایش و آسانی. چون ما در این دنیا برای امتحان آمده‌ایم، نه برای رزق جمع کردن، خدا رزقمان را تأمین کرده است. پس باید در شرایط مختلف زندگی دنیایی، وظیفه‌مان را خوب انجام دهیم تا در امتحان موفق شویم. شور خدمت به مردم چیز دیگری غیر از جمع‌آوری رزق است. امام خمینی «رحمة الله عليه» دنبال رزق نبود، ولی شور خدمت به مردم، سراسر قلبش را پر کرده بود و این روحیه جزء فرهنگ توحیدی و سنت دینی همه انسان‌های موحد است. ما فرهنگ توحیدی دنیای گذشته را داریم از دست می‌دهیم. بنده خودم روحیه خدمت‌گزاری را در مؤمنین گذشته دیده‌ام، به عنوان نمونه در خرداد سال ۱۳۴۹ نزدیکی منزل ما، پیرمرد دکان‌داری بود از بقال‌های قدیم که همه نوع کالایی داشتند، دیدم نیمه شب شده و او هنوز بیدار است، گفتم؛ چرا نرفته‌اید بخوابید؟ گفت: می‌ترسم کسی نیمه شب دل فرزندش درد بگیرد و شاه‌تره بخواند و نتواند تهیه کند!! حالا در نظر بگیرید از نظر اقتصادی یک ریال شاه‌تره که از او می‌خریدند شاید هیچ سودی برایش نداشت، ولی روحیه خدمت‌گزاری او را بیدار نگهداشته بود. شور خدمت به مردم وقتی فرو می‌ریزد که حرص جمع‌آوری مال در جامعه زیاد شود،

شور خدمت به مردم در جامعه چیز بسیار خوبی بود، ولی از روزی که نگرانی از رزق جای آن را گرفت، به جمع‌آوری مال تبدیل شد و عملاً جامعه سقوط کرد.

پس به این قسمت از فرمایش حضرت عنایت خاص داشته باشید که فرمودند گشادگی و تنگی رزق برای امتحان است. رزق بنا به تقدیر الهی می‌آید، سختی‌اش آنچنان نیست که سبب شود ما از گرسنگی بمیریم، بلکه برای خوب یا بد امتحان دادن است. جنس زندگی روی زمین امتحان است لذاست که حضرت در ادامه می‌فرمایند: «و لِيَخْتَبِرَ بِذَلِكَ الشُّكْرَ وَ الصَّبْرَ مِنْ غَنِيِّهَا وَ فَقِيرِهَا» از طریق رزق‌های تنگ یا گشاده، صبر یا شکر بندگان را امتحان می‌کند. ما آمده‌ایم در این دنیا که در سختی‌ها صبر و در راحتی‌ها شکر پیشه کنیم و از این طریق امتحان شویم. سپس می‌فرمایند: «ثُمَّ قَرْنَ بِسَعَتِهَا عَقَابِلَ فَاقْتَبِهَا وَ بِسَلَامَتِهَا طَوَارِقَ آفَاتِهَا» یعنی؛ خدایی که صاحب این دنیاست این چنین در دنیا برنامه‌ریزی کرده است که در کنار وسعت رزق، تنگی رزق را قرار داده است، به طوری که نه آنچنان در جوانی باید شنگول باشید که فکر کنید اصلاً پیر نمی‌شوید و نه آنچنان در پیری افسوس بخورید که گویا چیزی را از دست داده‌اید. عین همین مسئله در ثروت است، نه در غنا مغرور باشید که چیزی دارید، چراکه چیزی ندارید، بلکه شرایط امتحان دادن دارید، و نه در فقر مأیوس باشید، چراکه فقیر نیستید، بلکه شرایط امتحان دادن دارید. می‌فرماید: اصلاً جهان این طوری است. در گستردگی رزق، سختی‌نداری را قرار داده و در کنار سلامتی و تندرستی، بیماری را قرار داده «وَ بِفُرْجِ أَفْرَاجِهَا غُصَصَ أَثْرَاجِهَا وَ

خَلَقَ اِي جَالٍ فَاطَالَهَا وَ قَصَّرَهَا وَ قَدَّمَهَا وَ اٰخَرَهَا»؛ یعنی در کنار شادی، غم را گذاشته است که گمان نکنیم در آن شرایطی که هستیم همواره خواهیم بود و غرور و تکبر، ما را از شرایط امتحان زندگی دنیایی غافل کند و اجل‌ها و فرصت‌های دنیایی را نیز متفاوت مقدّر فرمود، به طوری که برای بعضی آن را طولانی مقدّر کرد و برای بعضی کوتاه، تا هر کس همواره فقط در فکر خوب امتحان دادن باشد، و همواره خود را در معرض مرگ بیابد، هر چند مقدّر شده باشد که عمرش طولانی باشد. گاهی در سلامت به مرگ کشیده می‌شوی، گاهی در فقر به غنا و همه این موقعیت‌ها برای ایجاد شرایط امتحان است در همه ابعاد که ما باید امتحان شویم. باید نوع نگاه به زندگی را درست کنیم و عمده آن است که جای رزق را درست بفهمیم تا بتوانیم درست بندگی کنیم و گرنه تمام عمرمان می‌شود دنبال رزق دویدن و ابعاد انسانیمان را که باید متعالی کنیم، لگدمال می‌نماییم.

اگر بر اساس معارف دین زندگی نکنیم، عملاً در دنیا جان می‌کنیم. قبلاً عرض شد؛ آن روستایی ساده گفت: چرا من در ده زندگی کنم و بروم علف بیاورم که گاو بخورد و زیر پایش را هم مجبور شوم تمیز کنم، خانه و اسباب زندگی را می‌فروشم و به شهر می‌آیم، هر روز صبح در صف شیر پاستوریزه می‌روم و شیر مورد نیازم را هم می‌خرم. ظاهر زندگی شهری یک رفاه است، ولی حالا که به شهر آمده زندگی‌اش وحشتناک شده است و آثار اضطراب و گرفتار رزق شدن و غفلت از بندگی، آرام‌آرام در شخصیت و روان او پدیدار می‌شود، حالا دیر بجنبد شیر

پاستوریزه تمام می شود. آن وقت در روستا در گستره گشاده رحمت خدا، زندگی می کرد، ولی حالا به عشق رفاه، زندگی اش شده است تلاش برای از دست ندادن زندگی و این در حالی است که نمی داند با خودش چه کار کرده است، چون نفهمید اساس زندگی دنیا، امتحان بزرگ است، حال یا در فراخی رزق یا در تنگی آن. او به شهر آمد برای این که به رفاه و فراخی برسد، حالا به بن بست رسیده است و لذا است که پیامبر خدا ﷺ می فرماید: «أَطْيَبُ الْكَسْبِ عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ»^۷ یعنی؛ بهترین کسب، کسبی است که انسان روزی خود را با دست خود تهیه کند. چون به کمک چنین رزقی راحت تر به هدف اصلی زندگی می رسد.

باید این اصل را که حضرت در این قسمت از خطبه ۹۱ می فرماید فراموش نکنیم تا معنی تقدیرات الهی در زندگی برایمان روشن باشد.

تعالی در دل تقدیرات

در نامه ۷۲ نهج البلاغه حضرت می فرمایند:

«أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّكَ كَسْتَ بِسَابِقِ أَجَلِكَ وَ لَا مَرُزُوقٍ مَا تُبْسِلُ لَكَ»؛ یعنی آنچه نیست که تو از اجل خود پیشی گیری، همچنان که آنچه نیست که آنچه روزی تو نیست به تو برسد.

چون نه قرار این است که ما تا ابد در این دنیا بمانیم، و نه بنا این است که همه اموال دنیا و رزق های آن در اختیار ما باشد. مال و ثروت یک امکان است در دنیا تا در خدمت بندگی ما باشد، همچنان که عمر یک

فرصت است که باید خوب از آن استفاده کنی. رزق هم در حدّ وسیله‌ای است، جهت ادامه زندگی در این دنیا.

حضرت می‌خواهند این نکته را برای انسان‌ها روشن کنند که ای انسان! تو از مرگ خود جلو نمی‌زنی، به طوری که بتوانی مرگ خود را پشت سر بگذاری و باز در این دنیا به زندگی خود ادامه دهی و در همین رابطه بتوانی رزقی را که برای تو نیست به دست آوری و از آن استفاده کنی. بعد ادامه می‌دهند که:

«وَاعْلَمُ بَانَ الدَّهْرِ يَوْمَانِ؛ يَوْمٌ لَكَ وَ يَوْمٌ عَلَيْكَ وَ أَنَّ الدُّنْيَا دَارٌ دُولٌ، فَمَا كَانَ مِنْهَا لَكَ أَتَاكَ عَلَى ضَعْفِكَ وَ مَا كَانَ مِنْهَا عَلَيْكَ لَمْ تَدْفَعُهُ بِقُوَّتِكَ» یعنی؛ بدان که روزگار دو روز است، روزی به سود توست و روزی به زیان تو، و نیز بدان که دنیا خانه دگرگونی‌ها است - لذا از دست این فرد به دست آن فرد می‌چرخد- آنچه مال تو باشد هر چند در رسیدن به آن ناتوان باشی خود را به تو خواهد رساند، و آنچه هم به زیان توست، به کمک نیروی خود نمی‌توانی از خود دفع کنی. شما تجربه کرده‌اید؛ عموماً پیرمردها و پیرزنان کار نمی‌کنند ولی چون عمرشان باید ادامه داشته باشد، رزق آن عمر هم کنار آن ادامه دارد، و لذا به راحتی زندگی می‌کنند. خیلی چیزها در کنار زندگی ما بنا به حکمت الهی تقدیر شده است و ما در بستر همین تقدیرات الهی باید امتحان بدهیم، آن تقدیرات، ربطی به انتخاب من و شما ندارد، من در این کار مختارم که خودم را در عرصه آزمایش‌های الهی، پیروانم. انتخاب خوب و یا بد کردن، به عهده شماست، ولی تغییر تقدیرات به عهده شما نیست.

مثلاً زن یا مرد شدن شما تقدیر الهی است، اما حالا که زن شدی، می‌توانی زن خوبی باشی، و لذا تغییر و تعالی تو به عهده‌توست. شیطان می‌خواهد ما جملات دقیق امام معصوم را بد بفهمیم. حضرت می‌فرمایند: تقدیرات و برنامه‌ریزی‌هایی در این عالم توسط اراده حکیمانه الهی شده است و هنر انسان مؤمن این است که سنت‌ها و تقدیرات الهی را بشناسد و بر اساس آن اصول، برای زندگی خود برنامه‌ریزی کند و مواظب باشد که عمر خود را صرف تغییر اصول و تقدیرات نظام الهی نکند، بلکه تلاش کند در دل آن اصول حکیمانه نظام خلقت، خود را پروراند و لذا می‌فرمایند از قواعد روزگار این است که روزی به سود تو است و روزی به زیان تو. تو این قاعده را بشناس تا در شرایط مختلف به راحتی مسیر خود را پیمایی. از قواعد و اصول دنیا این است که حالت دست‌گردان دارد، یک روز در دست تو است و یک روز در دست دیگری است و این قاعده را خوب بشناس که جنس دنیا این است، نه این که گمان کنی زرنگی‌های تو موجب شده است امروز در دست تو باشد و در نتیجه تا آخر هم می‌توانی آن را حفظ کنی. می‌فرمایند: قاعده آن است که از این دنیای گردان، آنچه از آن توست - هر چند ناتوان باشی - خود را به تو می‌رساند، همچنان که آنچه از این دنیای گردان از آن تو نیست، با قدرت و مدیریت و برنامه‌ریزی‌های خود نمی‌توانی در دست خود نگهداری. عمده؛ فهم سنن ثابت عالم است، انسان‌های بزرگ، بزرگی و عظمتشان در فهم این قواعد است. پیامبر خدا ﷺ می‌فرمایند:

«أَطْلُبُوا الْحَوَائِجَ بِعِزَّةِ الْأَنْفُسِ، فَإِنَّ الْأُمُورَ تَجْرِي بِالْمَقَادِيرِ»^۸؛ یعنی

حوائج و نیازهای خود را همراه با عزّت نفس پیگیری و برآورده سازید، چراکه امور عالم بر اساس مقادیر و قواعدی تنظیم شده است. پس فکر نکنید با تلاش‌های افراطی و خود را به ذلّت انداختن، می‌توانید قواعد و مقادیر عالم را به هم بزیند و چیز بیشتری به دست آورید. همچنان که حضرت در جای دیگر می‌فرماید:

«در طلب دنیا معتدل باشید، زیرا به هر کس هر چه قسمت اوست می‌رسد.»^۹

ریشه همه این سخنان، بصیرتی است که این عزیزان نسبت به تقدیرات و برنامه‌ریزی‌های عالم دارند، هنر ما این است که در برخورد با این جملات از قواعد عالم آگاه شویم و خود را در یک هماهنگی با آن قواعد پیورانیم و با تمام وجود به آن قواعد و تقدیرات حکیمانه عالم راضی باشیم.

به مرحوم میرزا رضای کرمانی - قاتل ناصرالدین شاه - گفتند: سید جمال که به تو گفت ناصرالدین شاه را بکش، الآن که تو در زندانی، و سید جمال آزاد، او به ریش‌های تو می‌خندد. گفت: اگر سید عزیز به ریش من می‌خندد، حتماً ریش من خنده‌دار است. این را پذیرش و ارادت گویند. کاری بکنید که سخنان معصومین را که تماماً اظهار قواعد و سنن عالم است، بپذیرید تا چشمانتان نسبت به نظام حکیمانه عالم باز شود، یعنی در

۸ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۲۵.

۹ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۶۷.

یک کلمه بیاید عقل امام را بگیرید و جای و همیات خود بگذارید، ما هر چه ضرر کردیم به جهت بازی‌های وهم است، گفت:

تو درون چاه رفتستی ز کاخ چه گنه دارد جهان‌های فراخ
یک قدم از گرد و غبار وهم خود بیرون بیاید تا بفهمید امام علیه السلام چه می‌گویند. حرف‌های امام و پیامبر، آسمانی است، با زمینی بودن خود، نمی‌توان آن را فهمید. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمایند:

«إِنَّ آدَمَ! عِنْدَكَ مَا يَكْفِيكَ وَ تَطْلُبُ مَا يُطْغِيكَ، إِنَّ آدَمَ! لَا بِقَلِيلٍ تَقْنَعُ
وَلَا بِكَثِيرٍ تَشْبَعُ»^{۱۰} یعنی؛ ای فرزند آدم! آنچه برای تو کافی است در دسترس خود داری و در طلب آنی هستی که تو را به طغیان وامی‌دارد، ای فرزند آدم! نه به اندک و قلیل قناعت می‌کنی و نه از بسیار سیر می‌شوی.

امتحان در شرایط گوناگون

پس ملاحظه می‌کنید که مشکل در جای دیگر است و ما باید با شناخت خود و شناخت قواعد عالم، خود را اصلاح و جهت اصلی خود را طی نماییم و بفهمیم نه از اجل خویش می‌توانیم فاصله بگیریم و نه رزقی غیر از رزق خودمان را می‌توانیم تصاحب کنیم و نه از شرایطی که علیه ماست می‌توان فرار کرد و نه شرایطی که به نفع ماست از دست ما می‌رود و نه آن وقتی که دنیا به ما روی کرد، تا آخر می‌ماند و نه آن روزی که دنیا به ما پشت کرد، پشت کردن آن را می‌توان با قدرت خود تغییر داد، بلکه این‌ها زیبایی‌های عالم حکیمانه الهی است تا هر کس همواره در

شرایط مختلف در معرض امتحان قرار گیرد و نهفته‌های وجود خود را از حالت بالقوه به حالت بالفعل درآورد.

به سوره هود آیه ۶ و سوره فجر آیه‌های ۱۵ و ۱۶ و ۱۷ مراجعه بفرمایید که بحث آن گذشت، این آیات را با دقت کار کنید تا بتوانید یک مقام حکیمانه روحانی معنوی پیدا کنید تا در ارتباط با خدا، چون حکیمان بزرگ تاریخ در مقابل حادثه‌ها و تقدیرات عالم با متانت و وقار موضع‌گیری کنید، نه چون انسان‌های زبون، خود را اسیر سرنوشت محتوم بیندازید و در پروریدن خود، خود را دست بسته ببینید و نه همچون پلنگ‌های مغرور به جنگ ماه بروید و بخواهید با تقدیرات عالم بجنگید.

عمده آن است که یک لحظه از آبادانی قیامت غفلت نشود و با نور سخن علی علیه السلام این رهنمود را به خودمان القاء کنیم که «آنچه برای آبادانی قیامت تو نیست، برای تو ارزش ندارد، و آنچه برای غیرداری، در واقع نداری». مثلاً من برای جلب توجه شما یک خانه تجملی می‌سازم که شما بگویید عجب خانه‌ای! این خانه در واقع رزق من نیست و در ابدیت، به کار من نمی‌آید، پس در واقع مال من نیست، آری در واقع مال من نیست، و القاء این نکته اخیر به قلب، ما را نجات می‌دهد، چون چنین خانه‌ای را مال خود نمی‌دانیم که برای به‌دست آوردن آن عمر خود را از بین ببریم.

ثروت و مالی که من و شما را از انجام وظیفه دینی که موجب آبادی قیامت است محروم می‌کند، دام من و شما است. اگر گرفتاری‌های اقتصادی و طلب مال بیشتر، وظیفه رعایت والدین را از ما گرفت، به‌دست

آوردن آن مال، به دست آوردن قطعه‌ای از جهنم است. روز قیامت از من نمی‌پذیرند که خیلی کار داشتم و لذا به پدر و مادرم سر نزدم، چون قاعده نظام الهی این بود که با احسان به والدین قیامت خود را آباد کنیم. حضرت اصرار دارند ما را متوجه کنند، آنچه از دنیا و فعالیت دنیایی، برای ما می‌ماند همانی است که موجب آبادانی قیامت ما بشود.

زندگی در قیامت؛ یعنی زندگی نفس در مرتبه‌ای برتر از مرتبه وجود دنیا، حالا کدام مرتبه اگر آباد باشد ما به مقصد واقعی خود رسیده‌ایم؟ پس آبادانی قیامت یعنی آبادانی واقعی خودمان، و غفلت از قیامت یعنی آبادانی عالم خاک. اگر سعی من در آبادانی لباس و خانه بود، غیر خود را آباد کرده‌ام، این‌ها می‌رود و من می‌مانم با خودم، حالا اگر با خودم که آباد نشده‌ام روبه‌رو شوم و تا ابد هم باید با آن خود ناآباد زندگی کنم، آیا خسارت بزرگی نیست؟ و آیا رهنمود از این بزرگ‌تر وجود دارد که علی‌السلام می‌فرمایند؟ آبادانی قیامت؛ آبادانی قلب است به نور ایمان و سعی در نزدیکی به خدا. قلب انسان با یاد خدا آباد می‌شود ولی حب دنیا و یاد دنیا قلب را می‌میراند، وقتی قلب مرد چیزهای دیگر که مرده‌اند، قانعش می‌کنند و هزاران هزار ذهنیات پوچ، انسان را از زندگی حقیقی باز می‌دارند و همان‌ها برایش سنگین و ارزشمند می‌شود، این آدم کجا، و آن آدمی که با ارتباط با حضرت احد - که منشأ همه کمالات نیز هست - خودش را از همه این کثرات آزاد می‌کند کجا! از جمله این کثرات، رزق است، اگر از رزق آزاد شدی نه غم رزق آینده را می‌خوری و نه غم رزقی که رفت و به دست تو نرسید.

آزادی از وهم

می‌فرمایند: اگر بناست غم رزقی که رفت و به دست تو نیامد را بخوری، غم این همه چیزهایی که هست و می‌آید و تو به آن‌ها دست نیافته‌ای را نیز بخور. خیلی چیزها به ظاهر می‌توانستی به دست آوری ولی نشد، حالا چه شد؟ هیچی. حضرت می‌خواهند ما را از آرزوهای پوچ آینده و غم‌های بیخود گذشته، آزاد کنند. برای ملموس کردن موضوع مثالی هست که:

شخصی چند مرغ داشت که به اصطلاح گُرچ آمده بودند و آماده بودند تا اگر تخم مرغ زیر بال آن‌ها قرار دهند جوجه بیاورند. رفت و تعدادی تخم مرغ خرید و در سبدی قرار داد و روی سرش گذاشت و به سوی خانه حرکت کرد. در مسیر که می‌آمد به فکر فرو رفت که حالا این تخم مرغ‌ها را زیر پای مرغ‌ها می‌گذارم، همه آن‌ها جوجه می‌شوند، بعد آن جوجه‌ها بزرگ می‌شوند و تخم می‌گذارند و بعد دوباره همان تخم مرغ‌ها را زیر پای خودشان می‌گذارم و جوجه می‌شوند و آن جوجه‌ها مرغ می‌شوند و تخم می‌کنند و دوباره از آن‌ها جوجه به دست می‌آورم، و چه می‌شود، ثروتمندترین مرد شهر خواهم شد و همه به من تعظیم می‌کنند. همین که در فکر بود که همه مردم شهر به من تعظیم می‌کنند، خودش هم به حالت تعظیم در آمد که ناگهان سبد تخم مرغ‌ها از سرش افتاد و همه آن‌ها شکست. به خود آمد که عجب! از اول هم بدتر شد.

قصه خیلی از انسان‌ها این گونه است که گرفتار نیامده‌هایی هستند که هرگز نمی‌آید و در نتیجه از شرایطی هم که در آن قرار دارند درست استفاده نمی‌کنند.

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «وَإِنْ جَزَعْتَ عَلَيَّ مَا ثَقُلْتَ مِنْ يَدَيْكَ فَاجْزَعْ عَلَيَّ كُلَّ مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْكَ» که معنی آن قبلاً عرض شد، تأکید دارند که خود را به کلی از نداشتن‌هایت آزاد کن، هم نسبت به آنچه باید می‌داشتی و از دست رفته و هم نسبت به آنچه نداری و آرزو داری به دست آوری، هیچ کدام از این‌ها رزق تو نیست، رزق تو آنهایی است که در گذشته به دست رسید و آینده به پیش تو می‌آید، پس همان‌هایی که همواره داری را بگیر تا روح تو با عبادت خدا بتواند قیامت خود را آباد کند. مگر در نمازهای خود، غم گذشته و آرزوهای آینده نیست که رابطه ما را با خدا از بین می‌برد و از آبادانی قلب محرومان می‌کند؟ روح اسیر نمی‌تواند پرواز کند، چون نیازهای کاذب، تن او را به پایین می‌کشد. گفت:

برگشاده روح بالا، بال‌ها تن زده اندر زمین چنگال‌ها
چون زمینی شده از آبادانی معنوی محروم می‌شود، و علت همه این مشکلات هم آن است که از رزق حقیقی‌اش به سوی رزق آرمانی نظر کرده است.

سپس حضرت در ادامه می‌فرماید: «اسْتَدِلَّ عَلَيَّ مَا لَمْ يَكُنْ بِمَا قَدُّ كَان، فَإِنَّ الْأُمُورَ أَشْبَاهُ» یعنی؛ دلیل بگیر و برای خود روشنگری کن که آن چیزی را که هم اکنون نداری و قبلاً داشتی، مثل آن چیزی است که از

اول نداشتی، چرا که امور شبیه هم‌اند. چون هر دوی آن‌ها فعلاً نسبت به تو، نداشتن است، و هیچ کدام از آن ما نبود. عمده آن است که انسان نظر و ذهن خود را نسبت به نداشتن‌های خود منصرف کند. راه کار علی علیه السلام راه کار بسیار خوبی است که از نداشتن‌هایی که از اول نبوده و تو نگران آن نیستی، نتیجه بگیر نسبت به نداشتن‌هایی که از دست داده‌ای، و آن‌ها را مثل اولی قلمداد کن. به اصطلاح مردم بگو: «گیرم که از اول نداشتیم» چون فرقی بین آن دو نوع نداشتن نیست، بیخود ذهن خود را مشغول نداشتن‌هایی کرده‌ای که از دست داده‌ای و لذا روح خود را لگد مال این فرض بیخود می‌کنی و از امکان تعالی در دنیا محروم می‌شوی و بعد می‌گویم چرا ما مثل علماء و عرفای بزرگ قلبی که بتواند با خداوند انس داشته باشد نداریم؟! آن بزرگان اول سخنان ائمه علیهم السلام را محور زندگی خود قرار دادند و به راحتی از خیلی چیزها گذشتند تا به انس با خدا رسیدند و با این کار عملاً همه چیز را به دست آوردند. در شهدا چنین خصلت‌هایی احساس می‌شد که به راحتی از دنیا و آنچه در آن است گذشتند. باور بفرمایید در چهره بعضی از آنها گذشتن از دنیا کاملاً پیدا بود، چشمشان افق دیگری را می‌دید، آیا این‌ها اگر غصه دنیای از دست رفته‌شان را می‌خوردند، چشمشان تا این جاها باز می‌شد؟ مادر یکی از شهدا می‌گفت: آنچنان فرزندم در این دنیا نبود که هر چه به او نگاه می‌کردم او را شهید می‌دیدم، اصلاً نمی‌توانستم او را متعلق به خودم و دنیا بینم.

امیرالمؤمنین علیه السلام بنا دارند افق دید و قلب ما را تا آنجا پیش ببرند که خود را دنیایی نبینیم و به جای آن که خدمت‌گذار دنیا شویم، دنیا را

خدمت گذار خود ببینیم و به آبادانی قیامت خود همت کنیم، آن حضرت دید و به ما هم نشان داد، هنر ما گرفتن بصیرت علوی است. به گفته مولوی:

ای علی که جمله عقل و دیده‌ای شمه‌ای بنما از آنچه دیده‌ای
و حضرت به واقع شمه‌ای از آنچه دیده‌اند را بر ما نمایانند. ولی:
هر آن کس نیاموخت ز آموزگار بیاموزدش گردش روزگار
در خاتمه به این فرمایش امام‌الموحیدین علیه السلام عنایت بفرمایید که مطلبی
است پر از رمز و راز. می‌فرمایند: «كَمْ مِنْ مُتَعَبٍ نَفْسَهُ مُقْتَرٍ عَلَيْهِ وَ مُقْتَصِدٍ
فِي الطَّلَبِ قَدْ سَاعَدَتْهُ الْمَقَادِيرُ»^{۱۱} یعنی؛ چه بسیار افرادی که در طلب دنیا
نفس خود را به سختی می‌اندازند و با این حال خداوند بر آن‌ها تنگ‌دستی
وارد می‌کند، و چه بسیار افراد میانه‌رو و مقتصدی که تقدیرهای الهی به
کمکشان می‌آید و با توجه به مقدرات الهی برنامه‌های خود را جلو
می‌برند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در روایت مشهور به «ای اباذر» می‌فرمایند:
«یا اباذر! لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ فَرَّ مِنْ رِزْقِهِ كَمَا يَفِرُّ مِنَ الْمَوْتِ لَأَذْرَكَ رِزْقُهُ
كَمَا يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ». یعنی؛ ای اباذر! اگر فرزند آدم از رزقش همچنان که
از مرگ فرار می‌کند، فرار کند باز رزق تعیین شده او به او خواهد رسید
همچنان که مرگ او به او خواهد رسید.

این روایت ما را از نگرانی تأمین رزق آزاد می‌کند و موجب ایجاد زمینهٔ انس هر چه بیشتر انسان با خدا خواهد شد.^{۱۲}

و نیز پیامبر در فراز دیگر از سخنان به اباذر می‌فرماید: «یا اباذر! اِسْتَعْنِ بِعَنِّي اللَّهُ يُعْنِكَ اللَّهُ. فَقُلْتُ: وَمَا هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: غَدَاءُ يَوْمٍ وَ عِشَاءُ لَيْلَةٍ، فَمَنْ قَنَعَ بِهَا رِزْقَهُ اللَّهُ فَهُوَ أَغْنَى النَّاسِ».

یعنی؛ ای اباذر! خود را به آنچه خدا تو را غنی ساخته، غنی دان. اباذر می‌گوید: عرض کردم آن چیست ای رسول خدا؟ حضرت فرمودند: غذای یک روز و شام یک شب، هرکس قانع شد به رزقی که خداوند به او داده، ثروتمندترین مردم است.

این روایت؛ موضوع غنای دروغین را از غنای حقیقی مورد بررسی قرار داده و نقش خیال و آرزوها را در به‌دست آوردن ثروت‌های دروغین روشن می‌کند.^{۱۳}

قرآن در آیه ۶۰ سوره عنکبوت می‌فرماید: «وَكَايْنٍ مِّنْ دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» یعنی؛ چه بسیار جنندگان که رزق خود را حمل نمی‌کنند- مثل پرندگان- و خدا رزق آنها را و شما را می‌دهد، و او شنوا به نیازهای شما و دانا به راه‌های رفع نیازهای شماست.

۱۲- در رابطه با مسأله فوق می‌توانید به سلسله مباحث شرح حدیث «ای اباذر» جلسه ۸۶ مراجعه فرمایید.

۱۳- برای بررسی بیشتر در موضوع فوق به سلسله مباحث شرح حدیث «ای اباذر» جلسات ۹۱ و ۹۲ مراجعه فرمایید.

آیه می‌فرماید: فرقی نمی‌کند بین آن پرنده‌ای که زمین و منبع درآمد ندارد، و شما، همه را خداوند رزق می‌دهد، پس مواظب باشید از رزاق بودن خدا غافل نشوید و فکر کنید زمین و مغازه و اداره شما عامل حقیقی رسیدن رزق شما است و از خدا و وظیفه خود نسبت به خدا غافل شوید. سپس در آیه بعد می‌فرماید: «وَلَكِنَّ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لِيَقُولَنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ» یعنی؛ اگر به همین افراد که از رزاق بودن خدا غافل شده‌اند و خود را گرفتار حرص در طلب رزق کرده‌اند بررسی چه کسی آسمان‌ها و زمین را خلق کرد و انضباط خورشید و ماه را در قبضه خود دارد؟ خواهند گفت: خدا! پس به این‌ها بگو حالا که چنین است این چه تهمتی است که روا می‌دارید و منکر رزاق بودن خدایید و این چنین در طلب رزق سر از پا نمی‌شناسید؟ و لذا در ادامه به عنوان نتیجه‌گیری می‌فرماید: «اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» یعنی؛ حالا که متوجه شدید از آن پرنده بدون سرمایه تا شما که سرمایه و زمین و مغازه دارید، همه را خدا رزق می‌دهد، و حالا که متوجه شدید تمام عالم در قبضه قدرت خداوند است، پس بدانید: «اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» یعنی؛ خدا است که با برنامه‌هایی که دارد هر کس را اراده کرد، رزقش را وسعت می‌دهد و یا محدود می‌کند، چرا که

مقدّرات حکیمانه، بستر تعالی انسان‌ها ۱۳۳

خداوند بر همه چیز دانا است و می‌داند شرایط بندگی هر کس چگونه باید
باشد.^{۱۴}

«وَالسَّلَامُ عَلَیْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَکَاتُهُ»

۱۴ - برای شرح بیشتر این آیات می‌توانید به بحث تفسیر سوره عنکیوت جلسه ۲۴ رجوع

فرمایید.

زندگی، ماوراء وسعت و تنگی رزق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا﴾
﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ﴾
﴿إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطَاً كَبِيرًا﴾^۱

چگونگی ورود به زندگی اقوم

قرآن در سوره اسراء آیه ۹ می فرماید: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمٌ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا»^۲؛ یعنی این قرآن به راه و روشی که اقوم و پابرجا است دعوت می کند و بشارت می دهد مؤمنینی را که به اعمال صالح مبادرت می ورزند، که برای آنها اجر بزرگی در پیش است.

«أَقْوَمٌ»؛ یعنی چیزی که هم خودش قوام دارد و زوال ناپذیر است، هم هر چیزی که به او نزدیک بشود محکم و زوال ناپذیر می شود، یعنی

۱ - سوره اسراء، آیات ۳۰ و ۳۱.

۲ - سوره اسراء، آیه ۹.

آنچنان محکم است که در خودش هیچ سستی نیست و کسی هم که به او نزدیک بشود از نقص و اضمحلال می‌رهد.

بعد از طرح این نکته؛ دستوراتی می‌دهد که از طریق آن دستورات، ما به اقوام نزدیک می‌شویم و از زوال و اضمحلال نجات می‌یابیم.

می‌فرماید: معبودی غیر از الله برای خود قرار نده، و برای این که این خصلت در تو رشد کند، احسان به والدین بکن که آن‌ها مسیر ایجاد تو توسط خداوند بودند. احسان به والدین یک نوع خدانگری و خدادوستی است. بعد می‌فرماید: حق را در قوم و خویش جاری کن و با روحیه حق دوستی، حقوق آن‌ها را رعایت کن، «وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ» یعنی؛ حقوق آشنایان و مساکین و درراه‌مانده‌ها را ادا کن، حق هر ذی‌حقی را حرمت بگذار، حقوق این‌ها را رعایت کن. یعنی؛ حریم حق را در این گروه‌ها رعایت کن، تا در عین نظر به خویشاوندان، حق در روابط تو با سایر انسان‌ها گم نشود.

در واقع با طرح این دستورات دارد سنت «يَهْدِي لِّلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ»؛ را گوشزد می‌کند تا ما حق را بشناسیم و رعایت کنیم.

راه ایجاد یگانگی در شخصیت

بعد در همین راستای «يَهْدِي لِّلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» می‌فرماید: «وَلَا تُبْذَرُ تُبْذِرًا»^۳ در ارتباط با جامعه و رعایت حقوق آن‌ها، اهل ریخت و پاش نباش، و گرنه تعادل توحیدی‌ات به هم می‌خورد، نمی‌توانی یگانه شوی تا

۳ - سوره اسراء، آیه ۲۶.

با یگانه ارتباط برقرار کنی، تمام مقصد و مقصود قرآن در تمام دستورات دین این است که انسان شایسته قرب الهی شود، حتی فرمود: «مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» و هدف خلقت انسان و جن را بندگی خدا قرار داده است. در جای دیگر می فرماید: «وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ» یعنی؛ پروردگار خود را بندگی کن تا به یقین برسی. «یقین» مقام رؤیت حق و مقام قرب کامل است، پس تمام دستورات دین برای این است که انسان شایسته قرب شود، آن وقت لازمه شایسته قرب شدن، نزدیک شدن به أحد است و لازمه نزدیکی به أحد، شخصیت یگانه پیدا کردن است، یعنی اگر ما در شخصیت خود یگانگی لازم را نداشته باشیم، اصلاً شایسته ارتباط با أحد نمی شویم.

شخصیت انسان موحد غیر از شخصیت انسان فاجر است، فاجر؛ یعنی کسی که ابعاد شخصیتش منفجر شده، هر گوشه اش به چیزی گرفتار شده است. ولی انسان موحد یعنی کسی که تمام امیالش در زیر نور شریعت، به یگانگی رسیده است، چون خود را در تحت حکم أحد قرار داده و مسلم به اندازه ای که شخصیت انسان یگانگی داشته باشد، می تواند در مقام قرب با أحد باشد.

پس دستورات دین، دستورات «يَهْدِي لِّلَّذِي هِيَ أَقْوَمُ» است که تو را از یگانگی و استحکام برخوردار می کند، به همین جهت می فرماید: مواظب باش شیطانی عمل نکنی، شیطان در مقابل خدا کفر می ورزد، چون اهل

ریخت و پاش است، فرمود: «إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَأَنَّهُمْ إِخْوَانُ الشَّيَاطِينِ»^۴ یعنی آن‌ها که اهل ریخت و پاش هستند از همراهان و برادران شیطان‌اند، تو اهل ریخت و پاش نباش که تعادلت از دست می‌رود، نگاه اقتصادی صرف به عمل تبذیر نکنید، به عنوان شرک و کفر به آن نگاه نکنید، یعنی همان‌طوری که خداوند به آن نگاه کرده است. آیه قرآن این است که اگر مُبَدِّرُ باشید، فکرتان شیطانی می‌شود، یعنی گرفتار کفر می‌شوید و از خداوند، محجوب می‌گردید و دیگر نمی‌توانید با خدا ارتباط برقرار کنید، مقام گسستگی و انفجار و بی‌تعادلی در شخصیت خود پیدا می‌کنید.

تعادل توحیدی

باز در رابطه با «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» و این که این قرآن راه‌های پایدار و ماندگار را به بشریت نشان می‌دهد و این که انسان‌ها در یک تعادل مطلوب قرار گیرند. می‌فرماید: «وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا»^۵ یعنی دست خود را آنچنان به گردنت قفل نکن که هیچ بخششی از تو صادر نشود، و آنچنان هم در بخشش افراط نکن که دچار فقر کامل شوی. نه بخل بر تو حکومت کند، نه بی‌پروایی در خرج کردن و بخشیدن. قدرت مدیریت اقتصادی تحت دستورات دین به انسان تعادل توحیدی می‌بخشد، در راستای چنین دستوراتی، به خصوص دستور اخیر، یک قاعده کلی را در

۴ - سوره اسراء، آیه ۲۷.

۵ - سوره اسراء، آیه ۲۹.

امر رزق گوشزد می کند و می فرماید: «إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا» یعنی این سنت پروردگار تو است که هر کس را خواست رزقش را وسعت می دهد و یا محدود می نماید، زیرا که او به حقیقت و موضع گیری بندگانش از قبل آگاه بوده و می دانسته است چه اندازه از رزق به مصلحت آنها است.

علامه طباطبایی «رحمة الله عليه» بر اساس سیاق سوره در رابطه با این آیه، فرمایش خوبی دارند. می فرمایند:

«خداوند رزق را بر عده ای فراخ و برای عده ای تنگ می کند، اما نه آنچنان تنگ می گیرد، که به کلی قطع کند، نه آنچنان وسعت می دهد که بی حساب باشد، تو هم این طوری باش تا متخلّق به اخلاق خدا گردی.»

علامه «رحمة الله عليه» از این آیه، استفاده برای توحید شخصیت می کند. یعنی؛ آیه می خواهد بگوید چنانچه بر روش الهی عمل کنی، تعادل شخصیت برایت حفظ می شود. بین خدا چطور با بندگانش برخورد کرده است، نه افراط و نه تفریط، نه آنجا که تنگ می گیرد به کلی قطع می کند و نه آنجا که مصلحت می داند وسعت دهد بی حساب وسعت می دهد، بلکه با یک تعادل و قوام خاصی در عالم تصرف می کند، که این همان تدبیر اقوام است. پس حالا که متوجه شدید این قرآن به اقوام دعوت می کند، تا وقتی که دارای یک نحوه تعادل و روحیه اقوام نشوید، نمی توانید بهره لازم را از زندگی خود ببرید و قرآن هم به این جهت از سنت های اقوام خبر می دهد

که می‌خواهد ما با آن‌ها هماهنگ شویم. اساس بندگی برای هماهنگی با نظام اقوم الهی است و عمده مشکل این قرن همین است که بشر به بندگی اش قانع نیست، اصلاً قناعت در دستورات دین، قناعت در بندگی است که ظهورش قناعت در اقتصاد است. شما روایات را بخوانید، عمده این است که انسان، قانع بشود بنده است، وقتی که قانع شد که بنده است، می‌بیند همه عالم برای اوست و برای تعادل او آفریده شده تا او را به استحکام شخصیت و قوام در انسانیت برساند. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «مَنْ أَصْبَحَ مُعَافِيً فِي بَدَنِهِ آمِنًا فِي سِرِّهِ بِهِ، عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ، فَكَأَنَّما خَيْرَتْ لَهُ الدُّنْيَا بِحَذَا فِيرِهَا»^۷ یعنی هر کس صبح کند در حالی که تنش سالم و در جماعت خود ایمن باشد، و خرج و رزق آن روزش در نزدش باشد، مثل آن است که جهان با تمام آنچه در آن هست، مال اوست. چون چنین کسی در چنین شرایطی هر آنچه را واقعاً از دنیا می‌طلبد به طور کامل دارد. و لذا نمی‌خواهد برتر از بقیه باشد، آن وقت مال بیشتری که به وسیله آن بتواند بر شما فخر کند نمی‌خواهد.

دقت کنید! به آن عارف گفتند: از خدا چه می‌خواهی؟ گفت: «هر چه خدا بخواهد!! بنده را چه حقی که بگویند چه می‌خواهم، به گدا هر چه دادند می‌گیرد». بنده از خدا چه می‌خواهد؟ هر چه او بخواهد، حالا اگر وسعت داد، همان را می‌خواهد، اگر تنگ گرفت، همان را می‌خواهد، البته مؤمن تنگ بودن رزق خود را احساس نمی‌کند، سخت‌گیری‌های خدا را در جاهای دیگر می‌شناسد. بدترین بلا را برای خود، از بین رفتن لذت

مناجاتش می‌داند، قساوت قلب را بلائی حقیقی می‌داند، مؤمن اصلاً حسّ نمی‌کند که خداوند با این تنگی رزق به او تنگ گرفته است. کسی که به بندگی خدا قانع است، و از دنیا به همین حالت بندگی بسنده کرده است، از این تعادل تنگ گرفتن و یا وسعت دادن‌های رزق، مدیریت مدبرانه حق را می‌بیند، نه حسرت می‌خورد به جهت آن که ندارد، و نه مغرور می‌شود به جهت این که دارد، چون هر دوی این صفات شیطانی است. اصلاً بنا نیست از نداشتن دنیا حسرت بخوریم.

خداوند از ما به ما آگاه‌تر است

پس طبق این آیه که می‌فرماید «إِنَّ رَبَّكَ يَسْطُرُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا» به این نتیجه رسیدیم که رزق هر کس مقدر شده است، حالا اگر بر ما تنگ گرفتند، الحمدلله، و اگر وسعت دادند، باز هم الحمدلله. ما خودمان نمی‌دانیم واقعاً کدام یک از آن دو برای ما خوب است، خداوند در آخر آیه می‌فرماید: «إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا»؛ یعنی خداوند از قبل به وضع بندگانش آگاه و بصیر بود. پس او بهتر از ما وضع ما را می‌داند، همچنان که اعضاء مورد نیاز ما را قبل از تولد، برای ما پیش‌بینی کرد، و همچنان که برای هدایت ما پیامبران را فرستاد تا گمراه نشویم، خودش رزق مورد نیاز ما را، آن هم طوری که برای ما مصلحت است، تقدیر فرموده است. با توجه به این نکته؛ زندگی ما ماوراء وسعت و تنگی رزق خواهد شد. گفت:

عاشقم بر لطف و بر قهرش به جدّ ای عجب کس عاشق این هر دو ضد

یعنی من آسانی‌ها و سختی‌های پروردگارم را کاملاً پسندیده‌ام، هر چند این کار عجیب است، اما نه در مورد پروردگارم،
 نالم و ترسم که او باور کند وز ترخّم جور را کمتر کند
 آری؛ طبیعی است که در اثر سختی‌ها ناله می‌کنم، چون اقتضای
 برخورد با سختی‌ها ناله است، هر چند نگرانم خداوند بر این ناله من ترخّم
 فرماید و سختی‌هایی را که مصلحت روح و زندگی من است کم کند،
 آن وقت در این حال ناله‌ای دیگر سر می‌دهم به جهت رفع سختی‌ها.
 والله ار زین خار در بستان شوم همچو بلبل زین سبب نالان شوم
 یعنی سوگند به خدا اگر از سختی‌هایی که پروردگارم برایم مقدر
 فرموده به راحتی‌ها منتقل شوم، مثل بلبلی که از محبوبش جدا شده، ناله
 سر می‌دهم، چون من هر چه او برایم بخواهد می‌خواهم. اگر یک مشکل
 برایم ایجاد کرد، این مشکل در جای خود، راه ارتباط من است با خدا، او
 دنبال بهانه است یک چیزی به ما بدهد، تا بگوییم خدا.

تدبیر الهی، نحوه آرمانی زندگی ما

انسان بیدار مشکلات و تنگناها را چهره‌ای از ربوبیت حق می‌بیند،
 همان‌طور که وسعت‌ها و راحتی‌ها را چهره دیگری از ربوبیت حق
 می‌شناسد، خدا می‌داند ما در چه شرایطی می‌توانیم درست بندگی کنیم،
 چون او ربّ ما است و ما بندگان اویم «إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا»؛ در
 علم خدا، آن نحوه آرمانی و ایده‌آل بودن ما مشخص بود و بر اساس آن
 بودن، زندگی ما را برای ما تنظیم فرمود. حالا اگر ما از آن زندگی که

توسط حضرت حق تنظیم و برنامه‌ریزی شده استفاده نمی‌کنیم، تقصیر خود ماست، طناب برای آن است که انسان بگیرد و بالا برود، حالا اگر کسی میل رفتن در چاه را دارد و از طناب به جای بالا رفتن در راه پایین رفتن استفاده می‌کند، تقصیر طناب نیست. گفت:

تو درون چاه رفته‌استی زکاخ چه گنه دارد جهان‌های فراخ
 مر رَسَن را نیست جرمی ای عنود چون تو را سودای سر بالا نبود

دو حالت قابل تصور است: یا خدا از قبل، طرح دنیا و حوادث آن را در علم خود نداشته، و دنیا و حادثه‌های آن روی دست خدا مانده است، یا از قبل طرحش را داشته است، فرض اوّل محال است، چون خالق هستی، علم به تمام ابعاد مخلوقش دارد و آینده مخلوقش هم جزء مخلوقیت مخلوق است و با اراده خدا ایجاد شده است، پس اگر طرح دنیا را از قبل در علم خود داشته است و هر موجودی آن‌طوری که در علم خدا بوده خلق می‌شود. همچنان‌که موجود مختار بر اساس اختیاری که در علم خدا برای او بوده، خلق شده است پس از قبل به همه ابعاد وجودی ما علم داشته و به نیازهای ما از جمله نیاز ما به رزق، علم داشته است و لذا می‌فرماید: «إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا» یعنی؛ از قبل آن بنده را با تمام میل‌ها و مصلحت‌هایش می‌شناخته و بر اساس همان میل‌ها و مصلحت‌هایش زندگی او را همراه با وسعت و یا تنگی رزقش، تقدیر فرمود، پس تمامی مکنونات وجود بنده قبل از خلقت بنده معلوم است و بر همان اساس که خدا نحوه وجود بنده را می‌داند، زندگی بنده را نسبت به بنده و بنده را نسبت به دنیا، آرایش داده و ربوبیت کرده است.

این جا شما با دقت به قسمت آخر آیه، نتیجه خوبی می‌گیرید و آن این که ربّ شما برای زندگی شما از قبل برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام داده است، ربّ کارش پروریدن است، حالا اگر از قبل می‌داند که پروریدن و تعالی شما در رابطه با ایجاد این نوع خاص از شرایط است، همان شرایط را برای شما تدبیر می‌کند. حالا شما طوری زندگی کن که نگاه و عقیده توحیدی‌ات تو را متوجه شرایط پرورش پروردگارت کند. یعنی نظام توحیدی و تدبیر حکیمانه‌ای که بر اساس آن، رزق یکی را تنگ گرفته و رزق دیگری را وسعت داده است، نه آن که رزقش تنگ است زندگی‌اش از تعادل خارج می‌شود و نه آن که رزقش وسعت دارد قرار است گرفتار ریخت و پاش شود و از تعادل لازم خارج گردد.

غفلت از رزق مقدر، عامل قتل فرزندان

شیطان می‌خواهد کاری کند که ما در راستای تقدیر الهی و این که مصلحت دیده ما را در تنگی رزق بی‌روانند، ما خود را فقیر احساس کنیم. کسانی که با شیطان بیشتر رفیق هستند، اگر بیشتر از بقیه هم ثروتمند باشند، بیشتر احساس فقر می‌کنند. قرآن می‌فرماید: «الْشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»^۸ یعنی؛ شیطان شما را از فقر می‌ترساند و به فحشاء امر می‌کند، و خدا به شما وعده مغفرت و فضل و گشایش می‌دهد، خداوند در عالم حضوری گسترده و عالمانه دارد.

طبق آیه فوق احساس فقر مالی ریشه در وسوسه شیطان دارد، حال خواه انسان ثروتمند باشد، خواه نباشد، با این که آمریکا وضعیت اقتصادی اش از بسیاری از کشورها بهتر است، ولی می بینید که احساس فقر بیشتری می کند و نگران است که نکند بدبخت شود و برای نجات از این فقر و همی که شیطان بر جان آن ها انداخته، بیشتر از بقیه دست و پا می زنند، چون شیطان یارانش را از فقر می ترساند، در حالی که خداوند رزق مورد نیاز هر کس را مقدر فرموده و انسان ها می توانند با اندک فعالیت راه رسیدن آن رزق را فراهم کنند و بیشترین وقت خود را در راه معارف الهی و عبادت در پیشگاه خداوند، و خدمت به خلق برای رضایت خالق بگذرانند، لذا در آیه بعد می فرماید: ای آدم ها! برای این که تشنه شخصیتی پیدا نکنید و به تعادل شخصیت و یگانگی روح برسید و بتوانید با حق، یگانه شوید و با یگانه ارتباط برقرار کنید: «وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبَةَ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيرًا»^۹ یعنی؛ فرزندان را از ترس فقر، نکشید، ما آن ها و شما را رزق می دهیم و این کار شما انحرافی بزرگ است. چون نمی دانند این که از فقر نگرانند شیطان بازی شان داده است و کارشان را به جایی رسانده که برای فرار از فقر به جنایتی بزرگ - یعنی قتل فرزند - دست می زنند. این آیه فوق العاده روشنگر است تا انسان ها بدانند اگر متوجه مسئله رزق مقدر نباشند تا کجاها به انحراف کشیده می شوند، به طوری که نه تنها تمام عمر خود را

در راه کسب رزق از بین می‌برند، بلکه در حد کشتن کودکان بی‌گناه جلو می‌روند.

فکر نکنید قتل این کودک باعث می‌شود یک نان خور از خانواده کم شود، اصلاً بنا نبوده نان خوردن این کودک یا این همسر به دست شما باشد، خداوند خودش خلقشان کرده، خودش هم رزقشان را می‌دهد، منتها ممکن است از طریق شما آن رزق را به بندگانش برساند، حالا اگر تو فکر کردی خودت باید رزقشان را بدهی و احساس سنگینی بر دوش خود کردی، نگرانی از فقر گریبانت را می‌گیری، ولی اگر خود را واسطه دیدی و واسطه خوبی برای رساندن رزق به کودکان شدی، به برکت رزقی که از طریق شما برای آنها می‌فرستند، برکات اضافه‌تری هم به شما می‌رسد، این جاست که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «أَنْفَقِي وَلَا تُحْصِي فَيُحْصِيَ اللَّهُ عَلَيْكَ، وَلَا تُوعِي فَيُوعِي اللَّهُ عَلَيْكَ»^{۱۰} یعنی؛ خرج کن و حساب نکن، که خدا بر تو حساب نکند، و بخل موز تا خدا بر تو بخل نوزد. حضرت در این فرمایش می‌خواهند ما را متوجه کنند که فکر نکن تأمین رزق همسر و فرزندان را بر دوش تو گذاشته‌اند که بخوای حساب تأمین رزق را بکنی و لذا سخت بگیری. می‌فرمایند: خداوند حساب این زندگی را کرده است، وگرنه نباید از این جمله حضرت برداشت کنیم که به نام بخل نوزیدن، ریختن و پاش کنیم، چون خودشان در جای دیگر می‌فرمایند: «إِنَّ مِنَ السَّرْفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّ مَا اسْتَهَيْتَ»^{۱۱} یعنی؛ از انواع اسراف این که

۱۰ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۵۶۶.

۱۱ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۹۱۸.

هر چه می‌خواهی بخوری، و یا می‌فرماید: «الْإِقْتِصَادُ نِصْفُ الْعَيْشِ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ نِصْفُ الدِّينِ»^{۱۲} یعنی؛ اقتصاد و میانه‌روی، نصف زندگی است و حُسن خلق، نصف ایمان است. بناست شما خدا را بندگی کنید. خیلی چیز عجیبی است! اگر کارهایمان را به بندگی ربط بدهیم و در راستای بندگی خدا شغل خود را انتخاب کنیم، خداوند هر طور مصلحت دانست رزق ما را تأمین می‌فرماید. چه موقع کشاورزی تحقیر و یا معلمی و یا خانه‌داری تحقیر شد؟ موقعی که خود این‌ها زندگی به حساب نیامد، بلکه وسیله پول درآوردن شد تا به کمک پولی که از طریق آن‌ها به دست می‌آید برویم زندگی کنیم، چقدر زیبا بود و هست وقتی که شغل ما بستر زندگی ما باشد و نه صرفاً منبع درآمد، در آن حالت خود آن شغل مطلوب است. بنده نباید معلمی کنم تا پول درآورم و با آن زندگی بکنم، بلکه همین معلمی، زندگی است، آری حقوقم را هم می‌گیرم، آن دیگر رزقی است که خدا از این طریق می‌دهد. شما الآن اینجا نشسته‌اید تا زندگی کرده باشید، کسی هم به شما پول نمی‌دهد، برای همین هم خسته نمی‌شوید، آن‌طور که یک کارمند اداره در اداره هست، این‌جا نشسته‌اید.

زننده بودن یا زندگی کردن

یک وقت آدم زندگی را شناخته است، و لذا خوب زندگی می‌کند. اگر زننده بودن و زندگی کردن را بشناسد و در راستای زندگی کردن، کار کند و نه برای زننده بودن، دیگر خسته نمی‌شود، چون زندگی خستگی

نمی‌آورد. انسان در زندگی با خودش ارتباط دارد. آدم خودش از خودش خسته نمی‌شود. عرض کردم از چه موقع خانه‌داری تحقیر شد؟ از وقتی پول درآوردن زندگی شد، لذا گفته شد خانه‌داری که کار نیست، بروید پول درآورید تا کاری کرده باشید و بتوانید زندگی کنید، غافل از این که همین خانه‌داری زندگی است و آن کس هم که به دنبال پول درآوردن است برای این که به همین زندگی برسد پول در می‌آورد، ولی گاهی زندگی کردن را گم می‌کند و پول درآوردن را زندگی خود می‌پندارد و این اول افسردگی‌ها و خستگی‌ها است. در اثر چنین تفکر غلط بود که خانه‌داری یعنی مقدس‌ترین نحوه حیات، از دست رفت، زنان زندگی را گم کردند. مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» در مقابل شعاری که می‌خواست تحت عنوان احیاء حقوق زن، زنان را از خانه به اداره و خیابان بکشد، فرمودند: بزرگ‌ترین ظلم به زنان در خانه شده است که خانه‌داری را زندگی ندانیم، این بزرگ‌ترین خیانت است به زنان، مثل بنده که پدر بودم برای فرزندانم زندگی است، حالا چندین آپارتمان داشته باشم، که زندگی نیست، من همین که پدر بچه‌هایم هستم، پدر بودم یک بعد اساسی از زندگی‌ام است. این خیلی برای بنده ارزش دارد تا این که مثلاً چندین کارخانه داشته باشم و تمام کارگرمایش صبح به صبح به بنده سجده کنند، این که مشکل مرا حل نمی‌کند و زندگی به من نمی‌دهد و جان مرا سیراب نمی‌کند.

برکات کفاف در رزق

یک بُعد انسان همان طور که برای مادران، مادری است، برای پدران، پدری است، این بُعد از زندگی یک چیز دیگر است و از همه گنج‌های عالم برتر، نفس پول در آوردن زندگی نیست، آری؛ اگر درست با آن برخورد شود، می‌تواند مقدمه برای زندگی باشد. وقتی انسان زندگی را شناخت، دیگر فقر و ثروت برایش مطرح نیست، آن جمله امام خمینی «رحمة الله علیه» را داشته باشید که به احمد آقا در آن نامه مشهور به «نقطه عطف» نوشتند: «زمان رضاخان عمّامه روحانیت را برمی‌داشتند، و آن در حالی بود که راه کسب درآمد روحانی، لباس و عمّامه است، رضاخان خوب می‌دانست عمّامه برداشتن یعنی مختل کردن ممر اقتصادی روحانیت». امام «رحمة الله علیه» در آن نامه می‌فرماید: «در آن زمان، صبح رفتم نان بگیرم، دیدم یک روحانی که عمّامه‌اش را برداشته بود، یک تکه نان خریده در حال خوردن است، رو کرد و به من و گفت: حالا که سیر شدم، عمّامه‌ام را به زن یتیم‌دار دادم تا برای بچه‌هایش پیراهن بکند!! تا ظهر هم خدا بزرگ است». امام «رحمة الله علیه» به احمد آقا می‌گوید: به جان تو سوگند! من حسرت حالت آن آقا را می‌خورم، این غنی‌ترین آدم زیر آسمان است. چون نظام عالم را می‌شناسد، این آدم با این عبادت‌هایش، با نماز خواندن‌هایش، به اینجا رسیده است و ارتباطش را با خدا می‌شناسد، چرا که زندگی یعنی ارتباط با خدا. حال این زندگی هرگز بی‌رزق نمی‌شود. پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: «طُوبَى لِمَنْ أَسْلَمَ وَ كَانَ عَيْشُهُ

كَفَافًا»^{۱۳} یعنی چه خوش است موقعیت کسی که مسلمان باشد و زندگی او در حد کفاف باشد و فقط به آنچه نیاز دارد قانع باشد، همچنان که در جای دیگر می‌فرمایند: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا جَعَلَ رِزْقَهُ كَفَافًا»^{۱۴} یعنی؛ چون خداوند بخواهد بنده‌اش را مورد محبت قرار دهد، رزق او را در حد کفاف قرار می‌دهد. در خبر داریم که روزی رسول خدا ﷺ با اصحابشان در حین سفر در بیابان، جهت رفع تشنگی و گرسنگی نیازمند شیر شدند به گله‌ای برخورد کردند، حضرت کسی را فرستادند تا از چوپان گله مقداری شیر بگیرد. او عذر آورده بود و حضرت دعا کردند که خداوند گوسفندانش را زیاد کند. باز به گله دیگر برخورد کردند و او نیز همچنان از دادن شیر عذر آورد و حضرت باز همان دعا کردند تا این که چوپان گله سوم تقاضای حضرت و اصحاب را برآورده کرد و حضرت بر عکس آن دو، در برخورد با آن دعا کردند؛ خداوند به اندازه «کفاف» به او بدهد. اصحاب تعجب کردند که یا رسول الله؛ چرا برای آن دو گله تقاضای ازدیاد کردید ولی برای گله سوم خواستید خداوند در حد کفاف به او بدهد؟ فرمودند: چون این سومی در حد کفاف مایحتاج خود خواهد داشت و آن دو در ازدیاد برای بقیه تلاش می‌کنند. منظور عرضم این نکته است که چرا پیامبر خدا ﷺ در حدیث قبل فرمودند؛ چون خداوند بخواهد بنده‌اش را مورد محبت قرار دهد، رزق او را در حد کفاف می‌دهد. جای دیگر می‌فرمایند: «أُشْرِكُوا الدُّنْيَا لِأَهْلِهَا فَإِنَّهُ مَنْ أَخَذَ مِنْهُ فَوْقَ

۱۳ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۹۰۹.

۱۴ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۶۸۱.

ما يَكْفِيهِ أَخَذَ مِنْ حَتْفِهِ وَ هُوَ لَا يَشْعُرُ»؛^{۱۵} یعنی دنیا را برای اهلش واگذارید زیرا که هر کس بیش از آنچه کفاف اوست و او را کافی است از دنیا به دست آورد، در هلاکت خود می کوشد بدون آن که متوجه باشد.

انسان باهوشی در همین راستا از پیامبر ﷺ پرسید: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا يَكْفِينِي مِنَ الدُّنْيَا؟ قَالَ: مَا سَدَّ جَوْعَتَكَ وَ وَارَى عَوْرَتَكَ وَ إِنْ كَانَ لَكَ بَيْتٌ يَطَّلُكَ فَبِخٍ بَخٍ، وَ إِنْ كَانَ لَكَ دَابَّةٌ تَرْكَبُهَا فَذَاكَ وَ أَتَى مَسْئُولٌ عَمَّا سَوِيَ ذَلِكَ.^{۱۶}

یعنی؛ ای پیامبر خدا! چه چیزی از دنیا برای من کافی است؟ حضرت فرمودند: آن چه گرسنگی ات را برطرف ساخته، و بدنت را بپوشاند، و اگر خانه ای داشته باشی که در سایه آن زندگی کنی چه بهتر، و هم چنین اگر چارپایی برای سواری داشته باشی نیز خوب است، و تو نسبت به داشتن بیش از آن مسؤل خواهی بود.

در بحث های گذشته عرض شد؛ چون رزق ادامه وجود مخلوق است و چون وجود من به اراده من نیست و بود من را خدا داده است، ادامه بود من هم ربط به خالق من دارد و از طرفی رزق من ادامه خالقیت او و مخلوقیت من است. تا آن خالق هست و تا من مخلوق اویم، ادامه بودن من که رزق من است، به عهده اوست و خود خداوند آن را به عهده گرفته است. لذا است که می فرماید: هیچ جنبنده ای روی زمین نیست مگر این که رزقش بر خداست.^{۱۷}

۱۵ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۲.

۱۶ - مجموعه ورام، ج ۲، ص ۲۱۵.

۱۷ - سوره هود، آیه ۶.

این است که از امام حَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عليه السلام داریم که: «إِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ رِزْقًا جَدِيدًا وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُلْحَاحَ فِي الْمَطَالِبِ يَسْتَلْبُ الْأُبْهَاءَ وَيُورِثُ التَّعَبَ وَالْعَنَاءَ فَاصْبِرْ حَتَّى يَفْتَحَ اللَّهُ لَكَ بَابًا يَسْهُلُ الدُّخُولَ فِيهِ فَمَا أَقْرَبَ الصُّنْعَ إِلَيَّ الْمَلْهُوفِ وَالْأَمْنِ مِنَ الْهَارِبِ الْمُخَوْفِ فَرُبَّمَا كَانَتْ الْعَيْرُ نَوْعَ آدَبٍ مِنَ اللَّهِ وَالْحُظُوظُ مَرَاتِبُ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيَّ ثَمَرَةً لَمْ تُدْرِكْ وَإِنَّمَا تَنَالُهَا فِي أَوَانِهَا وَاعْلَمْ أَنَّ الْمُدْبِرَ لَكَ أَعْلَمُ بِالْوَقْتِ الَّذِي يَصْلُحُ حَالُكَ وَ لَا تَعْجَلْ بِحَوَائِجِكَ قَبْلَ وَقْتِهَا فَيَضِيقَ قَلْبُكَ وَ صَدْرُكَ وَ يَعْشَاكَ الْقُنُوطُ»^{۱۸}

یعنی؛ هر روز تو با رزق جدیدی همراه است، و بدان که اصرار تو بر طلب آن ارزش را می‌برد و سختی به بار می‌آورد، پس شکیبایی بورز تا آن که خداوند بابی را برای تو بگشاید که به راحتی در آن وارد شوی، چقدر رزق، به مال‌باخته، و امنیت، به فراری ترس‌زده نزدیک است، چه بسا که دگرگونی ایام، ادبی است الهی، و برخورداری مراتبی دارد، پس بر بهره‌ای که بدان هنوز دست نیافته‌ای، عجله مکن که در وقت خودش، به آن می‌رسی، و بدان آن کس که تدبیر امور تو را به دست دارد بهتر می‌داند چه موقع دست‌یافتن به آن برای تو بهتر است، حال برای رسیدن به خواست‌هایت قبل از رسیدن وقت آن‌ها، عجله مکن که قلبت تنگ شود و ناامیدی تو را فرا گیرد.

در واقع با توجه به فرمایش روایت فوق، انسان زندگی را گم نمی‌کند و به تعبیر امام عليه السلام گرفتار تنگی قلب و بی‌حوصلگی و ناامیدی نمی‌شود.

پس عنایت داشته باشید که باید زندگی را بشناسید و کار ما همان زندگی ما باشد، نه این که کار ما وسیله پول در آوردن باشد و زندگی را در ناکجا آباد جستجو کنیم، که در آن صورت کارهایمان دیگر قانعمان نمی کند و کارهای زیبا و ارزشمند، دیگر به دست ما انجام نمی گیرد، چون عاشق کار خود نیستیم تا به نحو شایسته آن کار را انجام دهیم و آن را زندگی خود بپنداریم.

پیامبر خدا ﷺ می فرمایند: «أَفْضَلُ الْكَسْبِ بَيْعُ مَبْرُورٍ وَعَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ»^{۱۹} یعنی؛ بهترین کسب ها، معامله نیک و بدون حيله است و این که انسان با تلاش خود روزی اش را به دست آورد.

از چه موقعی شغل پرستاری برای پرستاران مسئله شد؟ از وقتی که پرستاری به جای زندگی، کار و وسیله زنده ماندن شد و اساساً ارزش کارها به پولی شد که به دست می آورند، دیگر جمله رسول خدا ﷺ که می فرمایند: دنیا را به اهلش واگذارید، از موضوع افتاد و همه مردم اهل دنیا شدند، منتها با شغل های متفاوت. روز معلّم، روز پرستار، روز مادر، این ها خبر از ورشکستگی فرهنگ معلّم، مادر و پرستار می دهد، یعنی معلّم در معلّمی اش مسئله دار شده است و نمی تواند معلّمی اش را زندگی اش ببیند. می خواهند تبلیغ معلّمی را بکنند تا ارزش آن برگردد، در حالی که در این تبلیغ باز ارزش معلّمی را به پولی که به او می دهند می بینند و نه به آن زندگی نابی که به معلّم برمی گردد. شما هرگز ندیده اید نان را تبلیغ کنند، چون نیاز ضروری مردم است. چیزی که زندگی ما شد که تبلیغ

نمی‌خواهد. چیزهایی را تبلیغ می‌کنند که از زندگی بریده است و جزء زندگی نیست، می‌خواهند با تبلیغات آن‌ها را به زندگی بچسبانند. اگر کار تدریس و معلّمی، برای معلم زندگی نبود، باید دائم تبلیغش را بکنند شاید برای ادامه کار انگیزه پیدا کند. اگر مادری برای مادر زندگی نبود، باید تبلیغش را بکند که مادری خوب است و خوب است که مادران به مادری خود دلگرم باشند. تازه اوّل ماجرا است چون مادر، داشت مادری‌اش را می‌کرد و خیلی هم خوب مادری می‌کرد، و آن را زیباترین دوره زندگی‌اش می‌دانست. مشکلی که به وجود آمد این بود که انسان معنی زندگی کردن را از دست داد، چون ابتدا تعادل توحیدی‌اش را از دست داد، زندگی کردن را گم کرد و در نتیجه همه آنچه را قبلاً زندگی می‌پنداشت اکنون بی‌فایده می‌بیند و پول درآوردن مقصد و مقصودش شد و فکر کرد خداوند به دست آوردن رزق را به دوش انسان گذارده و لذا زندگی‌اش برای رزق درآوردن است و دیگر هیچ. چنین انسانی دیگر نمی‌بیند رزق درآوردن برای چه هدفی باید باشد، خود رزق درآوردن مقصد و مقصود انسان می‌شود و انسان در این حالت به سوی ناکجاآباد همواره در حرکت است و در این مسیر انواع رقابت‌ها و تنگناها را برای دیگران به وجود می‌آورد تا خودش را از تنگنا درآورد. و زندگی را برای همدیگر آنچنان تنگ می‌کنند که حتّی همسر و فرزند که یکی از فزاینده‌های زیبای زندگی است، عامل تهدید زندگی می‌شوند و یک نحوه فرزندکشی در جامعه رایج می‌شود و اینجاست که قرآن می‌فرماید: «وَلَا

تَقُولُوا أَوْلَادَكُمْ حَشِيْبَةً إِمْلَاقٍ»^{۲۰} آدم‌ها! فرزندان‌تان را به جهت فقر نکشید، «نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ» ما رزق آن‌ها و شما را می‌دهیم. خدا آن‌قدر لطف دارد که گاهی سر نخ را نشان می‌دهد، می‌گوید ما رزق آن‌ها و شما را می‌دهیم، چون وقتی فکر کردیم خودمان عامل تهیه رزق هستیم: اولاً؛ سخت بخل می‌ورزیم. ثانیاً؛ اگر نان‌خور کمتر داشته باشیم خوشحال می‌شویم. در حالی که رسول خدا ﷺ که قاعده رزق را در عالم می‌دانند، می‌فرمایند: «اگر بر خدا توکل کنید -آن‌طور که حق توکل است- حتماً رزق شما را می‌رساند، همچنان که رزق پرندگان را می‌رساند، صبحگاهان گرسنه از لانه خارج می‌شوند و شامگاهان سیر برمی‌گردند.»^{۲۱}

آری؛ در توکل انسان به خدا اطمینان دارد و در آغوش گرم این توکل زندگی می‌کند و بیش از آن که امیدش به مردم باشد به خداوند است، چنانچه رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «عَلَيْكَ بِالْيَأْسِ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ»^{۲۲} یعنی؛ بر تو است که نسبت به آنچه در دست مردم است مأیوس باشی و به آنچه نزد خداست امید داشته باشی. آیا جز این است که با چنین روحیه‌ای انسان به راحتی زندگی می‌کند و در این حالت فشار حرص و طمع که زندگی او را ساقط می‌کند از بین می‌رود؟ چنانچه رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «أَبَى اللَّهُ أَنْ يَرْزُقَ عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ إِلَّا مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»^{۲۳} یعنی

۲۰- سوره هود، آیه ۶.

۲۱- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۲۳۱۰.

۲۲- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۹۸۵.

۲۳- نهج الفصاحه، حدیث شماره ۱۳.

خداوند اِبا دارد رزق بنده مؤمن خود را به او برساند مگر از جایی که او انتظار ندارد، چون چنین بنده‌ای بیش از آن که به خود امیدوار باشد به مدیریت خداوند امیدوار است و می‌داند در این نظام گسترده الهی، جایی هم برای او و زندگی او باز کرده‌اند.

روش جدید قتل فرزندان

قرآن فرمود: «إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيراً» یعنی؛ این که آن‌ها فرزندان خود را به جهت فقر به قتل می‌رسانند خطای بزرگی است، چون تحلیل آن‌ها از مسیر رزق غلط است. حال می‌خواهم عرض کنم وقتی شما عزیزان برای آینده فرزندانان تصمیم می‌گیرید، اگر در رابطه با نگرانی از رزقشان، استعدادهای انسانی‌شان را در حدّ به‌دست آوردن رزق محدود کردید، این همان خطای بزرگ قتل فرزند است. فرزندکشی انواعی دارد. یک وقت می‌گویی: بابا! تو باید در این رشته تحصیلی یا دانشگاهی قبول شوی، چون بازار کار دارد و دچار گرسنگی و گدایی نمی‌شوی. شما در واقع داری او را می‌کشی. در صورتی که قرار شد این آدم وظیفه انسانی‌اش را در زیر آسمان به عنوان یک زندگی الهی انجام دهد، خدا رزقش را می‌دهد. شما با این پیشنهاد، او را دعوت به زندگی نکردی، بلکه او را به فرار از فقر دعوت کردی و او را از فقر ترساندی. در حالی که قبلاً عرض شد؛ شیطان انسان‌ها را از فقر می‌ترساند تا از وظیفه اصلی‌شان باز دارد.

زندگی غربی عبارت است از فرار از فقر اقتصادی. این؛ همه زندگی امروزین جهان غرب است. چیز عجیبی است، چه شد غرب زندگی اش به این روز افتاد که همه کارش فرار از فقر مادی شد و هیچ هدفی را ماوراء آن نمی شناسد. امیدوارم مردم ما به مولایشان امیرالمؤمنین علیه السلام اقتدا کنند که زندگی برایشان چیز دیگری است هر چند نخل هم می کارد و عملگی هم می کند. لازم است که فرزندانمان را در انتخاب شغل به ترس و وحشت از فقر نیندازیم. این روش خوبی نیست که بنده و جنابعالی زندگی مان فقط این باشد که یک چیزی دریاوریم که از گرسنگی نمیریم. نه! وظیفه ما این است که زندگی کنیم، رزقمان هم می رسد.

قال الْحُسَيْنُ علیه السلام: «لِرَجُلٍ يَا هَذَا لَا تُجَاهِدُ فِي الرِّزْقِ جِهَادَ الْغَالِبِ وَلَا تَتَّكِلُ عَلَيَّ الْقَدْرَ أَتَّكِلُ مُسْتَسْلِمٍ فَإِنَّ ابْتِغَاءَ الرِّزْقِ مِنَ السُّتَّةِ وَالْإِجْمَالَ فِي الطَّلَبِ مِنَ الْعِفَّةِ وَ لَيْسَ الْعِفَّةُ بِمَانَعَةٍ رِزْقًا وَلَا الْحِرْصُ بِجَالِبٍ فَضْلًا وَإِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ وَالْأَجَلَ مَحْتُومٌ وَ اسْتِعْمَالَ الْحِرْصِ جَالِبُ الْمَأْثِمِ»^{۲۴}

امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: ای مرد! در طلب رزق نه آنچنان تلاش کن که همه تلاش تو طلب رزق باشد، و نه آنچنان کار را به تقدیر واگذار که دست بسته تسلیم شوی، چرا که طلب رزق، سنت است و حریص بودن، از عفت، و عفت ورزیدن در طلب رزق موجب نمی شود که رزق از تو منع شود و نه این که حرص موجب شود که اضافه تر به دست آید. رزق تقسیم شده است و اجل هرکسی حتمی است و حرص زدن در رزق زمینه ایجاد گناه است.

ملاحظه فرمودید که طبق سخن حضرت امام حسین علیه السلام، ما برای هدفی بالاتر به این دنیا آمده‌ایم، حالا یا برای رسیدن به آن هدف، خداوند مقدر کرده است زندگی ما با تنگی معیشت همراه باشد و یا با فراخی معیشت، هر چه خدا خواسته همان به نفع ماست و چون در تنگی معیشت ظاهراً کار سخت‌تر است، ارزش آن هم بیشتر است، لذا است که رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «لِيُبَشِّرَ فُقَرَاءَ الْمُؤْمِنِينَ بِالْفَرَاغِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَبْلَ الْأَغْنِيَاءِ بِمُقَدَّارِ حُمْسِمَاةٍ عَامٍ، هُوَ لَاءٍ فِي الْجَنَّةِ يُنْعَمُونَ وَ هُوَ لَاءٍ يُحَاسِبُونَ»^{۲۵} یعنی؛ مؤمنان فقیر را بشارت باد که آن‌ها در روز قیامت به اندازه پانصدسال زودتر از اغنیاء از محاسبه فارغ می‌شوند، آنان در بهشت متنعم‌اند و اغنیاء حساب پس می‌دهند. پس طبق این روایت معلوم نیست تنگی رزق در نهایت، مزاحم حیات معنوی ما باشد بلکه در ورود به حیات معنوی سرعت می‌بخشد.

می‌فرماید: فرزندانان را از ترس فقر نکشید، خواه از نظر بدن، خواه از نظر انسانیت. کمالات معنوی‌شان را فدای تهدید فقر نکنید، از ترس فقر موهوم آن‌ها را از کمالات واقعی محروم ننمایید. این نوع نگاه کردن به زندگی که نگران رزق فرزندانان باشید، دائماً بدن فرزندانان را می‌لرزاند، این هم یک نوع کشتن است، در حالی که دین به شما می‌گوید: نه خودتان را از ترس فقر بکشید و نه فرزندانان را، بگذارید زندگی کنند، زندگی ماورای نان و آب است. زندگی همان بندگی است. تمام وجود ما بنده بودن است، فقط هم باید بنده خدا باشیم، با این دید دیگر تمام ابعاد

روحي انسان متعادل می شود و در صراط مستقیم به سوی هدف متعالی خود سیر خواهد کرد.

نگران کم و زیاد بودن دنیا و ضررهای آن نباید بود، چرا که جایگاه دنیا در کل حیات ما، جایگاه بسیار محدود و موقتی است و لذا سود و زیانش هم به اندازه خودش است. به گفته حافظ:

سوداگران عالم پندار را بگو سرمایه کم کنید که سود و زیان یکی است
چون این عالم، عالم پندار است و نه حقیقت، مثل عالم خواب. حالا اگر شما در خواب سرمایه دار باشید و یا فقیر باشید، چه نقشی در بیداری ما دارد، لذا است که می فرماید: «سرمایه کم کنید که سود و زیان یکی است.»

پیامبر خدا ﷺ می فرماید: «أَغْبَطُ النَّاسَ عِنْدِي مُؤْمِنٌ خَفِيفٌ الْحَاذِرُ دُونَ حَظٍّ مِنْ صَلَاةٍ وَكَانَ رِزْقُهُ كِفَافًا، فَصَبَرَ عَلَيْهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَ أَحْسَنَ عِبَادَةَ رَبِّهِ وَ كَانَ غَامِضًا فِي النَّاسِ عَجَلَتْ مَمِيَّتُهُ وَ قَلَّ ثَرَاتُهُ وَ قَلَّتْ بُوَاكِيهِ»^{۲۶}

یعنی؛ خوشبخت ترین مردم - که مورد غبطه بقیه باید باشد - مؤمنی است که متعلقات دنیایی اش کم است و از نمازش بهره زیاد می برد، و رزقش در حد کفاف است و بر همان رزق محدود - بدون آن که تلاش کند و آن را بیشتر کند - صبر می کند تا خدا را ملاقات کند، عبادت پروردگار خود را به نیکی انجام می دهد در حالی که بین مردم گمنام است، مرگش در حالی فرا می رسد که ارث باقی مانده از او قلیل و گریه کنندگانش انگشت شمارند. این نوع نگاه به دنیا موجب می شود انسان افق جاننش را در

گستره دیگری از حیات که آن حیات ابدی است، سیر دهد و همواره در عالمی ماوراء این دنیا زندگی کند، این آدم‌ها آنقدر که از ضرر قیامت خود می‌ترسند، از ضررهای دنیایی خود هراس ندارند. رسول خدا ﷺ در همین رابطه می‌فرماید: «إِنَّ أَبْعَضَ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ الْعَفْرِيَتُ النَّفْرِيَتُ الَّذِي لَمْ يُرْزَأْ فِي مَالٍ وَلَا وَكْدٍ»^{۲۷} یعنی؛ منفورترین بندگان خدا در نزد خدا شخص سرکشی است که در مال و فرزند مصیبت ندیده باشد. چون ظرفیت چنین ضررهایی را ندارد، لذا سخت دنیا را گرفته که ریالی از آن از دستش نرود، چراکه تمام مقصد و مقصود خود را دنیا می‌داند. آیا این آدم به واقع و در حقیقت باید خود را زرننگ بداند؟! در حالی که جدی‌ترین ابعاد زندگی را رها کرده و برای آن هیچ کاری نمی‌کند. به گفته مولوی:

روز مرگ این حسّ تو باطل شود نور جان داری که یار دل شود؟
در لحد کاین چشم را خاک آکند هست آنچه گود را روشن کند؟
آن زمان کاین دست و پایت بر درّد پرّ و بالت هست تا جان بر پرد؟

عاقلان واقعی برای این دو روزه دنیا به اندازه خودش تلاش می‌کنند و نسبت به آخرت خود به این دنیا بی‌رغبت هستند و زهد پیشه می‌کنند.

پیامبر خدا ﷺ می‌فرماید: «أَشْرَفُ الرَّهْدِ أَنْ يَسْكُنَ قَلْبُكَ عَلَى مَا رُزِقْتَ وَإِنَّ أَشْرَفَ مَا سَأَلَ مِنْ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ الْعَافِيَةَ فِي الدِّينِ وَالْدُّنْيَا»^{۲۸} یعنی؛ بهترین بی‌رغبتی و زهد نسبت به دنیا آن است که از آنچه داری خشنود

۲۷ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۵۷۳.

۲۸ - نهج الفصاحه، حدیث شماره ۳۰۸.

بوده و مضطرب بیشتر داشتن دنیا نباشی، و بهترین چیزی که شایسته است انسان از خدا بخواهد، عافیت دین و دنیا است. تا به بهترین نحو زندگی را به انتها برساند و به بهترین نحو وظیفه‌اش را نسبت به دین خدا عمل نماید. در چنین حالتی است که مؤمن به تجربه می‌یابد آن قدر که دارایی‌ها و نعمت‌ها زمینه لغزش را فراهم می‌کنند، محدودیت‌های اقتصادی او را به چنین خطراتی نمی‌اندازد و در رابطه با همین تجربیات است که رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «لَيْسَ بِمُؤْمِنٍ مُّسْتَكْمِلٍ الْإِيمَانُ مَنْ لَمْ يَعُدِّ الْبَلَاءَ نِعْمَةً وَ الرَّحَاءَ مُصِيبَةً»^{۲۹} یعنی؛ هر کس بلا را نعمت، و گشایش و فراوانی را مصیبت نداند ایمانش کامل نیست. چون سال‌ها تجربه معنوی نیاز است که انسان ایمانش کامل شود و یکی از آن تجربه‌های معنوی رسیدن به چنین مطلبی است که می‌بیند هرگاه برای او بلایی آمد، آن بلا دریچه نعمت است و هر وقت او را گشایشی حاصل شد، بستر مصیبت او فراهم شده است.

سیری در روایات مربوط به رزق

ملاحظه فرمودید که بحث رزق و آیات و روایات مربوط به آن چقدر زیبا به ما توصیه می‌کند که در طلب رزق حریص نباشید و آرام‌آرام ما را آماده می‌کند که زیادی رزق را رجحانی در زندگی زمینی برای خود نپنداریم تا آن‌جا که یک مرتبه رسول خدا ﷺ سخن و رهنمود را تا جایی اوج دادند که: «هرکس بلا را نعمت، و گشایش و فراوانی را مصیبت

نداند، ایمانش کامل نیست». خدا می‌داند بر انسان بصیر این حرف چقدر بزرگ است. کسی که متوجه است پروردگار عالم در رابطه با تعامل با بندگانش راه و رسم خاص دارد می‌فهمد پیامبر خدا ﷺ چه نکته ارزنده‌ای را با او در میان گذارده‌اند.

شما بحمدالله در ابتدای مباحث رزق، زمینه‌هایی را شناختید که تعمق و تأمل بر آن زمینه‌ها، بسیاری از وهمیات را از ذهن شما زدود و آماده این سخن اخیر شدید، در نتیجه رمز و راز پریشانی زندگی بشر امروز برایتان آشکار شد، دیگر از بحث روایات مربوط به جایگاه رزق در زندگی انسان‌ها ساده نخواهید گذشت و هر کدام از آن‌ها را دریچه‌ای به سوی بصیرت حقیقی خواهید یافت. لذا با چنین آمادگی اجازه دهید که تعدادی از روایات رزق را در ادامه مطرح کنیم و شما هم با حوصله بر محتوای آن‌ها تأمل بفرمایید، باشد که ان‌شاءالله گشایشی در قلب شما فراهم شود و آن بصیرت لازم را به دست آورید.

نشانه‌های محبت خدا

قال الصادق عليه السلام: «أَنْتَهُ قَالَ إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَلْهَمَهُ الطَّاعَةَ وَ أَلْزَمَهُ الْقَنَاعَةَ وَ فَهَّمَهُ فِي الدِّينِ وَ قَوَّاهُ بِالْيَقِينِ وَ اكْتَفَى بِالْكَفَافِ وَ اكْتَنَى بِالْعَفَافِ وَ إِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا حَبَّبَ إِلَيْهِ الْمَالَ وَ بَسَطَ لَهُ وَ أَلْهَمَهُ ذُنُوبًا وَ وَكَّلَهُ إِلَيَّ هَوَاهُ فَرَكِبَ الْعِبَادَ وَ بَسَطَ الْفَسَادَ وَ ظَلَمَ الْعِبَادَ».^{۳۰}

امام صادق علیه السلام فرمودند: چون خداوند بنده‌ای را دوست بدارد، طاعت پروردگار را به او الهام می‌کند، و او را با قناعت همراه می‌گرداند و او را در فهم دین عمیق می‌کند و با یقین در دین، او را قدرت می‌بخشد و از کفاف برخوردارش می‌کند و در عفاف او را می‌پوشاند. و چون بر بنده‌ای غضب کند، او را مال دوست می‌کند و مال او را گسترش می‌دهد، و دنیایش را به او الهام می‌کند و او را به هوشش می‌سپارد، پس او بر مرکب عناد و سرپیچی سوار می‌شود و بساط فساد و ظلم بر بندگان را می‌گستراند.

شما به فرمایش امام صادق علیه السلام در روایت فوق توجه عمیق بفرمایید و ببینید چگونه حضرت ملائکه‌های کمال و خواری را ارزیابی می‌کنند. حوزه محبت خدا را طاعت و قناعت و تعمق در دین و قوت یقین به حقایق معنوی و کفاف داشتن و عفاف، می‌دانند. و برعکس آن، حوزه غضب الهی را مال دوستی و وسعت مال و الهام دنیا و هوس زدگی می‌دانند. بر اندیشمند بصیر کافی است با توجه به این روایت ارزیابی‌های خود را در زندگی تصحیح نماید.

ریشه پریشانی زندگی‌ها

عن ابی جعفر علیه السلام قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله يقول الله عزّ و جلّ:
 وَعِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ كِبْرِيَايِي وَ نُورِي وَ نُورِي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي
 لَا يُوَثِّرُ عَبْدٌ هَوَاهُ عَلَى هَوَايَ إِلَّا شَتَّتْتُ عَلَيْهِ أَمْرَهُ وَ لَبَسْتُ عَلَيْهِ ذُبْيَاهُ وَ
 شَعَلْتُ قَلْبَهُ بِهَا وَ لَمْ أُوتِهِ مِنْهَا إِلَّا مَا قَدَرْتُ لَهُ.

وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي وَ عَظَمَتِي وَ كِبْرِيَايِي وَ نُورِي وَ غُلُوِّي وَ ارْتِفَاعِ مَكَانِي
 لَا يُوَثِّرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَيَّ هَوَاهُ إِلَّا اسْتَحْفَظْتُهُ مَلَائِكَتِي وَ كَفَلْتُ السَّمَاوَاتِ وَ
 اِيْرَضِيْنَ رِزْقَهُ وَ كُنْتُ لَهُ مِنْ وَّرَاءِ تِجَارَةِ كُلِّ تَاجِرٍ وَأَثْمُهُ الدُّنْيَا وَ هِيَ
 رَاغِمَةٌ. ۳۱

حضرت باقر علیه السلام می فرمایند: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند که خداوند
 می فرماید: به عزت و جلالم و عظمت و کبریائی و نور و علو و برتری
 موقعیتم قسم، هرگز بنده ای خواست خود را بر خواست من مقدم نمی کند
 مگر آن که امورش را پریشان و دنیایش را به هم ریخته، و قلبش را به آن
 مشغول کرده و از دنیا به او نمی رسانم مگر آنچه برایش مقدر کرده ام.
 و به عزت و جلالم و عظمت و کبریائی و نور و علو و برتری مقامم
 سوگند، هیچ بنده ای خواست من را بر خواست خود مقدم نمی کند مگر
 این که ملائکه ام او را محافظت می کنند و آسمان ها و زمین ها را کفیل
 رزقش قرار می دهم و برای او برتر از تجارت هر تاجری خواهم بود و دنیا
 در عین تواضع به سوی او می رود.

حال شما طبق روایت فوق ارزیابی کنید وقتی خدایی که در عالم،
 حضور و تدبیر همه جانبه دارد همراه با ملائکه الله کفیل امور بنده اش شود
 این بنده چگونه زندگی خواهد کرد و توجه داشته باشید در فرهنگ و
 تمدن اسلامی چگونه فضای تعالی انسان ها فراهم می شود و در نقطه مقابل،
 چگونه بشر با محور قراردادن میل خود به جای حکم خدا، به روزگار

پریشانی برای خود و جامعه دامن خواهد زد. آیا بر انسان بصیر لازم نیست برای نجات خود و جامعه در نهادینه کردن فرهنگی که امثال روایت فوق متذکر می شود اقدام نماید؟

رزق حرام، همان رزق توست که آن را حرام کردی

قال الرضا عليه السلام: « اتَّقِ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ وَ أَجْمِلْ فِي الطَّلَبِ وَ اخْفِضْ فِي الْكَسْبِ وَ اعْلَمْ أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ فَرِزْقٌ تَطْلُبُهُ وَ رِزْقٌ يَطْلُبُكَ فَأَمَّا الَّذِي تَطْلُبُهُ فَاطْلُبْهُ مِنْ حَلَالٍ فَإِنَّ أَكْلَهُ حَلَالٌ إِنْ طَلَبْتَهُ فِي وَجْهِهِ وَ إِلَّا أَكَلْتَهُ حَرَامًا وَ هُوَ رِزْقُكَ لَا بُدَّ لَكَ مِنْ أَكْلِهِ»^{۳۲}

امام رضا عليه السلام می فرمایند: در طلب رزق تقوا پیشه کن و به اختصار راضی باش و در کسب مال، دست پایین را بگیر و بدان که رزق دو نوع است؛ رزقی که به دنبال تو است و رزقی که تو به دنبال آن هستی، پس آن رزقی که تو به دنبال آن هستی، از طریق حلال آن را دنبال کن که اگر آن را از راه درست طلب کرده باشی برایت حلال است و إلا اگر از راه حرام به دست آورده باشی، استفاده از آن حرام است، از طرفی آن رزق تو است - چه حلال، چه حرام - و حتماً تو از آن استفاده خواهی کرد.

ملاحظه می فرمایید چگونه حضرت رضا عليه السلام در آخر این روایت تأکید می کنند آن رزقی هم که به صورت حرام مصرف کرده ای چیزی جز رزق تو نبوده است مگر این که آن را به صورت حرام به دست آوردی و مصرف نمودی و در نتیجه حالا باید حساب حرام خواری آن را بدهی

لذا است که در حدیث ذیل وجود مقدس پیامبر ﷺ ما را متذکر همین نکته اخیر می‌کنند و می‌فرمایند:

«أَلَا إِنَّ الرُّوحَ الْأَمِينَ نَفَثَ فِي رُوعِي أَنَّهُ لَا تَمُوتُ نَفْسٌ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ رِزْقَهَا فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ وَلَا يَحْمِلَنَّكُمْ اسْتِبْطَاءُ شَيْءٍ مِنْ الرِّزْقِ أَنْ تَطْلُبُوهُ بِشَيْءٍ مِنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ، قَدْ قَسَمَ الْأَرزَاقَ بَيْنَ خَلْقِهِ فَمَنْ هَتَكَ حِجَابَ السِّرِّ وَعَجَّلَ فَآخَذَهُ مِنْ غَيْرِ حِلِّهِ قُصَّ بِهِ مِنْ رِزْقِهِ الْحَلَالِ وَ حُوسِبَ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^{۳۳}

یعنی: بدانید که جبرائیل در روح من دمید که هیچ کس نمی‌میرد مگر این که رزقش را به طور کامل به دست می‌آورد، پس تقوای الهی پیشه کنید و در طلب رزق، حریص نباشید و دیر رسیدن رزق، شما را جهت به دست آوردن آن به معصیت خدا نیندازد، چرا که آنچه در نزد خدای تعالی است به دست نمی‌آید مگر به طاعت، حقیقت این است که خداوند ارزاق را بین خلقش تقسیم نمود، پس هر کس به حریم الهی بی‌حرمتی کند و عجله نماید و از طریق غیر حلال آن را به دست آورد، رزق حلالش قطع می‌شود در حالی که حساب آن رزق حرام را باید در قیامت پس دهد.

در انتهای روایت فوق می‌فرمایند: اولاً: چیزهایی از معنویت و تعالی در نزد خدا هست که شرط رسیدن به آنها اطاعت از خدا است و عدم رعایت حلال و حرام موجب خروج از طاعت است. ثانیاً: هر اندازه که

انسان از رزق حرام مصرف کند به همان اندازه از رزق حلالش کم می‌گذارند. ثالثاً: این طور نیست که حالا به جای رزق حلال از رزق حرام مصرف کرده و دیگر هیچ، بلکه «خُوسِبَ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» یعنی؛ روز قیامت نسبت به آن رزق حرام باید حساب پس دهد.

حرص های سرگردان بی نتیجه

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ لَوْ كَانَ الْعَبْدُ فِي جُحْرٍ لَأَتَاهُ رِزْقُهُ فَأَجْمَلُوا فِي الطَّلَبِ».^{۳۴}

امام صادق عليه السلام می‌فرمایند: اگر بنده‌ای در سوراخی باشد، رزق او به او خواهد رسید، پس در طلب آن حریص نباشید.

قَالَ عَلِيُّ عليه السلام: «خُذْ مِنَ الدُّنْيَا مَا أَتَاكَ وَ تَوَلَّ عَمَّا يَتَوَلَّى عَنْكَ فَإِنَّ أَنتَ لَمْ تَفْعَلْ فَأَجْمِلْ فِي الطَّلَبِ».^{۳۵}

حضرت علی عليه السلام می‌فرمایند: از دنیا به همان اندازه که پیش می‌آید بگیر، و از آن مقدار که از تو روی برمی‌گرداند، روی برگردان، و اگر روی بر نمی‌گردانی، لااقل نسبت به آن حریص مباش.

آری در این دو حدیث تأکید بر روی «اجمال در طلب رزق» است. این توصیه به خودی خود، فکر و فرهنگی را به همراه دارد، چون وقتی حجاب ظلمانی حرص در رزق دریده شد، چشم دل به حقایق بزرگ بینا می‌شود و لذا بی‌سبب نیست که در حدیث اول امام صادق عليه السلام می‌فرمایند:

۳۴ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص، ۲۸.

۳۵ - همان.

«حتی اگر انسان در سوراخی هم باشد رزق او به او می‌رسد». و در حدیث دوم امیرالمؤمنین علیه السلام تأکید می‌فرمایند: «آن مقدار از رزق که از تو روی می‌گرداند، تو نیز از آن روی بگردان» چون در چنین حالتی جهت قلب به مقامات عالی تری سیر می‌کند، آیا بر انسان بصیر لازم نیست این توصیه‌های اساسی را به کار بندد و از ظلمات حجابِ حرص در رزق، قلب خود را آزاد نماید؟

حرص در رزق، عامل غفلت از قیامت

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ لَنْ يَعْدُوَ امْرُؤٌ مَا قُسِمَ لَهُ فَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ وَ إِنْ الْعُمُرَ مَحْدُودٌ لَنْ يَتَجَاوَزَ أَحَدٌ مَا قُدِّرَ لَهُ فَبَادِرُوا قَبْلَ نَفَاذِ الْأَجَلِ وَ الْأَعْمَالِ الْمَحْصِيَّةِ».^{۳۶}

رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرمایند: ای مردم! رزق تقسیم شده است، هرگز انسان از آن چه برایش تقسیم شده بیشتر نمی‌یابد، پس در طلب رزق حریص نباشید، که عمر شما محدود است، پس قبل از این که اجل برسد و اعمال محاسبه شود به کار نیک مبادرت ورزید.

ملاحظه می‌فرمایید که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پس از این که تذکر می‌دهند رزق، مقسوم و قسمت شده است و بر اجمال در طلب رزق تأکید می‌کنند، ما را متوجه اصل مطلب در عرصه زندگی می‌نمایند و می‌فرمایند: عمر محدود است و پس از این عمر محدود مائیم و ابدیت ما و اعمالی که برای قیامت خود انجام داده‌ایم، چگونه انسان بصیر حاضر است در

طلب رزق، خود را آنچنان مشغول کند که از آبادی ابدیت خود باز بماند! در حالی که اصل زندگی ما ابدیت ما است، و به واقع اگر از قیامت خود غافل شویم و هم ما آنچنان قدرت می‌گیرد که همه زندگی ما را مشغول تهیه رزق بدن ما می‌گرداند.

نتیجه هلاکت بار فخر

قال رسول الله ﷺ: «مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا مُكَاثِرًا مُفَاخِرًا مُرَائِيًا لِقَى اللَّهَ يَوْمَ يَلْقَاهُ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ»^{۳۷}.

رسول خدا ﷺ می‌فرماید: هرکس دنیا را از راه حلال ولی زیادخواهانه و جهت فخر و چشم و هم‌چشمی طلب کند، خداوند را ملاقات می‌کند در حالی که خداوند بر او غضبناک است. اگر همین یک تذکر در مورد زیاده‌خواهی دنیا و رزق نبود، جا داشت که انسان بصیر سخت در طلب دنیا احتیاط به خرج دهد. ملاحظه فرمایید که وجود مقدس رسول خدا ﷺ چگونه علت ملاقات بنده خدا را در حالی که خداوند نسبت به او غضبناک است، طلب دنیا از طریق حلال ولی برای فخر فروشی می‌داند. مگر غضبناکی خدا از انسان غضب همسایه و یا کاسب سر محل از انسان است که انسان بتواند جدای از آن‌ها با خود به سر برد؟ و مگر این غضب در چند روز دنیا است که انسان بگوید؛ بسیار خوب، بالاخره می‌گذرد؟ عزیز من! می‌فرماید: اگر کسی از طریق حلال - و نه از طریق حرام - امکانات دنیایی به دست آورد ولی نه صرفاً برای

رفع حوائج زندگی، بلکه جنبه‌ای از زیاده‌خواهی و فخر و چشم و هم‌چشمی در آن باشد، خدا را ملاقات می‌کند در حالی که بر او غضبناک است. پناه به خداوند از چنین سرنوشتی.

راه امیدواری

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «أَنْتَهُ قَالَ الرَّزْقُ يَسْعَى إِلَيَّ مَنْ لَا يَطْلُبُهُ».^{۳۸}
امیرالمؤمنین عليه السلام می‌فرمایند: رزق می‌شتابد به سوی آن کسی که طالب آن نیست.

و نیز می‌فرمایند: «الْأَرْزَاقُ لَا تُنَالُ بِالْحِرْصِ وَالْمُعَالَبَةِ».^{۳۹}
ارزاق با حرص و چیرگی بر همدیگر به دست نمی‌آید.
و نیز می‌فرمایند: «أَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ فَكَمْ مِنْ حَرِيصٍ خَائِبٌ وَ مُجْهِلٍ لَمْ يَخِبْ».^{۴۰}

در طلب رزق حریص نباشید، که چه بسیار حریصی که ناامید شد و چه صرفه‌جو و کم‌طلبی که ناامید نشد.

و نیز می‌فرمایند: «رِزْقُكَ يَطْلُبُكَ فَأَرِحْ نَفْسَكَ مِنْ طَلْبِهِ».^{۴۱}
رزق تو به دنبال تو است، نفس خود را در طلب آن به زحمت مینداز.

۳۸ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۲.

۳۹ - همان.

۴۰ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۲.

۴۱ - همان.

و نیز می فرماید: «سَوْفَ يَأْتِيكَ أَجْلُكَ فَأَجْمِلْ فِي الطَّلَبِ سَوْفَ يَأْتِيكَ مَا قُدِّرَ لَكَ فَخَفِّضْ فِي الْمُكْتَسَبِ».^{۴۲}

به زودی مرگ تو فرا می رسد، پس در طلب رزق حرص به خرج مده، بالاخره آنچه برای تو تقدیر شده به تو می رسد.

کمی به تذکرات امام الموحدين عليه السلام توجه بفرماید که چگونه می فرمایند: اولاً؛ این قاعده عجیب در عالم را فراموش نکن که قصه رزق، قصه کسی است که اگر خیلی نازش را کشیدی شروع می کند به بی محلی کردن و اگر نسبت به آن بی توجه شدی، شروع می کند روی آوردن. لذا فرمود: رزق به سوی کسی که طالب آن نیست به سرعت روی می آورد. ثانیاً؛ رزق با حرص و رقابت با همکاران به دست نمی آید، فقط در راستای این رقابت های دنیایی، صورت وَهْمِيَّة رُشِد می کند و جای نور ایمان و توکل را تنگ می کند. ثالثاً؛ ریشه ناامیدی ها، در حرص برای بیشتر به دست آوردن دنیا و رزق است، چرا که انسان بعد از مدتی می بیند تلاش هایش حاصلی در بر نداشت، غافل از این که قاعده رزق، با بقیه امور متفاوت است. آری در علم و ایمان و قرب الهی میدان باز است و قاعده «لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» جاری است و هر کس به اندازه تلاشی که بکند برخوردار می شود. پس ریشه ناامیدی اهل دنیا، حرص است برای داشتن دنیای بیشتر، و لذا امام عليه السلام می فرماید: چه بسیار انسان هایی که با کمترین تلاش، امیدوارانه زندگی می کنند. رابعاً؛ می فرماید: «فَارْحُ نَفْسَكَ

مِنْ طَلْبِهِ» یعنی؛ خود را نسبت به طلب رزق راحت نگه دار و نسبت به آن آسوده خاطر باش. آری! «مباد آن که ز احوال خود شوی غافل» و از توجه به قلب و ورود به عالم معنی غافل گردی و در تعالی آن نکوشی، آسوده خاطر باش و فرصت چند روزه دنیا را غنیمت شمار و در کسب معارف الهی و سیر به سوی حقایق معنوی تلاش کن، چرا که فرمود: «سَوْفَ يَأْتِيكَ أَجْلُكَ....» به زودی مرگت فرا می‌رسد و خدای ناکرده در آن حال، قلب از حق فهمی و حق خواهی و حق بینی محروم است. این جاست که امام الموحدين عليه السلام می‌فرماید: «سَيِّئَةٌ يُحْتَبَرُ بِهَا دِينُ الرَّجُلِ إِلَيَّ أَنْ قَالَ وَ الْإِجْمَالُ فِي الطَّلَبِ». ^{۴۳} یعنی؛ با شش چیز دین انسان امتحان می‌شود، تا آنجا که فرمود: و با حریص نبودن در طلب رزق.

یعنی؛ آن کس که با این همه حرف هنوز نسبت به طلب رزق حریص است باید به ایمان خود شک کند و به قول آن حضرت: «عَجِبْتُ لِمَنْ عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ قَدْ ضَمِنَ الْأَرْزَاقَ وَقَدَّرَهَا وَأَنَّ سَعْيَهُ لَا يَزِيدُهُ فِيمَا قَدَّرَ لَهُ مِنْهَا وَ هُوَ حَرِيصٌ دَائِبٌ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ». ^{۴۴} یعنی؛ در تعجبم از کسی که می‌داند خداوند رزق‌ها را ضمانت و تقدیر کرده، و تلاش او چیزی بر آنچه برای او تقدیر شده نمی‌افزاید و باز او در طلب رزق، خود را به زحمت می‌اندازد.

۴۳ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۳.

۴۴ - همان.

واقعاً هم جای تعجب دارد، که چگونه انسان‌ها از این همه تذکرات الهی غفلت می‌کنند و به سوی «هیچ» این همه سرعت گرفته‌اند. حضرت ندا سر می‌دهد که ای انسان‌ها: «لَيْسَ كُلُّ مُجْمِلٍ بِمَحْرُومٍ».^{۴۵} یعنی؛ هرگز آن کس که حرص نورزید، محروم نمی‌شود. پس چرا این همه حرص! حضرت با تمام وجود و از سر دل سوزی محض. می‌فرماید: «لَنْ يُفُوتَكَ مَا قَسَمَ لَكَ فَأَجْمِلْ فِي الطَّلَبِ لَنْ تُدْرِكَ مَا زُوِيَ عَنْكَ فَأَجْمِلْ فِي الْمُكْتَسَبِ».^{۴۶} یعنی؛ «آنچه برای تو قسمت شده هرگز از تو فوت نمی‌شود، پس در طلب رزق حریص مباش، هرگز آنچه برای تو نیست به تو نمی‌رسد، پس در کسب مال، به اجمال بسنده کن». چرا که آن امام عزیز دریغشان می‌آید زندگی ما تماماً در زیر لگد طلب رزق نابود شود.

عبرتی بزرگ

«سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْسَعَ فِي أَرْزَاقِ الْحَمَقِيِّ لِيَتَعْتَبِرَ الْعُقَلَاءُ وَيَعْلَمُوا أَنَّ الدُّنْيَا لَا تُنَالُ بِالْعَقْلِ وَلَا بِالْحِيلَةِ».^{۴۷}

از امام صادق عليه السلام شنیدم که می‌فرمود: خدای عز و جل رزق انسان‌های ساده را وسعت داده است تا عبرتی برای عقلا باشد و بدانند که دنیا با عقل و چاره‌جویی به دست نمی‌آید.

۴۵ - همان.

۴۶ - مستدرک الوسائل، ج ۱۳، ص ۳۳.

۴۷ - همان.

راستی که عجیب نکته‌ای است و چقدر عبرت آموز است، به واقع بارها با چنین پدیده‌ای روبه‌رو شده‌ایم. می‌فرماید: اگر عاقل باشی می‌فهمی که عقل و چاره‌جویی‌ها را برای رزق بیشتر به تو نداده‌اند باید آن‌ها را در جاهای دیگر به کار برد که موجب کسب معارف بیشتر و معنویت برتر شود. عقل را به ما دادند تا در قرآن تدبّر کنیم و در ارتباط با آیات الهی با خدا اُنس بگیریم، این طور نیست که بتوانی با عقل بیشتر رزق بیشتر نصیب خود کنی.

قناعت؛ نشانه عقل

امام کاظم علیه السلام در توصیه به یار وفادارشان می‌فرماید:

«يَا هِشَامُ إِنَّ الْعُقَلَاءَ زَهَدُوا فِي الدُّنْيَا وَرَغِبُوا فِي الْآخِرَةِ لِأَنَّهُمْ عَلِمُوا أَنَّ الدُّنْيَا طَالِبَةٌ وَمَطْلُوبَةٌ وَالْآخِرَةُ طَالِبَةٌ وَمَطْلُوبَةٌ فَمَنْ طَلَبَ الْآخِرَةَ طَلَبَتْهُ الدُّنْيَا حَتَّى يَسْتَوْفِيَ مِنْهَا رِزْقَهُ وَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا طَلَبَتْهُ الْآخِرَةُ فَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ فَيُفْسِدُ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَ آخِرَتَهُ.»

يَا هِشَامُ مَنْ أَرَادَ الْغِنَى بِمَا لَمْ يَكُنْ يَحْتَاجُ إِلَى رَاحَةِ الْقَلْبِ مِنَ الْحَسَدِ وَالسَّلَامَةِ فِي الدِّينِ فَلْيَتَضَرَّعْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي مَسْأَلَتِهِ بِأَنْ يُكَمِّلَ عَقْلَهُ فَمَنْ عَقَلَ قَنَعَ بِمَا يَكْفِيهِ وَ مَنْ قَنَعَ بِمَا يَكْفِيهِ اسْتَعْنَى وَ مَنْ لَمْ يَقْنَعْ بِمَا يَكْفِيهِ لَمْ يُدْرِكِ الْغِنَى أَبَدًا».^{۴۸}

یعنی؛ ای هشام! عاقلان نسبت به دنیا بی میل و به آخرت راغب هستند، چون می دانند که یا دنیا را باید طلب کرد، یا دنیا آنها را طلب می کند، و یا باید آخرت را طلب کرد یا مرگ آنها را طلب می کند. پس آن کس که آخرت را طلب کند، دنیا به خودی خود او را طلب می کند، تا این که رزق کافی برایش حاصل شود. و آن کس که دنیا را طلب کند، آخرت به سراغش می آید و مرگ او را فرا می گیرد و دنیا و آخرتش را از بین می برد.

ای هشام! هر کس خواست بدون مال، ثروت مند شود و قلبش از حسد راحت گردد و دینش سالم بماند، از خدای عزوجلّ عاجزانه تقاضا کند، عقلش کامل شود. پس هر کس عقلش کامل شد به آنچه نیازش را برآورده می کند قانع می شود، و آن کس که به آنچه نیازش را برآورده می کند قانع شد، به واقع غنی شده است. و هر کس نسبت به آنچه برای او کفایت می کند قانع نشد، هرگز احساس غنا و بی نیازی نخواهد کرد.

حضرت در این روایت به هشام می فرمایند: اولاً؛ آن کس که عقلش رشد کرده است به دنیا بی میل می شود و به آخرت رغبت دارد. چون قاعدهٔ رابطهٔ دنیا را با انسانها می دانند که هر کس آخرت را طلب کرد دنیا به خودی خود به سوی او می آید. ثانیاً؛ حضرت رمز همهٔ رستگاریها را تعالی عقل می دانند و لذا است که می فرمایند: هر کس خواست بدون مال در غنی و بی نیازی به سر برد و قلبش از حسد راحت و دینش سالم بماند، باید از خدا تقاضا کند که عقلش را کامل نماید، بعد می فرمایند: علت این که انسانها به بیش از آنچه نیاز دارند حریص اند، بی عقلی آنهاست و

لذا هر کس عقلش کامل شد به آنچه نیازش را برآورده می‌کند، قانع می‌شود. این جاست که بارها باید تأکید کنیم، ریشه حرص در طلب رزق، وهم است و هر چه این وهم را به نور دستورات ائمه معصومین علیهم‌السلام کنترل کنید، نور عقل به صحنه جان شما بیشتر تجلی خواهد کرد، آن وقت می‌فهمیم چه کسی به واقع غنی است و چه کسی به واقع فقیر است. در شعری که به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم منسوب است آمده:

دَعِ الْجِرْصَ عَلَيَّ الدُّنْيَا وَ فِي الْعَيْشِ فَلَا
وَلَا تَجْمَعُ مِنَ الْمَالِ فَلَا تَدْرِي لِمَنْ تَجْمَعُ
وَلَا تَدْرِي أَمْ فِي أَرْضِكَ أَمْ فِي غَيْرِهَا تُصْرَعُ
فَإِنَّ الرِّزْقَ مَفْسُومٌ وَ كَدُّ الْمَرْءِ لَا يَنْفَعُ
فَقِيرٌ كُلُّ مَنْ يَطْمَعُ غَنِيٌّ كُلُّ مَنْ يَقْنَعُ^{۴۹}

یعنی؛ در دنیا حرص را فرو گذار و در زندگی طمع پیشه مکن. و از مال دنیا جمع‌آوری مکن چرا که نمی‌دانی برای چه کسی جمع می‌کنی. و نیز نمی‌دانی در زمین خودت خواهی مرد یا در زمین دیگر. رزق تقسیم شده، و تلاش انسان در این مورد نافع نیست. هر صاحب طمعی فقیر است و هر اهل قناعتی غنی است.

قاعده‌ای منطقی

قال أمير المؤمنين عليه السلام: «أَنَّهُ قَالَ فِيمَا وَعَظَ بِهِ لِقَمَانُ ابْنَهُ أَنَّهُ قَالَ يَا بَنِيَّ لِيَعْتَبِرُ مَنْ قَصَرَ يَقِينُهُ وَ ضَعُفَ تَعَبُهُ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَهُ فِي

ثَلَاثَةَ أَحْوَالٍ مِنْ رِزْقِهِ وَ آتَاهُ رِزْقَهُ وَ لَمْ يَكُنْ فِي وَاحِدَةٍ مِنْهَا كَسْبٌ وَ لَا حِيلَةٌ إِنَّ اللَّهَ سَيَّرَ رِزْقَهُ فِي الْحَالَةِ الرَّابِعَةِ أَمَّا أَوَّلُ ذَلِكَ فَإِنَّهُ كَانَ فِي رَحِمِ أُمِّهِ يَرْزُقُهُ هُنَاكَ فِي قَرَارِ مَكِينٍ حَيْثُ لَا بَرْدٌ يُؤْذِيهِ وَ لَا حَرٌّ، ثُمَّ أَخْرَجَهُ مِنْ ذَلِكَ وَ أَجْرِي لَهُ مِنْ لَبَنٍ أُمَّهُ يُرَبِّبُهُ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ بِهِ وَ لَا قُوَّةٍ ثُمَّ فُطِمَ مِنْ ذَلِكَ فَأَجْرِي لَهُ مِنْ كَسْبِ أَبِيهِ بِرَأْفَةٍ وَ رَحْمَةٍ مِنْ قُلُوبِهِمَا حَتَّى إِذَا كَبَرَ وَ عَقَلَ وَ اكْتَسَبَ ضَاقَ بِهِ أَمْرُهُ فَظَنَّ الظُّنُونِ بِرَبِّهِ وَ جَحَدَ الْحُقُوقَ فِي مَالِهِ وَ قَتَّرَ عَلَيَّ نَفْسِهِ وَ عِيَالِهِ مَخَافَةَ الْفَقْرِ».^{۵۰}

بنا به فرمایش علی علیه السلام لقمان به فرزندش فرمود: ای فرزندم! باید عبرت گیرد آن کس که یقین او کم و در طلب رزق، خستگی ناپذیر است، که خدای تعالی او را در سه حالت خلق نمود و رزق او را به او رساند و در هیچ کدام از آن حالات، انسان به خودی خود، هیچ کسب و اندیشه‌ای برای رزق خود نکرد، باید عبرت بگیرد که در حالت چهارم نیز حتماً رزق او را می‌رساند. اما حالت اول آن وقتی که در رحم مادرش بود و او را در آن محل امن آسوده از گرما و سرما، بدون هیچ دردسری رزق داد، سپس او را از آن حالت خارج کرد و شیر مادر را برای او بدون هیچ نگرانی جاری کرد، سپس از شیر برداشته شد، پس خدا با محبت و رحمتی که در قلب والدین او جاری ساخت، رزق او را با تلاشی که آنها انجام دادند، تأمین فرمود، تا این که سن او بیشتر شد و تعقل کرد و برای کسب رزق تلاش نمود و لذا اموراتش تنگ شد، و گمان بد به خدا برد، و

رعایت حقوق مالش را ترک کرد و بر خود و عیالش از ترس فقر، تنگ گرفت.

چنانچه ملاحظه می فرمایید حضرت امام الموحدين علیه السلام چشم ما را متوجه سنت لایتنیر رزق دهی مخلوق در هستی، می کنند و می فرمایند: طبق همان سنتی که در مراحل سه گانه دوران جنینی و دوران شیرخوارگی و دوران کودکی، حضرت رب العالمین شرایط رسیدن رزق است را - بدون آن که نیاز باشد، تو خود را به زحمت اندازی - فراهم کرد. حال چگونه ممکن است این سنت در مرحله چهارم، متوقف شود که تو اکنون نگران رزق در آیندهات هستی و از وظایف اصلی زندگی باز مانده ای؟

هشدار که خزینه دار دیگران نباشی

قال أمير المؤمنين عليه السلام: «بَا ابْنِ آدَمَ لَا يَكُنْ أَكْبَرُ هَمِّكَ يَوْمَكَ الَّذِي إِنَّ فَاتِكَ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَجْلِكَ فَإِنَّ هَمَّكَ يَوْمَ فَإِنَّ كُلَّ يَوْمٍ تَحْضُرُهُ يَأْتِي اللَّهُ فِيهِ بِرِزْقِكَ وَاعْلَمْ أَنَّكَ لَنْ تَكْتَسِبَ شَيْئًا فَوْقَ قُوَّتِكَ إِلَّا كُنْتَ فِيهِ حَازِنًا لِعَيْرِكَ تُكْثِرُ فِي الدُّنْيَا بِهِ نَصَبَكَ وَتُحْطِي بِهِ وَارِثَكَ وَيَطُولُ مَعَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِسَابُكَ فَاسْعِدْ بِمَالِكَ فِي حَيَاتِكَ وَقَدِّمْ لِيَوْمِ مَعَادِكَ زَادًا يَكُونُ أَمَامَكَ فَإِنَّ السَّفَرَ بَعِيدٌ وَالْمَوْعِدَ الْقِيَامَةَ وَالْمُورِدَ الْجَنَّةَ أَوْ النَّارَ».^{۵۱}

امیرالمؤمنین علیه السلام می فرمایند: ای فرزند آدم! نباید بزرگترین غم تو آن رزقی باشد که نیامده است، اگر آن روز جزء عمر تو باشد، رزق آن روز

را خداوند در آن روز به تو می‌رساند، و بدان که تو هرگز آنچه را رزق تو نیست، به دست نمی‌آوری مگر این که آن را برای غیر خود جمع کنی، زحمتش در دنیا برای تو و بهره‌اش برای وارث تو است، و حساب آن در قیامت برای تو می‌ماند، پس شاد باش به آنچه داری و آن را برای قیامتی که در پیش داری بفرست، چرا که سفری طولانی در پیش است و وعده‌گاه اصلی ما، قیامت است و محل ورود یا بهشت است یا دوزخ.

چنانچه ملاحظه می‌فرمایید امام‌الموحیدین علیه السلام توصیه می‌فرمایند که مواظب باش بزرگترین برنامه تو برای طلب رزق، تهیه رزق فردایی نباشد که نیامده است. و ما را متذکر می‌شوند که رزق هر روزی در وقت خودش می‌آید، پس دائم غم فردای نیامده همه فکر تو را به خودش مشغول نکند. به گفته مولوی:

عمر من شد فدیة فردای من وای از این فردای ناپیدای من
سپس حضرت ما را برحذر می‌دارند از این که انرژی‌ها و فرصت‌های خود را به اسم فردای نیامده برای غیر خود مصرف کنیم و خزینه‌دار غیر خود باشیم و در قیامت حسرت موقعیتی را بخوریم که می‌توانستیم به جای جمع‌آوری رزق برای روز نیامده، وقت خود را در توجه به حقایق عالیة عالم معنا صرف کنیم و با حاصل آنس‌های معنوی که در دنیا به دست می‌آوریم، در قیامت خود به سر بریم.

طلب رزق سنت است

قالَ الْحُسَيْنِ عليه السلام: « لِرَجُلٍ يَا هَذَا لَا يُجَاهِدُ فِي الرِّزْقِ جِهَادَ الْغَالِبِ وَلَا تَتَّكِلُ عَلَيَّ الْقَدْرَ اتِّكَالَ مُسْتَسْلِمٍ فَإِنَّ ابْتِغَاءَ الرِّزْقِ مِنَ السُّنَّةِ وَالْإِجْمَالِ فِي الطَّلَبِ مِنَ الْعِفَّةِ وَ لَيْسَ الْعِفَّةُ بِمَانَعَةٍ رِزْقاً وَ لَا الْحِرْصُ بِجَالِبٍ فَضْلاً وَ إِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ وَ الْأَجَلَ مَحْتُومٌ وَ اسْتِعْمَالَ الْحِرْصِ جَالِبُ الْمَأْتَمِ »^{۵۲}

امام حسین عليه السلام به مردی فرمود: ای مرد! در طلب رزق نه آنچنان تلاش کن که همه تلاش تو در طلب رزق صرف شود، و نه آنچنان کار را به تقدیر واگذار که دست بسته تسلیم شوی، چرا که طلب رزق، سنت است و حریص نبودن، از عفت، و عفت ورزیدن در طلب رزق موجب نمی شود که رزق از تو منع شود، همچنان که حرص موجب نمی شود که رزق اضافه تر به دست آری. چرا که رزق تقسیم شده است و اجل هر کسی حتمی است و حرص زدن در رزق زمینه ایجاد گناه است.

چنانچه ملاحظه فرمودید؛ حضرت سیدالشهداء عليه السلام می خواهند جواب این سؤال را بدهند که ممکن است انسان بپرسد اگر رزق مقسوم است پس تلاش برای چه؟ حضرت ضمن آن که ابتدا توصیه به تعادل در طلب رزق می کنند، سپس می فرمایند: «فَإِنَّ ابْتِغَاءَ الرِّزْقِ مِنَ السُّنَّةِ» یعنی؛ در طلب رزق بودن، سنت و روش پیامبران و اولیاء الهی است. پس اگر می خواهی تحریک و تلاشی همانند آن ها داشته باشی، باید از طلب رزق به نحوی که گوشزد شد باز نمایی تا در عالم پیامبران خدا وارد شوی و در آخر ما را

متوجه نکته‌ای بسیار اساسی می‌نمایند و می‌فرمایند: « وَ اسْتِعْمَالَ الْجِرْصِ جَالِبِ الْمَأْتِمِ » یعنی؛ این حرص زدن نه تنها تو را از عالم پیامبران خارج می‌کند از آن خطرناک‌تر این که زمینه ایجاد گناه خواهد شد. حال آیا انسان بصیر که هر لحظه مواظب آن است که گرفتار گناه نشود، جا ندارد ریشه حرص در طلب رزق را که بستر گناه است، در خود بسوزاند؟

دفن استعدادها

كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَقُولُ: «قَرَّبُوا عَلَيَّ أَنْفُسَكُمْ الْبَعِيدَ وَ هَوَّنُوا عَلَيْهَا الشَّدِيدَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ عَبْدًا وَ إِنِ ضَعُفَتْ حِيلَتُهُ وَ وَهَّتْ مَكِيدَتُهُ أَنَّهُ لَنْ يُنْقِصَ مِمَّا قَدَّرَ اللَّهُ لَهُ وَ إِنِ قَوِيَ عَبْدٌ فِي شِدَّةِ الْحِيلَةِ وَ قُوَّةِ الْمَكِيدَةِ إِنَّهُ لَنْ يُزَادَ عَلَيَّ مَا قَدَّرَ اللَّهُ لَهُ».^{۵۳}

همواره امیرالمؤمنین عليه السلام می‌فرمودند: آنچه دور است را به خود نزدیک کنید و سختی را بر خود آسان نمایید و بدانید که بنده اگر برنامه‌هایش ضعیف و نقشه‌هایش در به‌دست آوردن رزق، ناقص باشد، هرگز از آنچه خداوند برایش مقدر کرده، محروم نخواهد شد، و اگر بنده‌ای در نقشه کشیدن برای به‌دست آوردن رزق توانمند و برنامه‌هایش کارآمد باشد، هرگز بیش از آنچه خداوند برای او تقدیر کرده به‌دست نخواهد آورد.

آری می‌فرماید: آن کس که قدرت برنامه‌ریزی بیشتر دارد باید این استعدادها را در جهتی دیگر به کار بندد تا راه‌های آسمان را بر روی خودش و بقیه باز کند و انسان‌ها را به ساحت قرب الهی نزدیک کند. کاری که پیامبران و اولیاء الهی علیهم‌السلام با استعدادهای خود کردند. و لذا می‌فرماید: «اگر بنده‌ای در نقشه کشیدن برای به‌دست آوردن رزق توانمند و برنامه‌هایش کارآمد باشد، هرگز بیش از آنچه خداوند برای او تقدیر کرده به‌دست نخواهد آورد.» چون این استعدادها را به او نداده‌اند تا در جهت رزق بیشتر به کار گیرد. آری برای چنین کاری این استعدادها را قرار نداده‌اند، پس به چنین کاری نیاید، پس اگر او این استعدادها را در راستای ازدیاد رزق به کار گیرد آن‌ها را دهنده است.

آسایش دو گیتی

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الطَّيَالِسِيِّ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الدُّنْيَا دُولٌ فَمَا كَانَ لَكَ مِنْهَا أَتَاكَ عَلَيَّ ضَعْفِكَ وَمَا كَانَ مِنْهَا عَلَيْكَ لَمْ تَدْفَعْهُ بِقُوَّتِكَ وَمَنْ انْقَطَعَ رَجَاؤُهُ مِمَّا فَاتَ اسْتَرَاحَ بَدْنُهُ وَمَنْ رَضِيَ بِمَا رَزَقَهُ اللَّهُ قَرَّتْ عَيْنُهُ».^{۵۴}

امام باقر علیه‌السلام فرمود که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وسلم می‌فرمایند: دنیا در حال چرخش است، پس آنچه از آن برای تو است، به تو می‌رسد، هرچند ضعیف باشی، و آنچه هم علیه تو است به تو می‌رسد و تو نمی‌توانی آن را دفع کنی، هرچند قوی باشی، و کسی که امیدش را به آنچه از دست او رفته قطع

کرد، از زحمات بدنی راحت شد، و کسی که به آنچه خدا برای او رزق قرار داد، راضی شد، در آرامش کامل به سر می برد.

ملاحظه می کنید که حضرت باقر علیه السلام چگونه رمز و راز آمدن و رفتن اموال دنیا آشکار می کنند و می فرمایند: «الدُّنْيَا دُولٌ» یعنی دنیا چیزی است در حال چرخش، نه نگه داشتنی است و نه اگر رفت برای همیشه رفته است، خیلی شبیه توپ فوتبال در میدان بازی است که نه هر بازیکنی می تواند توپ را برای همیشه نزد خود نگهدارد و نه آنچنان است که اگر از دست او رفت دیگر برنگردد. البته فرق چرخش دنیا با چرخش توپ آن است که چرخش دنیا در اختیار انسان ها نیست. به هر صورت فرمود: «الدُّنْيَا دُولٌ» تا ما نه از ماندن آنچه در دست داریم مطمئن شویم و گمان کنیم با قدرت و ابتکار خود می توانیم آن را حفظ کنیم و نه مایوس باشیم که ضعف ما مانع به دست آمدن دنیا برای ما است. در همین راستا فرمود آنچه از حوادث دنیا بر علیه توست نیز به تو می رسد و قوت تو مانع رسیدن آن نیست. آری تو نسبت به آن حادثه باید بتوانی خوب امتحان دهی.

سپس دو نکته مطرح فرمودند که عامل آسایش دنیا و آخرت ما خواهد شد. می فرمایند: کسی که به آنچه خدا برای او رزق قرار داد، راضی شد، در آرامش کامل به سر می برد. نکته اول موجب آسایش دنیا و بدن ما است، چون به دنبال آنچه از دست ما رفت، نمی دویم تا آن را برگردانیم، چرا که طبق قاعده «الدُّنْيَا دُولٌ» باید می رفت و ما هم باید پس از رفتن، از آن دل برکنیم. و نکته دوم موجب آسایش آخرت ما است،

چرا که اگر به رزقی که خدا برای ما قرار داد راضی شدیم، خداوند نیز از ما راضی خواهد شد و این چشم‌روشنی بزرگی است.

زندگی ای که خدا ضمانت می‌کند

قالَ علي بن موسى الرضا عليه السلام: «وَلْيَكُنْ نَفَقَتَكَ عَلَي نَفْسِكَ وَ عِيَالِكَ قَصْدًا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ يَسْئَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوُ وَالْعَفْوُ الْوَسْطُ وَقَالَ اللَّهُ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا إِلَي آخِرِهِ. وَقَالَ الْعَالِمُ: ضَمِيتُ لِمَنْ اقْتَصَدَ أَنْ لَا يَقْتَرِيَ» ۵۵

امام رضا عليه السلام می‌فرماید: باید خرج و نفقه خود و خانواده‌ات متوسط و میانه‌روانه باشد، چرا که خدای تعالی می‌فرماید: «ای پیامبر! از تو می‌پرسند چگونه انفاق کنند، بگو: «عفو»، و «عفو» یعنی «وسط» و خداوند فرمود: مؤمنین چون انفاق کنند تند روی نمی‌کنند و جانب وسط را رعایت می‌کنند، و آن حضرت فرمود: ضمانت می‌کنم کسی را که میانه‌روی پیشه کند او را فقیر نگردانم.

حضرت ثامن الائمه عليه السلام برکات و رمز و راز میانه‌روی در زندگی را برمی‌گشاید و بعد از آن که از زبان خداوند آن را روشن فرمودند که مؤمنین؛ نه اسراف می‌کنند و نه بر خود و خانواده خود تنگ می‌گیرند، فرمود: ضمانت می‌کنم که هر کس زندگی معتدلی را در پیش گیرد، فقیر نشود. آری! کنترل زندگی در حد میانه‌روی کار مشکلی است -

به خصوص که میانه روی برای هر کس شبیه دیگری نیست- ولی نتایج آن نیز بزرگ و اطمینان بخش است.

هر حلالی را حرامی است

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الطَّيِّبِ: قَالَ لَيْسَ مِنْ نَفْسِ إِلَّا وَقَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهَا رِزْقَهَا حَلَالًا يَأْتِيهَا فِي عَافِيَةٍ وَ عَرَضَ لَهَا بِالْحَرَامِ مِنْ وَجْهِ آخَرَ فَإِنْ هِيَ تَنَاوَلَتْ شَيْئًا مِنَ الْحَرَامِ قَاصِّهَا بِهِ مِنَ الْحَلَالِ الَّذِي فَرَضَ لَهَا».^{۵۶}

امام باقر الطَّيِّبِ فرمودند: هیچ کس نیست مگر این که خدای عز و جل برای او رزق حلالی در عین سلامت و عافیت، فرض کرده و در عرض هر رزق حلالی، از جهت دیگر، رزق حرامی را قرار داده، پس اگر آن شخص چیز حرامی را به دست آورد، به همان اندازه از رزق حلال او کم می گذارند.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الطَّيِّبِ: قَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ الْخَلْقَ وَ خَلَقَ مَعَهُمْ أَرْزَاقَهُمْ حَلَالًا طَيِّبًا فَمَنْ تَنَاوَلَ شَيْئًا مِنْهَا حَرَامًا قَصَّ بِهِ مِنْ ذَلِكَ الْحَلَالِ».^{۵۷}

از امام صادق الطَّيِّبِ است که فرمود: خداوند عز و جل افراد را خلق کرد و همراه آنها رزقشان را به صورت حلال و طیب خلق نمود، پس اگر کسی آن را به صورت حرام به دست آورد، به همان اندازه از رزق حلال او کم می شود.

۵۶ - کافی، ج ۵، ص ۸۰

۵۷ - کافی، ج ۵، ص ۸۰

توجه فرمودید که در حدیث اول امام باقر علیه السلام چه اسراری از سنت رزق را در عالم هستی برای انسان‌ها روشن فرمودند، که اولاً؛ هرکس رزق حلالی دارد که در نهایت آرامش و عاقبت به خیری برای او قرار داده‌اند. ثانیاً؛ درست از جهت دیگر همان رزق را به صورت حرام بر او عرضه کرده‌اند تا در عرضه انتخاب بین حلال و حرام، ایمان او آزموده شود و بتواند بین رزق حلال و مشابه آن که به صورت حرام است یکی را انتخاب کند. ثالثاً؛ این طور نیست که انسان گمان کند حالا که آن وجه حلال رزق بر ایمان هست پس خوب است فعلاً وجه حرام آن را استفاده کنیم و سپس به سراغ وجه حلال آن رویم. می‌فرماید: درست به همان اندازه که از حرام استفاده نمودی از حلالی که برایت مقدر شده است کاسته می‌شود.

آیا بر انسان بصیر لازم نیست بر این نکته نورانی تأمل کند که امام می‌فرمایند: «درست در کنار رزق حلال، وجه حرامی از آن رزق را بر او عرضه می‌دارند.»

اگر عنایت فرمایید مطلب فوق جواب بسیاری از سؤالات انسان‌های دقیق در مورد فلسفه رزق است. آن جایی که انسان سؤال می‌کند چرا ما را محتاج به رزق نمود و چرا این رزق‌ها را رنگارنگ کرد و شرایط متنوعی در دست‌یابی به آن فراهم کرد؟ جواب همه آن‌ها را در یک کلمه فرمود که بناست در کنار هر رزق حلال خوش عاقبتی، رزق حرام بد عاقبتی عرضه شود تا انسان آزموده گردد. بر شماست که بر این حدیث نورانی تأملی بیش از آنچه عرض کردیم داشته باشید.

در حدیث دوم حضرت امام صادق علیه السلام آخرین عبارت از حدیث اول را متذکر می‌شوند که: این طور نیست که گمان کند حالا که آن وجه حلال رزق بر ایمان هست پس خوب است فعلاً وجه حرام آن را استفاده کنیم و سپس به سراغ وجه حلال آن رویم. می‌فرمایند: درست به همان اندازه که از حرام استفاده نمودی از حلالی که برایت مقدر شده است کاسته می‌شود.

آنگاه که مؤمن از تقدیرهای الهی مدد می‌گیرد

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: «كَمْ مِنْ مُتَعَبٍ نَفْسَهُ مُقْتَرٌ عَلَيْهِ وَ مُقْتَصِدٍ فِي الطَّلَبِ قَدْ سَاعَدَتْهُ الْمَقَادِيرُ».^{۵۸}

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: چه بسیار افرادی که در طلب دنیا نفس خود را به سختی می‌اندازند و با این حال خداوند بر آن‌ها تنگ‌دستی وارد می‌کند، و چه بسیار افراد میانه‌روی که تقدیرهای الهی به کمکشان می‌آید.

راستی اگر همه سخنان ائمه معصومین علیهم السلام گشاینده رمز و رازهاست - که به واقع این طور است - این سخن امام‌الموحدین علیه السلام به خصوص قسمت آخر سخن، گشاینده رمز‌رموز است. قسمت اول سخن می‌فرماید: بسیاری افراد تلاش می‌کنند و خود را به سختی می‌اندازند که بیشتر داشته باشند - که معلوم است تلاش آنها بی‌حاصل است - و در قسمت دوم سخن می‌فرماید: چه بسیار افرادی که از طریق میانه‌روی در طلب، به جای آن که خود را به

سختی بیندازند، تقدیرات الهی را به کمک می‌گیرند و بهترین بهره‌برداری را از زندگی خود خواهند برد.

برای روشن شدن موضوع، در نظر بگیرید کشاورزی را که از طریق قنات، آب به مزرعه خود می‌رساند و کشاورزی که تلاش می‌کند آب را از عمق زمین با صرف انرژی الکتریکی بیرون بکشد. اولی طوری برنامه‌ریزی کرده است که از پتانسیل‌های خود زمین و به صورت طبیعی از آب برخوردار می‌شود و دومی نه. آری در این عالم قواعد و مقدراتی هست که اگر انسان مسیر میانه‌روی را پیشه کرد به راحتی آن مقدرات به کمک او می‌آید و انرژی‌های خود را به جای صرف در طلب رزق بیشتر در جهت تعالی خود مصرف می‌کند. آیا به عظمت این سخن حضرت می‌توان پی برد؟ باز به آن نظر کنید و باز نظر کنید که می‌فرمایند: «چه بسیار افرادی که نفس خود را به سختی می‌اندازند و بر آن تنگ می‌گیرند، و چه بسیار افراد میانه‌روی که تقدیرهای الهی به کمکشان می‌آید».

تحرکی با نشاط

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: «قَالَ لِيَكُنْ طَلَبُكَ لِلْمَعِيشَةِ فَوْقَ كَسْبِ الْمُضَيِّعِ وَ دُونَ طَلَبِ الْحَرِيصِ الرَّاضِي بِدُنْيَاهُ الْمُطْمَئِنُّ إِلَيْهَا وَ لَكِنْ أَنْزِلْ نَفْسَكَ مِنْ ذَلِكَ بِمَنْزِلَةِ الْمُتَّعِفِ تَرَفُّعَ نَفْسِكَ عَنْ مَنْزِلَةِ الْوَاهِنِ الضَّعِيفِ وَ تَكْتَسِبُ مَا لَا بُدَّ مِنْهُ إِنَّ الَّذِينَ أُعْطُوا الْمَالَ ثُمَّ لَمْ يَشْكُرُوا لَأَمْالَ لَهُمْ».^{۵۹}

از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمودند: باید تلاش تو برای زندگی، فوق انسان اِهمال کار و دون انسان حریص راضی به دنیا و امیدوار به دنیا باشد، از آن حرص، نفس خود را در حد انسان معتدل غیر حریص پایین تر بیاور، و نیز برتر بدار نفس خود را از کسی که در طلب رزق سستی می کند. پس در چنین تعادلی در طلب آنچه که به واقع نیاز داری و نیاز ضروری تو است، کوشش کن. کسانی که به آنها مال داده شده ولی شکر آن را نمی کنند، در واقع مالشان مال حساب نمی شود.

حضرت صادق علیه السلام توصیه می فرمایند نه بی تحرک باش - که در آن صورت از عرصه امتحان فرار کرده ای - و نه حریص و به دنیا امیدوار - که در امتحان مردود شده ای - بلکه در آن حد که بتوانی نیاز حقیقیات را به دست آوری تلاش کن، که در این حد، در عرصه طلب رزق وارد شدن، برای امتحان دادن، کافی است. سپس در آخر؛ نکته ظریفی را مطرح کردند که «إِنَّ الَّذِينَ أُعْطُوا الْمَالَ ثُمَّ لَمْ يَشْكُرُوا لَمْ يَكُنْ لَهُمْ» یعنی؛ اگر مالی را به کسی دادند ولی او نتوانست متوجه دهنده آن شود و خدای دهنده مال را گم کرد، او عملاً ثروتی ندارد. چون نعمت را دادند تا انسان را متوجه صاحب نعمت کنند و سرمایه حقیقی هر کس، نظر داشتن به صاحب نعمت است و نه به خود نعمت. به گفته مولوی:

شکر نعمت، خوش تر از نعمت بود	شکر باره، کی سوی نعمت رود
شکر جان نعمت و نعمت چو پوست	زان که شکر آرد توراتا کوی دوست
نعمت آرد غفلت و شکر انتباه	صید نعمت کن به دام شکر شاه
نعمت شکر کند پرچشم و میر	تا کنی صد نعمت ایثار فقیر

یعنی؛ چون شکر نعمت بهتر از خود نعمت است، انسان شکر باره که حقیقت شکر را می‌شناسد هرگز چشمش را از منعم بر نمی‌کند و به نعمت بیندازد، چون جان و اصل نعمت همان شکر است، چرا که شکر، انسان را متوجه منعم می‌کند. آری! «زانکه شکر آرد تو را تا کوی دوست». و لذا در ادامه فرمود: نعمت به خودی خود غفلت می‌آورد و ما را مشغول خودش می‌کند ولی شکر ما را بیدار می‌کند که به منشأ نعمت نظر بیندازیم و با شکر شاه، نعمت واقعی را صید نماییم و نعمت حقیقی را همان شکر و توجه به منعم بدانیم. آری! « صید نعمت کن به دام شکر شاه». چرا که این نعمت شکر که صاحب نعمت را می‌بینی، دیگر تو را از حرص آزاد می‌کند و قانع و بزرگ می‌شوی و به راحتی برای این که ارتباط تو با صاحب نعمت بماند صد نعمت را نثار فقیر می‌نمایی. پس «إِنَّ الَّذِينَ أُعْطُوا الْمَالَ ثُمَّ لَمْ يَشْكُرُوا لَا مَالَ لَهُمْ» یعنی؛ به آنهایی که مال داده شده ولی شکر آن را نمی‌کنند، در واقع مالشان مال نیست، چون مال نتوانسته است آن‌ها را به منعم برساند. آیا قصه زندگی، قصه پر رمز و رازی نیست؟! و این که امام علیه السلام فرمودند: «تَكْتَسِبُ مَا لَا بُدَّ مِنْهُ» یعنی؛ در طلب آنچه به واقع نیاز داری کوشش کن، آیا منظورشان این نیست که در راستای طلب آنچه بدان محتاجیم، برطرف کننده احتیاج را بیاییم نه مالی که بدان محتاج بودیم؟ که گفت:

تا بدین جا بهر دینار آمدم چون رسیدم بهر دیدار آمدم

خداوند از ما به ما عاشق تر است

عَنْ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عليه السلام عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله: فِي حَدِيثِ الْمَنَاهِي قَالَ «مَنْ لَمْ يَرْضَ بِمَا قَسَمَهُ اللَّهُ لَهُ مِنَ الرِّزْقِ وَبَثَّ شَكْوَاهُ وَ لَمْ يَصْبِرْ وَ لَمْ يَحْتَسِبْ لَمْ تُرْفَعْ لَهُ حَسَنَةٌ وَ يَلْقَى اللَّهَ وَ هُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ إِلَّا أَنْ يُتُوبَ».^{۶۰}

امام صادق عليه السلام از پدران بزرگوارشان عليه السلام از پیامبر صلى الله عليه وآله در حدیث مناهي - که در آن نکاتی را نهی می کردند- فرمودند: هر کس به آنچه خداوند از رزق برای او تعیین نموده راضی نباشد و گلیایه کند و بر آن صبر نکند، از او حسنه‌ای به آسمان بالا نمی‌رود و خداوند را ملاقات می‌کند در حالی که خداوند از او غضبناک است، مگر این که توبه کند.

راستی وقتی خداوند می‌داند شرایط تعالی ما چیست و با نهایت حکمت و دقت و با دل‌سوزی تمام، آن شرایط را برای ما فراهم کرده است، بی‌انصافی نیست که ما از چنین خدایی گله‌مند باشیم و نسبت به آنچه برای ما مقدر کرده راضی نباشیم؟ در حالی که راه ارتباط با خدا درست همان شرایطی است که حضرت رب‌العالمین برای ما فراهم کرده، حالا اگر ما آن شرایط را نپذیریم، در واقع راه ارتباط خود با خدا را نپذیرفته‌ایم. این است که می‌فرماید: «از او حسنه‌ای به آسمان بالا نمی‌رود و خداوند را ملاقات می‌کند در حالی که خداوند از او غضبناک است، مگر این که توبه کند». چرا که به راه ارتباط با خدا و به راه ایجاد رضایت خدا پشت کرده است و فراموش کرده شرایطی که خداوند برای او فراهم

کرده، همان راه بندگی او است، مگر این که خودش آن شرایط را از حالت بندگی خارج کند.

فوق فقر و غنی

رسول خدا ﷺ فرمودند: « لا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنِ اتَّقَى، وَ الصَّحَّةُ لِمَنِ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى وَ طَيْبُ النَّفْسِ مِنَ النِّعَمِ »^{۶۱} یعنی اگر انسان به مقام تقوی رسید دیگر ثروت برای او خطرناک نیست، ولی با این حال سلامتی برای انسان متقی از ثروت بهتر است و آرامش ضمیر، به خودی خود یک نعمت است.

چنانچه ملاحظه می کنید رسول خدا ﷺ می فرمایند: اگر انسان به مقام تقوی رسید و جهت قلب او خدایی شد، دیگر «ثروت» آن چنان نیست که قلب او را به خود مشغول کند، و سپس می فرمایند: سلامت بدن برای چنین فردی از ثروت بهتر است، چرا که در بستر سلامت بدن، راحت تر می تواند خود را به سوی قرب حق سیر دهد و هرچه بیشتر به مقصد واقعی خود نزدیک شود، و در آخر می فرمایند: اگر می بینی در یک آرامش روحی به سر میبری آن را نعمتی بزرگ بدان، چرا که قلب در این حالت از وسوسه شیطان آزاد است و راه ارتباط با خدا برایش فراهم است.

خواجه احمد غزالی همواره مریدان را از داشتن شتران و اسبان کثیر، منع می کرد و توصیه می کرد آنها را بفروشند، در حالی که خودش چندین اسب و شتر داشت. روزی مریدان عرض کردند چرا آنچه بر شما رواست

بر ما روا نیست؟ فرمود: شما میخ اسبها و شترها را در قلب خود فرو می کنید و من میخ آنها را در گِلِ طویله فرو می کنم، پس تا وقتی که شما میخ اسبان و شتران خود را در گِلِ طویله فرو نکرده اید، داشتن آنها برای شما روا نیست.

نکته فوق را عرض کردم تا شرحی باشد بر قسمت اول حدیث فوق که رسول خدا ﷺ فرمودند: «لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنْ اتَّقَى» یعنی؛ اگر کسی به مقام تقوی رسید، دیگر ثروتمندی برای او خطرناک نیست، حالا خود دانید که چگونه خود را مراقبت کنید.

در آخر با دعای امام سجاد علیه السلام که به واقع جامع همه مباحث گذشته است، بحث را به انتها می رسانیم. حضرت با خدای خود چنین مرآوده می کنند:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُسْنَ الْمَعِيشَةِ مَعِيشَةً اتَّقَوِي بِهَا عَلَيَّ جَمِيعِ حَوَائِجِي وَ أَتَوَصَّلُ بِهَا فِي الْحَيَاةِ إِلَى آخِرَتِي مِنْ غَيْرِ أَنْ تُثَرِّفَنِي فِيهَا فَأَطْعِي أَوْ تُقْتَرُ بِهَا عَلَيَّ فَأَشْقِي أَوْ سَعُ عَلَيَّ مِنْ حَلَالِ رِزْقِكَ وَ أَفِضْ عَلَيَّ مِنْ سَيِّبِ فَضْلِكَ نِعْمَةً مِنْكَ سَابِعَةً وَ عَطَاءً غَيْرَ مَمْنُونٍ ثُمَّ لَا تَشْنَعْ لِي عَنْ شُكْرِ نِعْمَتِكَ بِإِكْتَارٍ مِنْهَا تُلْهِبِنِي بِهَجْتِهِ وَ تَقْتَبِنِي زَهْرَاتِ زَهْوَتِهِ وَ لَا بِإِقْلَالٍ عَلَيَّ مِنْهَا يَقْصُرُ بِعَمَلِي كَدَّهُ وَ يَمْلَأُ صَدْرِي هَمُّهُ أَعْطِنِي مِنْ ذَلِكَ يَا إِلَهِي غِنْيِي عَنْ شِرَارِ خَلْقِكَ وَ بَلَاغًا أَتَالُ بِهِ رِضْوَانِكَ وَ أَعُوذُ بِكَ يَا إِلَهِي مِنْ شَرِّ الدُّنْيَا وَ شَرِّ مَا فِيهَا لَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا عَلَيَّ سِجْنًا وَ لَا فِرَاقَهَا عَلَيَّ حَزْنًا أَخْرِجْنِي مِنْ فِتْنَتِهَا مَرْضِيًّا عَنِّي مَقْبُولًا فِيهَا عَمَلِي إِلَى دَارِ الْحَيَوَانِ وَ مَسَاكِينِ الْأَخْيَارِ وَ أَبَدِلْنِي

بِالدُّنْيَا الْفَانِيَةِ نَعِيمِ الدَّارِ الْبَاقِيَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَرْزُلِهَا وَزَلْزَلِهَا وَ
سَطَوَاتِ شَيْطَانِهَا وَ سَلْطَانِهَا وَ نَكَالِهَا وَ مِنْ بَعِيٍّ مِّنْ بَعِيٍّ عَلَيَّ فِيهَا ۶۲

پروردگارا! از تو خوبی زندگی را تقاضا دارم، زندگی ای که از طریق آن برای همه حاجتم نیرو گیرم و از آن طریق زندگی ام به آخرتم متصل گردد، بدون آن که مرا در آن به خوش گذرانی و ریخت و پاش گرفتار کنی، تا در نتیجه سرکش شوم، و بدون آن که در آن زندگی، بر من تنگ گیری که در نتیجه شقی و گناهکار گردم.

رزق مرا با رزق حلال خود وسعت بده و از باران فضل خود بر من فرو ریز، نعمتی گوارا و بدون انقطاع، سپس مرا با زیادی آن نعمت از شکر باز مدار، به طوری که زیبایی ها و شادابی های آن مرا به خود سرگرم سازد، و درخشندگی شکوفه هایش مرا فریب دهد، و نیز مرا به کمی و قلت آن دچار مساز که رنج به دست آوردن رزق، مرا از وظایف و عباداتم باز دارد و سینه ام را اندوه رزق فرا گیرد.

ای معبود من! آن قدر عطا کن که از انسان های فرومایه بی نیاز و در رسیدن به رضوان تو موفق باشم.

ای معبود من! به تو پناه می برم از شر دنیا و آنچه مربوط به دنیا است، دنیا را برای من زندان مساز و جدایی آن را اندوه من قرار نده و مرا از فتنه های آن خارج کن، بدان سان که تواز من راضی باشی و عمل من در دنیا برای قیامت مورد قبول باشد. به جای دنیای فانی، نعمت های عالم باقی را برای من قرار ده.

خدایا! به تو پناه می برم از خواری و پریشانی های دنیا و سلطه شیطان و تسلط آن، و از ستم آن کس که در این دنیا به من ستم کند

«وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»

آثار منتشر شده از استاد طاهرزاده

- معرفت النفس و الحشر (ترجمه و تنقیح اسفار جلد ۸ و ۹)
- گزینش تکنولوژی از دریچه بینش توحیدی
- علل تزلزل تمدن غرب
- آشتی با خدا از طریق آشتی باخود راستین
- جوان و انتخاب بزرگ
- روزه ، دریچه‌ای به عالم معنا
- ده نکته از معرفت النفس
- ماه رجب ، ماه یگانه شدن با خدا
- کربلا، مبارزه با پوچی‌ها
- زیارت عاشورا، اتحادی روحانی با امام حسین علیه السلام
- فرزندانم این چنین باید بود (نامه حضرت علی به امام حسن علیه السلام - نهج البلاغه، نامه ۳۱)
- فلسفه حضور تاریخی حضرت حجت علیه السلام
- مبانی معرفتی مهدویت
- مقام لیلة القدری فاطمه علیها السلام
- از برهان تا عرفان (شرح برهان صدیقین و حرکت جوهری)
- بصیرت حضرت فاطمه علیها السلام